

RAZPRAVE – ČLANKI

TATJANA PREGL KOBE

Slovenski knjižni ilustratorji

7. DEL

V reviji *Otrok in knjiga* v nadaljevanjih predstavljamo sodobne slovenske likovne umetnike, ki s svojimi ilustracijami pomembno sooblikujejo knjige za otroke in mladino. V tem prispevku namenjamo pozornost ilustratorskim opusom Irene Majcen, Marije Prelog in Eve Mlinar.

Contemporary Slovene visual artists, significantly co-creating books for children and young readers with their illustrations, have so far been presented in several issues of the Journal of Children's Literature. The current article focuses on the illustration opuses of Irena Majcen, Marija Prelog in Eva Mlinar.

Za poznavalce in resnične ljubitelje knjig po vsem svetu naj bi bila vsaka ilustrirana knjiga, ki jo strokovno naredijo vsi vpleteni (avtorji, ilustratorji, uredniki, lektorji, oblikovalci in delavci v tiskarni), miniaturna umetnina, na katero naj bi bili vsi ponosni. Zato naj bi bila dobra ilustrirana knjiga delo strokovnega znanja in ljubezni. Včasih pa je za vrhunsko ilustrirano knjigo potrebne še nekaj obsedenosti, povezane s širokim poznavanjem znanosti, poljudne znanosti in zgodovine umetnosti.

Nekaterim ilustratorjem in ilustratorkam je blizu večplastno dojemanje umetnosti minulega časa in iskanje vzporednic z njim, zato njihove z duhom preteklosti navdihnjene podobe vznikajo kot feniks iz nekakšne otrplosti v reinkarnacijo umetniških podob. Njihovi različni pristopi se med seboj podpirajo in se spogledujejo s preteklostjo ter istočasno docela pripadajo sedanjosti. Kajti svet danes ni nič bolj prizanesljiv, nič manj mračen in nič bolj prisrčen. A vendarle prečudovito lep.

Irena Majcen

Od zaključčenega študija na ljubljanski Akademiji za likovno umetnost se slikarka Irena Majcen¹ posveča knjižni ilustraciji, večinoma na povsem samosvoji

---

1 Rodila se je 20. februarja 1948 v Mariboru. Leta 1972 je diplomirala na Akademiji za likovno umetnost v Ljubljani pri profesorju Maksimu Sedeju. Med letoma 1972 in 1977 je v Findhornu na Škotskem pri založbi Findhorn Foundation Publications skrbela za likovno opremo. Od leta 1977 do 1982 je bila likovna pedagoginja na osnovni šoli Zvonka Runka v Ljubljani. Od leta 1982 do 1996 je bila samostojna umetnica – ilustratorka. Od leta 1996 do leta 2012 je ponovno delovala kot likovna pedagoginja na Srednji poklicni in strokovni šoli Bežigrad v Ljubljani. Leta 1983 je postala članica Zveze društev slovenskih likovnih umetnikov. Z Danijelom Demšarjem in Judito Krivec Dragan je bila leta 1992 pobudnica za ustanovitev Sekcije ilustratorjev pri ZDSLU, je članica Izvršnega odbora Sekcije in med drugim koordinatorka Slovenskega bienala ilustracije, Ilustracije je objavljala v revijah *Ciciban*, *Kurirček*

način. Njene podobe se razlikujejo od večine ilustracij v knjigah za otroke in mladino ter še posebej za odrasle bralce, saj vizualne interpretacije, ki jih je ustvarila za različne zvrsti knjig, nosijo v sebi občutje arhaičnosti. Pri ustvarjanju iz literarnih predlog večinoma lušči brezčasnost sporočila.

Pred več kot štirimi desetletji je bila ena izmed navdihujočih predstavnic generacije, ki se je zavestno odločala za nove poti v času, ko so postajali ilustratorji naklonjeni bolj univerzalnemu izročilu knjižne in časopisne ilustracije, stripa in povsem samosvoji likovni pripovedi, ki ni bila zgolj prevod literarne vsebine. Seveda to ni pomenilo zanikanja značilnosti likovnega izraza, ki naj spremlja literarno pripoved, jo nadgrajuje ali dopolnjuje. Ilustratorji, ki so tedaj vstopali na prizorišče te vse bolj pomembne vizualne zvrsti, s pretehtanim izborom idej niso le orali novih brazd v slovenski ilustraciji, ampak so iskali »nova pota tudi v slovenski likovni umetnosti na sploh – v občutljivem prostoru med tradicijo in postmodernizmom«². Že v najzgodnejših delih Irene Majcen je slutiti »izrazit intelektualni napor, da bi na podlagi izročila (med Hinkom Smrekarjem in Marlenko Stupica) zgradila nov tip ilustracij«³.

Ilustracije z likovnim jezikom pripovedujejo vsebino izbranega besedila. Mitološke zgodbe so za Majcnovo predhodnice današnje psihologije, zato za svoje likovne izpovedi rada izbira pravljice in mite z arhetipskimi vsebinami, v katerih se pogloblja v globine človeške duše. V tem kontekstu jo likovno zanimajo prepletanja in soočenja elementov v sliki, njihovi barvni trki in spoji. Slikarsko polje razume kot prostor, kjer se vzpostavljajo dialogi in ustvarjajo določeni odnosi, pri čemer podobe predstavljajo adaptacijo besedila. Psihološke probleme v pripovedi likovno razrešuje s svetlimi prostori tako, da temačnih pripovedi ne zapira v temo, ampak jih odpira v svetlobo.

Je ilustratorka, ki snuje lastne zgodbe v okviru literarne pripovedi tako, da bolj sledi duhu celotne vsebine in se ne zaustavlja le ob najbolj atraktivnih in dramatično poudarjenih dogodkih. Zanimajo jo besedila klasičnih pravljic, ki se lahko berejo tudi kot večplastna besedila s psihološkim in arhetipskim nagovorom. Sledi takšni interpretaciji, kot jo sugerira pisatelj in psiholog Bruno Bettelheim v knjigi *Rabe čudežnega – O pomenu pravljic*⁴. Po njegovem mnenju so pravljice edina zvrst literature, ki s svojo formo in vsebino otroku ponuja nespregledljivo pomoč pri premagovanju psiholoških problemov odraščanja in socializaciji osebnosti. Bettelheimove interpretacije izhajajo iz temeljnega razumevanja psihoanalize, nanašajo pa se predvsem na tako imenovano ljudsko pravljico, ki jo že v začetku študije razmeji od mita, basni in nekaterih sodobnejših pravljicnih različic. V tem kon-

---

in *Pionirski list*. Oblikovala in likovno urejala je revijo *One Earth* (Findhorn Publication). Za različne slovenske založbe je ilustrirala 37 knjig za otroke, mladino in odrasle. Od prve samostojne razstave v Knjižnici Cirila Kosmača v Tolminu leta 1982 je imela več samostojnih razstav in sodelovala na številnih pomembnih skupinskih razstavah doma in v tujini. S svojimi deli se je večkrat udeležila Mednarodnega bienala ilustracije v Bratislavi (Slovaška) in Slovenskega bienala ilustracije v Ljubljani. Leta 1995 je prejela plaketo Hinka Smrekarja na Slovenskem bienalu ilustracije. Njena dela so v stalni zbirki ilustracij v Šivčevi hiši v Radovljici. Živi in ustvarja v Ljubljani.

2 Ivan Sedej: *Majcen, Schmidt, Vogeltnik*, katalog, Mestna galerija, Ljubljana, 1984.

3 Prav tam.

4 Bruno Bettelheim, *Rabe čudežnega. O pomenu pravljic*, prevedla Jana Unuk, Studia humanitatis, Zelena zbirka, Ljubljana, 1999/2014. (Izvirnik: *The Uses of Enchantment. Meaning and importance of Fairy Tales*, New York, 1975)

tekstu je večina ilustratorkininih del posvečena zakladnici pravljič, mitov in besedil z arhetipskimi motivi, pri katerih vselej poskuša priti do njihovega jedra. Miti ji omogočajo pronicljivo zaznavanje psiholoških razsežnosti, saj so brez ideoloških primesi in imajo zato izrazito poetsko/epsko razsežnost. Z njimi kot slikarka razkriva prvine brezčasnosti in se sprašuje o temeljnih zakonitostih človeške psihe.

V času, ko je bila Irena Majcen kot oblikovalka in ilustratorka zaposlena v škotski založbi Findhorn Foundation Publications, je izšla njena prva slikanica v angleškem jeziku *The Little Church* (Findhorn Foundation Publications, 1976), ki jo je napisal ameriški duhovni filozof David Spangler. Oblikovala in likovno uredila je še prvi dve številki revije *One Earth*, na naslovnici prve številke je ilustracija Davida Neza, nekdanjega člana skupine OHO, na drugi pa njena. Kmalu po tem, ko se je za stalno vrnila v Ljubljano, je pričela z ilustriranjem slikanic za najmlajše otroke pri založbah Mladinska knjiga (za zbirke Čebelica, Cicibanova knjižnica in Najdihojca⁵) in Borec (za zbirke Kurirčkova torbica, Kurirčkova knjižica, Liščki in Planika), redko drugje. Izjema je bila le slikanica Najdenček (Mohorjeva družba Celje, 1989) z besedilom Jožeta Veseljaka, ki je izšla v založbini redni zbirki.

Slikanica je prva knjiga za otroke in v njihova najbolj dojemljiva leta življenja prinese veliko bogastvo. Vsaka slikanica ima tri temeljne sestavine: besedilo, ilustracijo in vsebinsko-oblikovni odnos. Ilustracija dopolnjuje besedilo in obratno. Ker se otroci s slikanico srečujejo že v zelo zgodnjem predšolskem obdobju, je pomembno, da je kakovostna. To je pravilo za vse izdaje Knjižnice Čebelica⁶, ki izhaja od leta 1953. Irena Majcen jih je v prvem desetletju svojega ustvarjanja ilustrirala devet, prva je bila *Sinček Palček* (MK, Knjižnica Čebelica 222, 1979), ki jo je napisal pisatelj, pesnik in dramatik Lojze Zupanc (1906–1973). Ruska ljudska pravljica *Zajčkova hišica* (MK, Knjižnica Čebelica 242, 1981), ki jo je prevedel Pavel Golia, je bila precej stvarna in zato v slovenskem knjižnem prostoru zanimiva predhodnica⁷ kasnejšim upodobitvam te mednarodno privlačne pravljice. V slikanici *Kraljevski pravljicar* (MK, Knjižnica Čebelica 289, 1986), v kateri so za najmlajše otroke štiri⁸ karelijske ljudske pravljice, je naslovna pravljica o kralju, ki je sekal glave pravljicarjem: ti naj bi mu pripovedovali takšne pravljice, ki jih poprej še ni slišal. Ko si nihče ni več upal stopiti pred kralja, se je opogumil nek brezdelni fant, ki je tretji dan kralja tako ukanil, da mu je moral izplačati ogromno bogastvo. Irena Majcen je upodobila temačno okolje, poudarjeno težo bogatega kraljevskega prestola in dvora ter zlovešč kraljev pogled na eni strani, na drugi pa krhko podobo svetlolasega fanta, ki obsijan s svetlobo sedi pred kraljem. Prizor, ki bralca že na začetku drobne slikanice docela pritegne. Druga ilustracija je popoln

5 Kasneje so njene arhaične ilustracije nagovarjale bralce vseh generacij še v drugih zbirkah Mladinske knjige (Velike slikanice, Zlata ptica, Knjižnica Sinjega galeba, Zbirka Poezije dr. Franceta Prešerna v besedi in sliki, Slovenski pesniki o ...) in Prešernove družbe (Zbirka Poezije dr. Franceta Prešerna v besedi in sliki).

6 Pregled izdaj Knjižnice Čebelica: [https://sl.wikibooks.org/wiki/Knji%C5%BEnica_%C4%8Cebelica_\(1953-2013\)](https://sl.wikibooks.org/wiki/Knji%C5%BEnica_%C4%8Cebelica_(1953-2013))

7 Samosvoj pristop ilustratorja Dušana Muca odlikuje izpiljen in avtorsko profiliran slikarski jezik pri ilustracijah te ruske narodne pripovedke (Partizanska knjiga, 1990), filigranske ilustracije Hane Stupica slikanice s to pripovedko (MK, 2021) pa kažejo dramatično imaginacijo, ki se razkriva iz raztrganin pergamentno orumenelih slikovnih osnov.

8 *Kraljevski pravljicar, Veverica, rokavica in igla, Pravljica o lisici, Zgodba o kozi, ovnu, volkovih in medvedu.*

preobrat: veliko beline, konji v diru, podoba dečka v ospredju in nekje v daljavi kralj, ki se (prevaran) drži za glavo. Vživeta v pripoved se je ilustratorka tako spopadla še s tremi pravljicami, pri vsaki z dominantno celostransko črno-belo perorisbo. A prav prva napoveduje nekatere osnovne značilnosti, ki vsa ustvarjalna desetletja vodijo ilustratorko pri njenem snovanju podob ob izbranih literarnih vsebinah. Na eni strani je to *chiaroscuro*⁹ (italijanski izraz za svetlo-temno), s katerim se v slikarstvu označuje igro in uravnoteženost kontrastov med svetlobo in senco, na drugi pa *horror vacui*, ki pomeni polnjenje celotne površine prostora ali umetnine s podrobnostmi. Navezanost na zgodovinska izročila pa kaže vinjeta na prvi in zadnji strani, ki spominja na vitice bogato okrašenih inicialk srednjeveških rokopisov. Prvoosebna pripovedovalka (ki je tudi družbenokritična do sodobnega trženja) si v zgodbi *Punčka z grdimi lasmi* (MK, Knjižnica Čebelica 331, 1992) pisateljice Ifigenije Simonović pred poletjem zaželi punčko. Ob sodobni slovenski pripovedi z velikimi črkami se v slikanici zvrsti šest celostranskih ilustracij, v polje strani umeščenih s tankim robom, ki daje občutek okvirjene slike na steni. Občutek je toliko bolj živ, ker so ilustracije nekakšne miniaturne slike deklice, pravzaprav kar njeni naslikani portreti: ob vznožju ogromnega vaškega drevesa, ob stari prodajalki s pisano ruto v vaški trgovinici, natrpanimi s stvarmi iz vseh vetrov, z majceno razkuštrano punčko v naročju, med spanjem in igro. Tako kot pisateljici tudi slikarki včasih odplava domišljija, da si zamisli zgodbo, ki bi se lahko sočasno razvila iz dogodka, v katerem se je ob besedilu znašla, in z uresničenjem te zamisli nagradi tudi bralca. Dekličina ‚punčka‘ in njen kot majhen dežnik velik klobuk, njeni neukrotljivi čudno rumeni lasje, ki ji rastejo z vrha glave, so naslikani, a niso v ospredju. Da se deklica ne počuti več osamljena, kaže njen nasmeh. Sporočilo je odlično zajeto: najpomembneje je, da je deklica, ki pripoveduje zgodbo o punčki z grdimi lasmi, srečna. Roger Duvoisin (1900–1980), v Švici rojen ameriški pisatelj in ilustrator, najbolj znan po slikanicah za otroke, je napisal pravljico *Petunja* (MK, Knjižnica Čebelica 348, 1994), ki jo je prevedla literarna zgodovinarica Marjana Kobe in ilustrirala Irena Majcen. Slikanica o goski Petunji, ki si je zmeraj želela jesti tisto, česar ni imela, je bila za slikarko pravi izziv, saj nastopajo samo živalski liki. Na pot izven meja domače kmetije je glavna junakinja pravljice najprej povabila psa čuvaja, nato pod hrast s sočno travo zajca, na nadaljnji poti še veverico in srno, dokler ni zaslišala vabečih glasov podlasice, lisice in risa ter v strahu pred njimi zbrala vse svoje moči in pobegnila nazaj na kmetijo. Spoznala je, da je doma varna in da je trava na domači kmetiji najboljša. Za prikupno in simbolično poučno slikanico za najmlajše otroke je ilustratorka večče naslikala vse nastopajoče živali, obkrožene z bogastvom travniške in gozdne narave. Vseh sedem celostranskih (znova v rahle okvirje ujetih) ilustracij za malo slikanico Nade Križnar *Zgodba o vetru* (MK, Knjižnica Čebelica 326, 1995) predstavlja gozd, v katerem je stanoval najstarejši veter na svetu. Poučno pravljica zgodba o nepogrešljivosti vetra v življenju gozda se srečno konča, ilustracija poosebljenega glavnega lika v najbolj tragičnem trenutku pa je še posebej dramatična. V ospredju je ekspresivna podoba narave, ki jo avtorica zelo osebno slika. Podobe gozdov, ki človeka kot miniaturno bitje osamijo, v teh ilustracijah nastopajo kot del veličine neusmiljene narave. V

9 To je tehnika prikazovanja v likovni umetnosti, ko svetloba postopno prehaja v senco z željo, da se ustvari iluzija tridimenzionalnih predmetov v prostoru.

obeh slikanicah sta živalski in rastlinski svet predstavljena na barvno in risarsko ekspresivno prepričljiv način, včasih oba tudi v harmoniji s človekom, kar velja za slovensko ljudsko pravljico *Praprotno seme* (MK, Knjižnica Čebelica 298, 1988), ki jo je prav za to izdajo zapisal Andrej Benigar. V pravljici je malo nastopajočih: stari in mlajši vol, delaven in poslušen hlapec ter do volov in hlapca neusmiljen gospodar, ki je na koncu vendarle hvaležen, ko mu ta reši življenje. Pripoved spremljajo ekspresivne in z očarljivo dionizično mitologijo obarvane ilustracije. Naslov *Kako nasmejati mamo* (MK, Knjižnica Čebelica 317, 1990) bosansko-hercegovskega pisatelja in pesnika za otroke Šima Ešića je paradoksalen, saj je zbirka (v prevodu Neže Maurer) pesimistično naravnana: že v prvi pesmi *Trava v parku joče* Ešić kontrastno upesni usodo mestne trave, s sinonimnimi podobami ob vseh drugih pesmih pa se mu pridruži tudi ilustratorica. V tej za najmlajše otroke pomembni zbirki se vrstijo literarna besedila iz vsega sveta, tudi pravljica ameriške pisateljice Antoinette Wehrmann *Smolček in Špela Počasnela* (MK, Knjižnica Čebelica 340, 1993) z realističnim okvirjem značilnega odnosa otrok do odraslih in njihove avtoritarnosti. Struktura ilustracij o deklici Špeli Počasneli, ki je zamujala v šolo in prepozno prihajala domov, pri čemer ji je škrat Smolček poganjal strah v kosti, da bi se te navade sama otresla, je takšna, da povezuje pomembno sporočilo pripovedi in njen likovni izraz, kar je to slikanico upravičeno uvrstilo v priporočilni seznam mladinskih knjig.

S svojimi likovnimi interpretacijami besedil za najmlajše bralce je v začetku osemdesetih let v svoji takratni maniri poleg ruske ljudske pravljice *Goske labodi* (MK, Najdihojca, 1983) Irena Majcen obogatila še dve slovenski pripovedi. Prav prikupen vrtoglavi škrjanček nad idilično pokrajino na naslovnici prijazno vabi k ilustrirani vsebini knjige *Vrtoglavi škrjanček* (MK, Cicibanova knjižnica, 1982) mladinske pisateljice Zlate Pirnat (1912–2009). Izjemno živa rumena naslovna stran z vijolično gorsko rožo v ospredju in imaginarnim, prav tako sončno rumeno ožarjenim pobočjem, pa opremlja knjigo *Roža z Mucne gore* (MK, Cicibanova knjižnica, 1984) Josipa Vandota (1884–1944), po povestih o Kekcu tako znanega in priljubljenega mladinskega pisatelja.

Tudi pri Založbi Borec, ki je (ob boku založbe Mladinska knjiga) v teh letih precej slikanic z mehкими platnicami namenjala otrokom, je v začetku osemdesetih let prejšnjega stoletja izšlo kar nekaj manjših slikanic v različnih zbirkah za najmlajše otroke, kjer je bila Irena Majcen avtorica povsem drugačnih črno-belih in barvnih risb. Take so v zbirki drobnih kvadratnih slikanic: *Čudovita stenska ura* (Borec, Kurirčkova torbica, 1981) pisateljice Branka Jurca (1914–1999) ima že na naslovni strani res starinsko izslikano uro, kar kaže, da je bila pravljica namenoma izročena v ilustriranje prav Ireni Majcen; sledila je slikanica s kratkimi pesmimi o živalih in letnih časih *Cvetne trate v soncu zlate* (Borec, Kurirčkova torbica, 1982) pesnika Vojana Tihomirja Arharja (1922–2007); nato slovenska (tolminska) ljudska pravljica *Bedin in Bedina* (Borec, Kurirčkova torbica, 1983), ki jo je zapisal Andrej Gabršček; in v isti zbirki še belokranjska pripovedka *Deklica s tremi lešniki* (Borec, Kurirčkova torbica, 1984), ki jo je zapisal pisatelj in pesnik Lojze Zupanc (1906–1973). V drugi zbirki založbe Borec sta izšli še ilustrirana knjiga *Kako dremljejo krokodili* (Borec, Kurirčkova knjižica, 1978) z atraktivno naslovno stranjo, kjer je v dekorativnem okvirju več na videz režečih, a v resnici spečih krokodilov napotek za branje drugače zastavljenega potopisa za otroke, ki ga je napisal Mirko Vujačić, in *Obveščevalec Lesnika*

(Borec, Kurirčkova knjižica, 1982) pisatelja Iva Zormanana (1926–2009), ki tematsko ohranja vrednote NOB. V ilustrirani knjigi (s trdimi platnicami na 124 straneh) *Srečni Ščurek* (Borec, Liščki, 1983) pesnika in pisatelja Jožeta Snoja (1934–2021) je naslovna podoba ščurka v belem polju na travnato zelenem ozadju pod cvetlično okrašenim naslovom prav idilična. V isti zbirki so izšle tudi ujugurske ljudske zgodbe *Afanti* (Borec, Liščki, 1985, prevedla Maja Lavrač), kjer na temnem ozadju naslovne strani ilustrirane knjige dominira (naslikan!) okvirjen portret. Predstavlja glavnega junaka naslovne zgodbe Afantija, že več stoletij priljubljenega lika v muslimanskih ljudskih zgodbah, ki krožijo po Sinkiangu na Kitajskem. Gre za plemenitega posameznika iz ljudstva, ki zna zvito in šaljivo opraviti z neznačajneži iz višjih slojev. Med njene avtonomne ilustracije, v katerih se je že kazala težnja, da bi preseгла sicer zelo razširjeno ljubkost v podobah za otroke, pa že spada slikanica *Petra in gazela Frčela* (Borec, Planika, 1987) Zdenke Žebre (1920–2011), slovenske pisateljice in ljubiteljice Afrike.

Tudi v nadaljnjem ustvarjanju se Irena Majcen z lastno sugestivno močjo podob enako poglobljeno loteva ilustriranja drobnih knjižic za najmlajše otroke kot velikih slikanic in drugih knjig za otroke, mladino in odrasle, ob katerih lahko polno živijo tudi spremljevalna besedila. Slikarsko je v svet ilustracij suvereno vstopila s podobami za slikanico bratov Grimm *Bratec in sestra* (MK, Velike slikanice, 1985), v kateri so prevladujoče barve precej žive, rdeče in modrozelenene. V kombinaciji z rjavimi in oranžnimi barvami vzbujajo občutek prijavnosti in topline na vseh desetih enostranskih ilustracijah in prav tako desetih vinjetah. Slikanica, ki jo je ilustratorica tudi opremila, kaže njen posluš za celostno obravnavo podobe knjige. Vse (neoštevilčene) strani so obdane z opazno izstopajočimi raznobarnimi okvirji, a minimalistično zvedenimi samo na eno izmed barvnih različic (zelenih, modrih, rumenih, oranžnih in rdečih). Uvodna vinjeta (ki postaja avtoričina klasična značilnost), baročno stilizirana, temelji na občudovanju in upoštevanju preteklih dob tovrstne umetnosti in vodi do vhoda v slikanico klasične pravljice. Ta se prične z dramatično dvostransko ilustracijo perspektivno neverjetno domišljene panorame, ki se ponaša še z elementi zgodnjerenesancne romantike. Barvna paleta v knjigah, ki jih je Irena Majcen ilustrirala v naslednjem obdobju, se spreminja glede na vsebino. Za danes skoraj pozabljeno klasično pravljico Jacoba in Wilhelma Grimma *Snežica in Rožica* (MK, Velike slikanice, 1988) je značilen impresionističen pristop z naravi prilagojenimi barvami. Deklici, ki sta ime dobili po rožnih grmih, sta upodobljeni kot najstnici v domačem okolju. Sta glavni osebi na vseh osmih celostranskih podobah: ko se spoprijateljita z medvedom, ki večkrat ostane pri njiju in materi, ko trikrat pomagata škratu, ki je vseeno vedno besen nanju; in ko medved udari škrate, da obleži mrtev, in z njega odpade medvedja koža. V ilustracijah dogajalni čas in kraj nista določena, močno pa je z barvnim utripanjem navzoče sodelovanje narave, ki se enakovredno pojavlja na vseh podobah. »Dramatično moč narave nam posreduje s kompozicijo in oblikovanjem dreves, ki spominjajo na človeška bitja.«¹⁰ Seveda je konec idilično lep. Princ, ki ga je škrate začaral v medveda in mu ukradel bogastvo, se poroči s Snežico, njegov brat pa z Rožico. Pravljичnim elementom v pripovedi se je ilustratorica tudi kot oblikovalka intimno približala z vstavljanjem svojih podob v dvojni

10 Maruša Avguštin, *Razstava Ilustracij Irene Majcen*, zloženska, Knjižnica Medvode, 28. 3.–24. 4. 1997.

okvir. Prvi, naslikan z barvnimi prelivmi, okvirja vsako podobo. Vse strani, vključno z ilustriranimi, pa zamejuje črtni okvir, ki ima na vrhu strani zaključno okrasno vitico, kar je bila značilnost knjig minulih stoletij.

Ponatis knjige *Makedonske pripovedke* iz leta 1953 ima naslov *Makedonske narodne pripovedke*¹¹ (MK, Zlata ptica, 1981), v njem je za 75 pravljic ohranjen prevod Maksa Robiča. Opremljen z ilustracijami Irene Majcen in spremno besedo Draga Stefanija je izšel v visoki nakladi 12.000 izvodov. Pri vizualnem upodabljanju pripovedk se ilustratorica v tem času že usmerja k stvarnejšemu likovnemu pripovedovanju, ki se ne izogiba realističnim detajlom in stvarnemu opisovanju razmerij in odnosov med nastopajočimi liki ter značilnimi predmeti. To se občuti tudi pri risarski opremi makedonskih pripovedk v tej knjigi, kjer ilustratorica »v nasprotju s tradicijo ne gradi na folklorističnih likovnih elementih, ampak jih upodablja zgolj kot oznako, ki je obenem tudi ‚realna podoba‘ neke noše (ali ambienta) v času in prostoru. Zato se tudi ne izogiba portretnim potezam – njene figure naj ne bi bili neki tipi ali celo stereotipi ampak definirane osebnosti – to značilnost je v nekaterih primerih podčrtala celo s klasično ‚akademsko‘ obdelavo obrazov s senčenjem v finem svinčniku.«¹² Ena bistvenih značilnosti ljudskih pravljic, ki jim je v prvem obdobju svojega ustvarjanja namenjala svojo naklonjenost, so bile ljudske pravljice, podvržene čudenju, v katerih se vse dogaja na domišljjski ali pravljlični ravni. Tako je ilustrirala zbirko korejskih ljudskih pripovedi *Tiger iz pogorja Kumgang* (MK, Zlata ptica, 1982), ki jih je izbral, prevedel in spremno besedo napisal Andrej Bekeš, in v isti knjižni zbirki transilvanske ljudske pripovedi *Izplesani copatki*¹³ (MK, Zlata ptica, 1991), ki jih je prevedel Jože Olaj. Ljudske pripovedke je za *Veliko knjigo pravljic finskega naroda* zbiralo več rodov in avtorjev, na koncu jih je uredil in priredil znani finski pisatelj in pravljničar Raul Roine¹⁴. V knjigi *Finske pravljice* (MK, Zlata ptica, 1996) je sedeminšestdeset pravljic, ki jih je z devetnajstimi ilustracijami dopolnila Irena Majcen.

Finske ljudske pripovedke, zbrane v tej knjigi, so takšne kot Finci sami. Slog je skop, pogosto skoraj siromašen z okraski, ljudje so redkih besed, preprosti, skromni. Na podobnem miselnem nivoju so naslikane tudi podobe, ki so v knjigi objavljene črno-belo, a tako, da se jasno vidi uporaba tempera, še posebej njenih svetlo-temnih plasti in slikarkinih močnejših potez čopiča z belo. Ena izmed njih (*Bratec in sestrice*), barvna, je na naslovnici knjige vpeta v živo rumeno ozadje ovitka. Iz sleherne pravljice žarita dve najbolj izraziti finski lastnosti – zvitost in smisel za humor. Zato med temi pravljicami ni ne žalostnih ne grozljivih, ampak so vse dobrodušne, kot bi »jih pravila ljubeča stara mati na zapečku gruči svojih vnu-

11 Zbirke makedonskega ljudskega slovstva so, navkljub pričakovanju, v slovenskem jeziku, literaturi in kulturi maloštevilne. Ena izmed prvih zbirk je prevod knjige *Makedonske pripovedke* (leta 1953 jo je prevedel in napisal kratko spremno besedo Maks Robič, z inicialkami in vinjetami pa 75 pravljic oblikoval Jože Ciuha). Vir: Milena Mileva Blažič, *Zbirka makedonskih ljudskih pravljic – Sončeva sestra v medkulturnem kontekstu*, izvirni znanstveni članek, Pedagoška fakulteta Univerze v Ljubljani, Slovenija. <https://hrcak.srce.hr/file/254202>

12 Ivan Sedej: *Majcen, Schmidt, Vogelnic*, katalog, Mestna galerija, Ljubljana, 1984.

13 Priporočilni seznam mladinskih knjig 1991–1997, Mestna knjižnica Ljubljana.

14 »Ta je pregledal vse pravljice, jih razvrstil po različicah in po zgodbah, uredil, izbral in literarno obdelal. Na koncu je moral izločiti še najboljše od najboljših. Tako je nastala ta velika zbirka sedeminšestdesetih pravljic, ki je navdušila otroke na Finskem, pozneje pa še po svetu.« Vir: Jelka Ovaska Novak, *Spremna beseda* (prevajalke), *Finske pravljice*, MK, 1996, str. 416.

kov«¹⁵. Pri razkrivanju z ljudsko domišljijo obsijanih pravljic so za obsežno knjigo vsebinsko natančno definirane črno-bele ilustracije ekspresivne spremljevalke pripovedi. Med doživljajskim in domišljijским svetom ljudskih pravljic ni prehodov oziroma so naravni. Zato tudi ni presenetljivo, da postavlja ilustratorica pogosto v ospredje (večinoma poosebljene) živali: ogromno ptico, enoroga, miš, mačka, zmaja, kačo velikanko, leva in celo žabe v ribniku. Linearno dogajanje je predvidljivo, nedvoumno. Glavni junaki jih pred težkimi preizkušnjami samoumevno razrešujejo, ne da bi se spraševali o njihovem globljem pomenu. Temu se prilagajajo tudi ilustracije junakov izbranih pravljic: majhen silak, krojaček, deklica, kralj, povodni mož s ključi, velikan. Čeprav je ilustratorici psihološko zapletena in dramatična pripoved, ki jo vizualno lahko v slikanicah razvija ob posameznih mitih, starih pripovedkah in legendah, blizu, pa se ekspresivnim prizorom tudi tukaj povsem ne ogne. Ko se narednik prebudi iz ukletega spanca in je kraljičina jadrnica že majhna pika na obzorju (*Narednik in kraljeva hči*), je belina valov in potez na fantovem obrazu skrajno presunljiva; s tehniko prane tempere je razburkanost morja v ospredju podobe dosegla višek tudi na ilustraciji dekleta, ki pere perilo, na ozadju slike pa vizualno pripoved kompozicijsko zaokroža kapitanska ladja, ki bo usodno posegla v njeno življenje (*Morski kapitan*). Z natančnim oblikovanjem emocionalnega stanja posameznih pravljicnih likov dosega Majcnova tisto skladno podobo motivov, ki jih bralec od pripovedi pričakuje.

Sodobna pravljica v knjigi *Palčki so! – Za vse tiste, ki še hodijo s plišastimi medvedki spat* (MK, Knjižnica Sinjega Galeba, 1989), ki jo je napisal pesnik in pisatelj Jože Snoj (1934–2021), je nekaj posebnega: je delo, ki bo morebiti zanimivo tudi za odraslega, ne le za mladega bralca, je ugotovil pisec spremnega besedila ‚Pravljica o palčkih‘ Jože Horvat. A ne le on. Tudi ilustratorica se je podob lotila na tak način. Besedilo o deklici Zariki, psičku Stonu, tisočpetstoletnem Palčku in lutki, je napisano v sončno razpoloženi slovenščini; vizualno je dopolnjeno s sedmimi dvobarvnimi podobami v slogu pravljicne harmonije in ilustratorikine domišljije. Po eni strani je povsem normalno, da besedilo ni kakšna realistična novela, temveč pravljica, v kateri se, kot vedno v takih primerih, dogaja nemogoče. S svojim neposrednim pisanjem že pisatelj nagovarja bralca s poetičnim razpletom zgodbe, pravljicno poslastico pa s sproščeno in s turkizno ekspresivno obarvano risbo s tušem dopolnjujejo podobe: enkrat je to celostranski lik palčka, obkroženega z vso lepoto in tihoto gozdnega domovanja, drugič skrbno izrisan majhen psiček Ston, ki dominira v centru podobe in je palček ob njem čisto majhen. Na koncu so na njeni starinsko dekorativni postelji pred deklico, ki je v ospredju podobe s pentljico v laseh, upodobljeni tudi vsi njeni pravljicni junaki: cunjasta Alja, obolela punčka Tonejka, ki je srečno prestala palčkovo operacijo, Miška in Palček. V stilizirane okvirje ujeta ilustrirana zgodba, ki naj bi bila privlačna tudi odraslim bralcem z otroško senzibilnostjo in sposobnostjo čudenja, namreč skupaj z besedilom sporoča: Palčki so, samo videti in slišati jih je treba ... Očarljivo.

V ilustracijah za slikanico *Zgodbe s panjskih končnic*¹⁶ (MK, 1993) pisatelja Lojzeta Kovačiča (1928–2004) prevladuje oker barva v kombinaciji s črno, prekrita

15 Prav tam.

16 Tatjana Pregl Kobe, *Zgodbe s panjskih končnic. Vilinska vizija grenkljivih (ilustriranih) zgodb*, Delo, Književni listi, 8. 4. 1993, str. 15.

s skromno razpotegnjeno belino, kar kaže že prefinjeno izslikana naslovna stran, vzeta iz prve ilustracije *Zgodbe o mrtvi Ljudmili*. Fabula pisateljevih desetih zgodb je od avtorice likovnih stvaritev zahtevala popolnoma subjektivno vživetje, samosvoje razmišljanje in avtohtono sointerpretacijo literarne predloge, ki je drugačna, temačna in docela zazrta v davno preteklost. To so grenkljive zgodbe, ki jih ne preveva doživljajska navzočnost in bralcu doumljiva pristnost sodobnega sveta, temveč na robu absurda temeljijo na neizčrpnem bogastvu minulega. Irena Majcen se je psihološko vživela v temačne zgodbe, v katere je vizualno vpletla svoje zaznavanje rojstva (erosa) smrti v kombinaciji kontrastov med temnim in svetlim. Ni naključje, da je avtorica odmaknjene daljave darovala preteklosti in imaginarnemu: opirala se je predvsem na ekspresivnost risbe in potez, hote se je odločila za neobičajne kompozicijske reze in zavestno zabrisane konture ter večplastne tonske kontraste. Izsanjane privide fantastike sicer fabulativnih zgodb je vpletla v vilinsko liriko asketskih barv, kompozicijsko uravnoteženost v črno-belih kontrastih, oplemenitenih z mehko okrase barve. Ta vnaša pomenskost stoletja starih panjskih končnic kot rafinirano občutje lesa, na kakršnega je po uvodni pripovedi pisatelja Kovačiča slikala »malarka Marjanca, ki je некоč z barvami in čopiči hodila po svetu« in »romala po cestah in poteh, ki so bile tudi stoletja in tisočletje starejše od vasi samih, v katere se je podajala«. V tem je srž: ilustratorica je s sodobnimi sredstvi doumela duh preteklega časa in namen pisateljevega sporočila naslikala na dvanajstih podobah. Kovačičeve zgodbe – o veseli Johci (na drugi ilustraciji razkošno gola na starinski postelji kot kakšna Gola Maja na Goyevem kanapeju), o krošnjarju Jarmazu, pa o čudaku Juriju, o orjašu Glasu, o dvoglavem sinu in mrtvi Ljudmili, o rezbarju Anzi in gozdarju Anžlu, torej Gregorju na veliki ladji, o Klemnu in njegovi ljubezni, pa še o Josu Maluku, zadnjem drvarju v raji – je Irena Majcen razčlenila suvereno samosvoje: stilizirano metaforično in psihološko simbolno. Njene skoraj sanjsko prosojne osebe so kakor »od včeraj ali že od davno tega, saj se njihove podobe komaj zavedajo svoje fizične telesnosti in v resnici se skoraj nikoli trdno ne dotikajo tal«¹⁷. Tokratna docela slikarska likovna govorica je zato dramatično enakovredna umetnina in ne zgolj ilustrativna spremljevalka literarne predloge.

Z ekspresivno upodobljenimi človeškimi in pravljičnimi liki ter s preiščeno oblikovanimi obrazy domišljajskih figur ustvarja ilustratorica v knjigi *Beowulf* (DZS, 1996) angleškega mladinskega pisatelja Kevina Crossley-Hollanda arhetipsko estetsko podob, ki izkazujejo vznemirljivost časa pripovedi: o mladeniču, ki je potoval daleč čez morje, da bi se spopadel z dvema grozljivima pošastima. Eno, ki lahko raztrga človeka in pije njegovo kri, in drugo, ki živi kot morski volk na dnu temnega, zaradi spopadov krvavo obarvanega jezera. Mlademu junaku je ime Beowulf, njegova zgodba, ki je bila prvič napisana v anglosaškem jeziku v osmem stoletju, pa je postala eden najbolj znanih svetovnih epov¹⁸. Prozna priredba Kevina Crossley-Hollanda je zgodba za otroke, stare devet let in več, napisana v hitri, ritmični prozi. »Posebna vrednost te adaptacije predstavlja jezik pripovedi, ki je uspel znotraj sodobnega narativnega okvira posneti tudi slog, retorične figure in glasovne vzorce

17 Judita Krivec Dragan, *Akademski slikarka Irena Majcen*, Likovne besede, Zrcalo, junij 1993, št. 25, str. 57.

18 Ep *Beowulf* je napisan v aliteracijskem verzju, ki temelji na ponavljanju začetnih soglasnikov besed. Za pesniški prevod je prejel pesnik in prevajalec Marjan Strojman Sovretovo nagrado. Prevedel je tudi prozno priredbo Kevina Crossley-Hollanda.

staroangleške in germanske epike.«¹⁹ In prav temu slogu sledi tudi likovna interpretacija epa Irene Majcen, ki je z dramatičnimi ilustracijami oživila lepoto in moč ene prvih velikih angleških pesmi. Njene ilustracije so – ne glede na to, da sta oba pri svojem likovnem delu zasvojena z miti, epi in legendami – čisto drugačne od osupljivih ilustracij znamenitega angleškega ilustratorja Charlesa Keepinga²⁰ (1924–1988). Ohranjanje zgodovinskega časa je tudi v izrazito slikarske barvne ilustracije Irene Majcen prineslo enako nenavaden patos v to izvirno delo. Dramatična dvostranska ilustracija na predlistu se ponovi tudi na koncu knjige, v kateri teče na vseh 32 (neoštevilčenih) straneh besedilo, okvirjeno z vitičasto obrobo, ki spominja na obrobe srednjeveških rokopisov. Pleteninasti ornamenti in simboli zgodnje srednjeveške vikinške umetnosti postavljajo časovni okvir pripovedi. Ozračje dogajanja se dramatično razgrinja na šestih celostranskih in štirih polstranskih ilustracijah, ki se ritmično menjajo glede na pripoved. Barvno nasičeni prostori podob (prevladujejo modra, vijolična in umazano zelena barvna površina, prepletena z rdečimi in belimi akcenti), kjer postajajo poteze čopiča vse bolj pomembne, kažejo tako figure glavnih junakov kot srhljivo okolje, v katerem nastopajo.

Današnji mladi bralci si želijo videti in slišati tudi kaj o manj prijetni polovici sveta in ravno to jim ilustratorica ob večinoma arhetipskih motivih znova ponuja v slikanici *Bela žena, divji mož* (DZS, Zbirka Zapik 8, 1997) ob besedilu pisateljice Berte Golob. Ponavljajoča se vinjeta v obliki kocke, okrašene z ilustratoriki ljubimi cvetličnimi in vitičnimi ornamenti, v sebi skriva ključ za razvozlanje in razumevanje kratkih pripovedk. V mističnem smislu je kocka simbol modrosti, resnice in moralne popolnosti, ilustratorica pa je skozi optično iluzijo (kot bi zrl v model kocke nizozemskega grafika Mauritsa Cornelisa Escherja) nadgradila pomen še s skrivnostnostjo pogleda vanjo. Enajst celostranskih kvadratnih ilustracij spremlja pisateljčino razmišljanje o tem, kaj so zanjo mistična bitja, kako jih je v svojem življenju doživljala in sprejemala. Ilustracije, temne in mestoma srhljive, vzporedno spremljajo pripoved tako, da so oprijemajoč izvornih pojmov skoraj neodvisne od besedila.

Tudi vsebina velike slikanice *Zalika in zver* (ZDSLJU, Zbirka Avtorska slikanica, 1999) francoske pisateljice kratkih zgodb za otroke Jeanne-Marie Leprince de Beaumont²¹ ne razkriva vedno sončne strani sveta, čeprav najmlajšim bralcem prizanaša s krutostjo mnogih starih ljudskih pripovedk. *Lepotica in zver* je čudovita zgodba o rojstvu ljubezni in o tem, kakšno moč ima lahko ljubezen. Pravljica ima srečen konec: ko lepotica izpove svojemu izbrancu ljubezen, čarovnija izgine in zver se spremeni v princa, čemur slikarka empatično sledi. In vendar. »Prispodobe nas

19 Boris A. Novak, *O prozni adaptaciji Beowulfa*, spremna beseda, *Beowulf*, DZS, 1996.

20 Prirejeno pripoved *Beowulf* (Oxford University Press, 1982, prenovljena izvedba, 1999) v prenovljeni izdaji knjige Kevina Crossley-Hollanda na 48 straneh spremljajo črno-bele podobe ilustratorja Charlesa Keepinga. Njegove filigransko izpiljene risbe prikazujejo nenehno siv svet, v katerem je sonce črn madež. In čeprav so podobe ljudi žalostne, sta v njih tudi hudomušen humor in resnično sočutje celo do sovražnika – Grendelove oči so videti bolj prestrašene kot strašljive (da zaradi človečnosti in dostojanstva celo bralci nekako navijajo zanj).

21 Je ena vodilnih avtoric pravljíčarskega kroga, na katero je odločilno vplival znameniti pisec Charles Perrault. Velja za prvo avtorico, ki je prostovoljno prevzela preprost slog, primeren za mlade bralce. Čeprav izraža nezaupanje do zgodb, za katere meni, da so ‚škodljive za otroke‘, se predvsem ta njena dela berejo še danes, zlasti najbolj znana *Lepotica in zver*, ki je prvič izšla leta 1757 z naslovom *La Belle et la Bête*. V slovenščino jo je Niko Kuret prvič prevedel leta 1957 (ob 200–letnici prve izdaje) in jo naslovil *Zalika in zver*. Njegov prevod in naslov sta uporabljena tudi za to izdajo.

spominjajo na skrivnostnost, včasih surov in grenak, daleč nazaj odmaknjen svet srednjeveških občutij. A zato podobe, ki utegnejo biti presenetljivo naturalistične, niso nič manj zanimive za otroke, včasih nemara še bolj neposredno ujamejo med črte in barve starodavne mite iz zore človeške zgodovine.«²² Na desetih celostranskih in eni dvostranski ilustraciji dominira modra barva s prekrivajočimi poudarki beline, kar je že slikarkina klasična domena. Dekorativni okvir podobe na uvodnem in zaključnem dvostranskem listu deluje skrajno mistično, po s cvetličnimi ornamentami posutih stopnicah bralec vstopi v zgodbo, malce strahoma, a očaran s pričakovanjem, kar daje slikanici svojevrstno patino časa. Prizor dvostranskih uvodnih in zaključnih strani, ki bralca slikanice *Modrobradi* (ModArt, Zbirka Slikanice, 2023) Charlesa Perraulta sprejme, spominja na vstop v arhaično zastavljeno slikanico *Zalika in zver*, a je ob klasično postavljenih stopnicah, na katerih simbolično leži ključek, cvetlična dekoracija drugačna. Groteskno napovedna. Seveda ne gre za izpovedno vizijo nekega otroštva niti za ilustracije, ki naj bi prevajale pravljjično lepoto ljubeznive pripovednosti v slikanica, običajno namenjenih najmlajšim otrokom in zato včasih celo hote infantilno zasnovanih. Gre za Perraultov zapis pripovedi, v kateri je slikarkina individualizirana izraznost (mestoma precej groteskni) obrazih likov še posebej poudarjena z arhaično risbo in barvo, ki se na njenih ilustracijah še posebej rada pojavlja (na desetih celostranskih ilustracijah, na nekaj polstranskih in z uvodno na osmih vinjetah) v monokromnih razsežnostih.

In poezija za odrasle. Zanimiv je izbor pesmi Franceta Prešerna za slikanico *Zmerom svojo goni slavček* (Prešernova družba, Zbirka Poezije dr. Franceta Prešerna v besedi in sliki, 1986), ki ga je ilustratorica dobila v upodobitev. Vsako izmed treh pesnitev (*Orglar*, *Ribič*, *Judovsko dekle*) spremljajo štiri celostranske in štiri pol-stranske ilustracije z okvirjenim prostorom nad seboj, kamor so ujeti verzi. Tudi celostranske ilustracije so obdane s plastično zasnovanimi obrobo in v prelivajočih se barvah, iz katerih pa vedno sili ven del dramatično zasnovane podobe (jata ptic, trdokljunski kos, režeče brezno, val in golo morsko dekle, vrtnec peres, sprehajajoči se par, lepa judovska deklica in njen oče, prepovedan poročni oltar in cerkveni zvonik), kar ritmično razgiba dramaturgijo celotne slikanice. Okrasne obrobe, ki jih bogati ilustracija na dnu, znotraj pa ni ne verzov ne podob, se ponovijo štirikrat, dvakrat na začetku in dvakrat na koncu slikanice, kar asociira na iluminirane rokopise²³ in dejansko poudarja arhaičen vtis. Slikanica, ki ima naslov po prvem verzu šeste kitice pesmi *Orglar*, je namenjena srednješolcem in spoštljivemu branju odraslih bralcev. Občutek za liričnost pri upodabljanju pesmi se kaže tudi v ilustracijah darilne spominske knjižice *Slovenski pesniki o cvetju* (MK, Slovenski pesniki o ..., 1997), kjer naslikane podobe spremljajo verze izbranih slovenskih pesnikov²⁴. Vsaka izmed petnajstih celostranskih podob je vizualna poetika, ki predstavlja vsebino pesmi ne le s figurami, cvetjem in simboli, temveč tudi

22 Judita Krivec Dragan, *Irena Majcen*, zloženka, Knjižnica Glinškova ploščad, 20. 3.-6. 5. 2003.

23 V iluminiranih rokopisih je besedilo dopolnjeno s takšno dekoracijo, kot so okrašene velike začetnice, obrobe (marginalije) in miniaturne ilustracije. V najstrožji definiciji se izraz nanaša samo na rokopise, okrašene z zlatom ali srebrom, vendar se tako v običajni uporabi kot v sodobni znanosti izraz nanaša na kateri koli okrašen ali ilustriran rokopis iz zahodnih tradicij.

24 To so: Simon Gregorčič, Josip Murn, Srečko Kosovel, Veno Taufer, Severin Šali, France Balantič, Janko Glazer, Jože Javoršek, Ivan Minatti, Kajetan Kovič, Tone Pavček, Dane Zajc, Niko Grafenauer, Ervin Frit, Svetlana Makarovič in Tone Kuntner.

z barvami in z vilinskim cvetjem pričaranim ozračjem. In šestnajst miniaturnih okrasnih vinjet z viticami ob koncu vsake pesmi v barvi ilustracije ob njej. Kljub prav majhni knjižici je opazno, da slikarka tudi tu sledi elementom manierizma, kar se kaže predvsem v diagonalnih kompozicijah, vključene pa so tudi vse druge značilnosti njenega slikarskega načina izražanja. Le da prevladujeta impresivna preprostost in tonska milina kot blag odsev upodobljenih delov narave.

Predsodek, da je slikarstvo na platnu umetnost, ilustracija pa ne, že dolgo ne velja več. Irena Majcen na to ni nikoli pristajala. Upodabljanje kvalitetnih ilustracij je le še redko zgolj postranski zaslužek in priložnostno delo, v katerega se ni treba povsem poglobiti in v njem iskali tisto, kar iščejo umetniki pri ustvarjanju na velikih slikarskih platnih.

Do določenih literarnih besedil imate kot ilustratorica poseben odnos, saj že od vstopa v to polje umetnosti gradite nov tip podob. Kakšna ilustracija vas zanima?

Irena Majcen: Zanima me predvsem ilustracija, ki ji rečemo knjižno slikarstvo, torej taka, ki stoji samostojno ob besedilu, je z njim v kontrapunktu in ga dopolnjuje. Tematika me motivira podobno, kot je pisatelja, sama pa jo rešujem kot slikarka! Moje ilustracije stojijo samostojno, kajti ilustracija, ki je podrejena besedilu, ne more funkcionirati slikarsko. Ilustracija mora z besedami likovnega jezika reševati tiste probleme, ki jih razgrinja izbrano besedilo.

Poznavalci slovenske ilustracije so že po začetkih vašega ustvarjanja opazili v teh delih drugačnost. Katera literarna besedila so vam še posebej zanimiva in ali ste imeli vedno možnost izbirati sebi odgovarjajočo literaturo?

Irena Majcen: Miti so izredno precizno in pronicljivo zaznavanje psiholoških razsežnosti, so brez ideoloških primesi in imajo zato izrazito poetsko razsežnost. Njihova odprtost jim daje vrednoto nadčasovnega. Večina mojih del je posvečena zakladnici mitov, starih pravljic in besedil z arhetipskimi motivi, takimi, ki presejajo raven sodobne pravljice ter mi omogočajo slikarski pristop. Pri ilustriranju vselej poskušam priti do njihovega jedra, ki me potem kot slikarko zasvoji, da razkrivam njegovo pronicanje v zakonitosti naše psihe. Vse to vidim kot proces odprtega iskanja, morda prej vprašanj kot odgovorov. Pravljice, ki sem jih sama izbrala, sem za svoje ilustracije postavljala v določen čas, predvsem pa slogovno iskala njihovo brezčasno razsežnost. Moje slike niso enostaven prevod besedila in niso dekorativne na način, da lahko le obravnavajo določene situacije v besedilu ali pa ga poskušajo rekonstruirati. Za moje ustvarjanje ni bistvena ne izbira materiala in formata, ne tehnika, ampak je pomembno, kako motiv doživljam, kako ga kreativno predelujem in kakšno izrazno moč izpoveduje.

Poleg svojih arhaičnih ilustracij ste segli tudi na zahtevno področje poljudnoznanstvene ilustracije. Z več kot dvesto petdesetimi ilustracijami ste opremili učbenik oziroma priročnik o striženju in oblikovanju priček. Je to za vas popolnoma drugo polje ustvarjanja?

Irena Majcen: Poljudnoznanstvene ilustracije sem se lotila prvič in znotraj nje vidim izrazito zahteven faktografski del. Temu moraš biti nekako zvest, kar

te postavlja pred težavno nalogo. Tovrstna ilustracija je likovno nevhvaležna, saj avtorju pušča malo prostora za likovno izražanje, za njegovo domišljijo. Zato sem se pri tem delu oprla na zanimiv citat znamenite modne oblikovalke Coco Chanel, ki je rekla nekako takole: *Moda je nekaj neumnih idej, ki jih je treba čim prej pozabiti, kar pa je pomembno, je stil. Ta predstavlja naš odnos do realnosti v najboljšem pomenu besede.* Zato sem se pri ilustriranju priročnika ves čas izogibala dekorativni risbi in modnim skicam ter iskala brezčasno komponento frizerske obrti. Tudi pri tem delu s področja poljudnoznanstvene ilustracije sem ostala zvesta sami sebi, me je pa seveda izzivalo, ali se ga da približati ekspresivni ilustraciji.

Prav posebna poljudnoznanstvena ilustracija, čeprav je Irena Majcen enkrat z vinjetami že sodelovala pri opremljenju knjige o astronomiji²⁵, je vizualno dobesedno prepredla obsežen priročnik *Striženje in oblikovanje pričeske – učbenik za modul Striženje v programu Frizer* (Modart, 2009), ki ga je pripravila Andreja Kogovšek. Desetletje kasneje je nastala predelana izdaja priročnika z drugačnim naslovom *Lasje – osnove striženja in oblikovanja* (ModArt, Zbirka Učbeniki, 2019), a brez priloge *Navijanje las* iz prve izdaje. V knjigi je prepletla dva tipa ilustracije, s čimer je pomensko nakazala večplastno razsežnost obravnavane tematike. Seveda glavni del ilustracij v knjigi pojasnjuje in dopolnjuje tekstovno gradivo o striženju in oblikovanju pričesk, saj je poljudnoznanstvena ilustracija, ki prispeva k nazornosti obravnavane teme. S postavljanjem dane tematike v širši vsebinsko-likovni okvir pa je njen pristop presegal svojo funkcionalnost in pridobil likovnoumetniški izraz. Risbe moških in ženskih pričesk si je zamislila kot skice portretov. Z eksaktno in nedekoratивно likovno interpretacijo osnov frizerske stroke je hotela poudariti brezčasen okvir tematike, kot ga beleži zgodovina umetnosti in ki presega zgolj modne smernice. »Estetsko in simbolno razsežnost frizerstva pa sem likovno podala z lirično izraznostjo risbe.«²⁶ Privlačno duhovito, celo vznemirljivo atraktivno je zaključke poglavij popestrila s fantazijskimi risbami, ki so blizu otroški ilustraciji, s čimer je nakazala področje striženja otroških pričesk, ki je v učbeniku posebej obravnavano. Zato je risba tu stilizirana in se na šaljiv način vsebinsko in oblikovno-asociativno veže na tematiko las. Kot za večino knjig, ki jih je ilustrirala in oblikovala, je pomenljiva tudi uvodna vinjeta na prvi notranji strani - medaljonček z drobnim pramenom las. Skica zvitka las s sponko in škarjicami, ki simbolizira ilustratorkin nenavaden, a študijsko preiščen pristop k tej tematiki, pa se ponavlja skozi vso knjigo.

Mnogo knjig, ki jih je ilustrirala, je Irena Majcen sočasno tudi sama oblikovala, še posebej pri zahtevnejših je s tem pokazala samosvoj občutek tako do detajlov in vinjet, ki jih je vključila v estetsko podobo knjig, kot do njihove celote. Tako kot pri upodabljanju in oblikovanju slikanic in ilustriranih knjig je Irena Majcen natančna tudi pri načrtovanju razstav, v katere vključuje ilustracije iz različnih knjig in jih tematsko razvršča. Razstave navadno smiselno deli na dele, ki jih sestavlja po nekaj ilustracij iz posameznih pravljič. Čeprav je posameznim knjigam namenjeno manjše število del, je vsaka ilustracija na neki način zgodba zase. Originalne ilustracije namreč pričajo o tem, da še tako dober natis ne posreduje vseh originalov in fines, ki so opazne le na originalih. Ob vsaki postavitvi posamezne zgodbe iz knjig niso najpomembnejše, gledalčev občutek ob opazovanju posamezne ilu-

25 Marijan Prosen, *Mala astronomija*, oprema Marijan Prosen, Irena Majcen in Jože Kotnik MATH d.o.o., 1991.

26 Irena Majcen, *Lasje – osnove striženja in oblikovanja*, ModArt, 2019, str. 1.

stratorckine pripovedi je tisti, ki ustvarja unikatno in intimno zgodbo. Pri tem upošteva, da likovna kritika obiskovalcem razstave približa njen umetniški svet, mora pa pustiti tudi svobodo in dovolj prostora, da umetnine vsakemu spregovorijo po svoje. Vsakokrat posebej se izkaže, da bi njeni likovni organizmi lahko živeli tudi kot samostojne podobe, vendar ne v tolikšni meri, da bi lahko zanikali svojo zvezo z določenim besedilom. Čeprav se je predstavila na mnogih samostojnih razstavah, pa med pomembnejše razstave še vedno sodi njena pregledna razstava v Galeriji Šivčeva hiša v Radovljici oktobra 1993, za katero je spremno besedilo in bibliografijo napisala Maruša Avguštin, pobudnica in ustanoviteljica stalne zbirke ilustracij za otroke in mladino v tej instituciji, ki je nato še skoraj dve desetletji pozorno spremljala njeno ustvarjalnost²⁷.

Ob lastnem ustvarjanju (tudi slikanju na platno!) si Irena Majcen že desetletja prizadeva tudi za večjo samostojnost ilustracije, za njeno razširitev na literaturo za odrasle in nenazadnje za večje priznanje avtorjem, ki se ukvarjajo z njo. V zadnjih desetletjih je kot ena izmed ustanoviteljev Sekcije ilustratorjev pri Zvezi društev slovenskih likovnih umetnikov in Slovenskega bienala ilustracije kot koordinatorka med ZDSLU in Cankarjevim domom v Ljubljani ves čas bdela nad njegovim delovanjem in aktivno soustvarjala njegovo vlogo. Poleg tega ves čas spodbuja in aktivno deluje tudi pri sodelovanju slovenskih ilustratorjev na najpomembnejšem bienalu ilustracije na svetu, Bienalu ilustracije v Bratislavi.

Epilog. Ni presenetljivo, da se ilustracijam Irene Majcen pripisuje arhaičnost, saj ilustratorka nikoli ni sledila aktualnim usmeritvam v tej likovni zvrsti, temveč je vselej svoji ustvarjalni vesti dovolila brezčasen pogled na zgodovinska obdobja umetnosti. Njena dela niso vedno barvno in likovno sveža, zato pa je njihova rustikalna izraznost na naslikanih podobah ekspresivno nadčasovna.

V njenih podobah za knjige, namenjene različnim starostnim skupinam bralcev, se vselej kaže težnja po preseganju sicer zelo razširjene ljubkosti v podobah za otroke. Njene ilustracije so samostojne pripovedi ob pravljicnih besedilih ali pesmih in ne njen likovni prevod.

Slikarka enako kvalitetno ustvarja tako živobarvne in monokromne kot črno-bele ilustracije, ki z dramatično risbo in svetlo-temnimi ploskvami učinkujejo izrazito slikarsko. Zaradi takega slikarskega načina ni presenetljivo, da jo v zadnjem ustvarjalnem obdobju zanimanje vodi tudi v slikanje na platnu. Te njene samostojne slikarske podobe pa so razrešene odgovornosti literarne vsebine in si slikarka lahko dovoli večjo sproščenost pri ustvarjanju.

27 Maruša Avguštin, *Skica za portret Irene Majcen*, likovna priloga str. 83–84, Revija SRP, junij 2014, številka 117/118, str. 83–84 in barvne priloge na str. 1–8. Na naslovnici: *Vprašanje*, ilustracija pesmi, mešana tehnika, 30 cm × 28 cm, 2012. Barvne reprodukcije objavljenih likovnih del na straneh 85–92: *Vprašanje*, ilustracija pravljice, tempera, 34 cm × 28 cm, 1999; *Sen kresne noči*, ilustracija zgodbe, tempera 16 cm × 16 cm, 1988; *Pastorala*, ilustracija pesmi, mešana tehnika, 30 cm × 28 cm, 2012; *Veternice*, ilustracija pesmi, tempera, 15,5 cm × 10,5 cm, 1977; *Pastorala*, ilustracija zgodbe, tempera, 28 cm × 41 cm, 1993; *Vida*, ilustracija zgodbe, tempera, 28 cm × 41 cm, 1993; *Vida*, mešana tehnika, 27 cm × 36 cm, 2013; *Pevcu*, ilustracija pesmi, mešana tehnika, 27 cm × 38,5 cm, 2002.

Marija Prelog

Akademske slikarki Mariji Prelog²⁸ se je v likovnem delovanju slikarstvo, oblikovanje in ilustriranje prepletalo, dokler ni prevladala ilustracija, še posebej poljudnoznanstvena. Ilustrirala je več kot dvesto učbenikov, priročnikov, delovnih zvezkov, ki jih je večinoma tudi oblikovala. Z njenimi ilustracijami je izšlo nad petdeset slikanic, mladinske kratke proze, poezije, didaktičnih iger, pobarvank. Mnoge njene slikovne podobe dopolnjujejo strokovno vsebino knjig, priročnikov in ilustriranih projektov, ampak njene ilustracije v zadnjih desetletjih tudi rade pobegnejo v prostor. Študijsko risanje živali je zanjo osnova za izdelavo avtorskih, prostorskih izrezank in zloženek živali iz papirja (v tehniki kirigami), ki jih sestavlja skupaj z risbami v *knjige umetnika (artbook)* in v galerijske postavitve. Pri ustvarjanju za slikovno podlago skrbno izbira različne vrste papirja, od prosojnih do ročno narejenih, ki so tudi izrazni material za tridimenzionalne zloženke pop-up živali.

Pri svojem raznolikem umetniškem delu je Marija Prelog predana tradicionalni tehniki risanja s svinčnikom, tušem ter barvnimi svinčniki in slikanju v akvarelni tehniki. Od nekdaj uživa v strokovno natančnem poljudnoznanstvenem ilustriranju rastlin (*Jagodičje v letnih časih*²⁹, DZS, 1996) in živali, še posebno ptic. Zase dela botanične risbe, ilustracije rastlinja v letnih časih iz širšega slovenskega okolja. Študijsko risanje živali ji je tudi osnova za kreiranje avtorskih, prostorskih izrezank in zloženek živali iz papirja v tehniki kirigami. Že v avtorski slikanici *Jaz pa rišem* (Harlekin, 1995) je z risbo prikazala, kako lahko narišemo živali v njihovi stvarni, realistični podobi, in (prav tako ob besedilu Matee Reba) v knjigi *Rišem, režem, zlagam* (Harlekin, 1999) z navodili na osnovi tehnike kirigami predstavila otrokom svojstven avtorski način, kako se izrezane živali iz papirja zloži v samostojne figure.

Leposlovje za otroke in mladino. Ilustratorka Marija Prelog je veliko sodelovala s pisateljico Mateo Reba. Njuna prva slikanica *Zmajček Bim* (Harlekin, 1990) je že prinesla podobe glavnega junaka s človeškimi pozami in mimiko, poleg izmenjujočih se črno-belih in živobarvnih podob zmajevih prigod so duhovito naslikani tudi naslovi posameznih poglavij. Drobena slikanica *Pekarna Feliks* (Harlekin, 1991) je ob pravljicnem besedilu iste avtorice (o mojstru Feliksu, ki je pekel zvezde in rogljičke), zapisanem z velikimi tiskanimi črkami, obogatena z desetimi barvnimi in sedmimi črno-belimi celostranskimi ilustracijami. Že v tej slikanici se kaže ena pomembnejših značilnosti slikarke: v ilustracije besedila rada vpleta sočasno vizualno pripoved. Miška, ki nastopi v zgodbi šele na koncu, je v njenih ilustraci-

28 Rodila se je 24. oktobra 1954 v Celju. Obiskovala je osnovno šolo ob Draginji v Slovenskih Konjicah, maturirala je na klasični gimnaziji v Celju ter nadaljevala šolanje na Pedagoški akademiji v Ljubljani, smer likovni pouk in knjižničarstvo. Slikarstvo je študirala na Akademiji za likovno umetnost v Ljubljani, leta 1980 je diplomirala pri profesorju Janezu Berniku ter opravila tudi slikarsko specialko. Postala je samostojna oblikovalka in se nato zaposlila v Design biroju Pelko. Leta 1986 je postala likovno-grafična urednica v Državni založbi Slovenije v Ljubljani. Od leta 1991 je samostojna ustvarjalka v kulturi in deluje kot ilustratorka in grafična oblikovalka. Ilustrira leposlovje, poljudnoznanstveno literaturo in učbenike in s pomočjo kirigami tehnike izdeluje knjige umetnika v majhnih bibliofilskih izvedbah. Večkrat je bila nagajana, pomembne nagrade, priznanja in uvrstitve na odmevne mednarodne razstave pa prejema zadnji dve desetletji. Imela je veliko samostojnih razstav, sodelovala pa je tudi na mnogih skupinskih razstavah. Od leta 1981 je članica Zveze društev slovenskih likovnih umetnikov (ZDSLJU) in predstavnica sekcije ilustratorjev v izvršnem odboru IBBY Slovenije. Živi in ustvarja v Ljubljani.

29 Marija Bavdaž, *Jagodičje v letnih časih – Rdeče češnje rada jem*, Zbirka Pojdi, poišči, prislusni ..., DZS, 1996.

jah aktivno navzoča na skoraj vseh ilustracijah. V njuni slikanici *Čira čara – noč je tu!* (Harlekin, 1994) ilustracije vizualne pripovedi o tem, kako čarovnice kuhajo različne dolžine noči za ljudi, kažejo malce robustne izraze tako ljudi kot pravljličnih likov, upodobljenih s tankimi risbami s tušem. Za likovno enotno opremo treh manjših, a obsežnejših (več kot sto strani) slikanic ležečega formata je poskrbela Marija Prelog, ki je vse tudi ilustrirala. V slikanici *Biba leze, biba ...* (Harlekin, 1992) se na drobnih risbah s tušem pojavlja mnogo različnih poz bibe, neka-kšne domišljajske pikapolonice, v slikanici *Kvinte kvante – izštevante, zbadljivke, šaljivke* (Harlekin, 1994) pa večinoma nastopajo poosebljene živali. Obe je uredila Špela Majer (= Matea Reba), za tretjo *Bibaugiba – 365 ugank* (Harlekin, 1996) pa je uganke zbrala Marjeta Zorc. Tu se nizajo mehke risbe s tehničnim svinčnikom, ki pa ne predstavljajo vseh ugank. Z enako maniro je ilustratorica oblikovala in s svojimi ilustracijami opremila še tri z notno spremljavo pripravljene knjige pesmic za najmanjše otroke, ki imajo barvno atraktivne naslovnice: sto otroških pesmi z notami *Biba poje, biba ...* (Harlekin, 1995), sto otroških pesmi z notami *Biba poje, biba ... drugič* (Harlekin, 1996) in sto petdeset otrokom ljubih pesmic *Biba leze, biba ...* (Harlekin, 1999). Vse je uredila Špela Majer (= Matea Reba).

Serijo drobnih knjižic (z mehкими platnicami) *Lahko noč, Tomi, Au, boli!* in *Kje je medo?* (vse DZS, 1995), ki naj bi uvajale otroke v branje knjig na zabaven, privlačen in lahkoten način, je pripravila mladinska pisateljica in novinarka Silvestra Rogelj-Petrič, s svojo stripovsko arhaično stilizirano ilustracijo pa opremila Marija Prelog. Domišljajska pripoved pesnika in glasbenika Adija Smolarja *Pujsa in Andrej Migec* (Harlekin, 1996) je slikanica o morskem prašičku z imenom Pujsa, ki živi pri Andreju Migcu. Knjiga pripoveduje o njegovem največkrat prav trapastem obnašanju in njegovih vragolijah. Prav prisrčen izziv za ilustracije, s katerimi je slikarka prepletla zgodbo izmenjaje s črno-belimi in barvnimi podobami. Slovenska biologinja in publicistka Tatjana Angerer je napisala povest o murnu, žuželki, ki spomladi požrešno je mlade rastlinice, proti koncu aprila odraste in se zadnjikrat levi. O tem, da takrat pričnejo samci čirikati: obrnejo se k luknjici, dvignejo krilca in jih tarejo med seboj, da nastane njihova pesem, ki privlači samice. V zgodbici *Muren Škripek* (Mohorjeva družba Celje, Zbirka Mladinska knjižnica, 1995) je prikazano murnovo dramatično življenje, kar ugotavljata babica, ki jih za vnuka s svinčnikom riše, da pravljlično oživijo, in Štefan, ki ob tem izve, da samčki po oploditvi poginejo, samice pa potem, ko znesejo jajčeca. Prezimijo le mladički, ki bodo prepevali naslednjo pomlad, da bosta z babico spoznala nove murenčke. Ilustracije precej natančno sledijo pripovedi: na eni strani so obarvane z zelo močnimi barvami, kar za ilustracije Marije Prelog ni ravno značilno, na drugi strani pa so z rastrom oplemenitene črno-bele risbe, ki vizualno zgodbo knjige do določene mere umirjajo. Pisateljica Berta Golob je za naslovni motiv svoje knjige *Marijine srajčke* (Mohorjeva družba Celje, 1999) postavila prav te nežne, bele cvetlice iz naravnega okolja svojega otroštva, kar je ilustratorica na naslovni strani tudi večše upodobila in asociativno, kot oddaljen spomin na krhko stebelce bele cvetlice, naslikala domačnost ob cerkvici med oblaki. Notranjost knjige je oblikovala tako, da je 31 poglavij obkrožila z vinjetami. Knjiga *Vsak klas je zlat* (Mohorjeva družba Celje, Slovenske večernice 148, 1998) je nadaljevanje spominov pisatelja Ivana Sivca na mlada leta, na njegove moščanske in kopenske dogodivščine. Zgodbe so namenjene predvsem mladim, ki jim mladost poteka precej drugače, kot je pisatelju, 13 ilustracij in 24 vinjet cvetnih vejic ob začetku

vsakega poglavja prav tako. Kompozicijsko izstopa prav zadnja ilustracija, kjer je v ozadju objemajoči se par, v ospredju pa ‚zamišljen portret‘ krave med prežvekovanjem koruznih listov. Za drobno knjižico *Avanture* (Župnijski urad Dravlje, 2012) patra Franca Kejžarja je nastalo 15 drobnih črno-belih ilustracij, izmed katerih ena obarvana krasi naslovno stran, druge pa dokaj realistično predstavljajo avtorjev pogled na svoje mladostne avanture.

Tri visoke, a neobičajno ozke knjige so bile v oblikovalskih rokah Marije Prelog, ki je za prvo knjigo *Pikapolonica na prašni cesti* (Ekološko-kulturološko društvo Jasa, 1997) v celoti narisala tudi ilustracije ob proznih besedilih različnih avtorjev³⁰. Črno-bele celostranske in vinjetne ilustracije, ki enovito povezujejo raznolikost sporočil, se dinamično prepletajo z dvanajstimi barvnimi akvareli. Zbirka kratkih zgodb, anekdot in liričnih drobcev *Kresnica na dlani* (Ekološko-kulturološko društvo Jasa, 2005), ki jih je napisalo trideset³¹ znanih in manj znanih književnikov in humanistov, neguje občutljivost in na nevsiljiv način nagovarja mlade bralce k sočutju in sožitju. Poleg naslovne strani je Marija Prelog ilustrirala še pet bolj ali manj spominskih pripovedi. Celostranska ilustracija deda, ki spi v kurniku, spremlja pa jo zapis Zvezdane Majhen *Svet ustvarjaš v sebi*, parafrazira dedove besede: »Svet je tak, kot ga vidiš v svoji glavi«. Besedilo Aksinje Kermauner *Čokolada za učiteljico*, ki govori o tem, s kakšno neizmerno lahkoto se včasih obsoja drugačne, domiselno ilustrirajo od peska in čokolade umazane roke na prvi ilustraciji in roke, ki so odvrgele ovitek sladoleadne lučke skozi odprtino na vrt slepih in slabovidnih. Trem polstranskim risbam o sršenih in pekoči izkušnji z njimi v pripovedi Mire Uršič *Opomin narave*, in celostranski domišljjski barvni ilustraciji Barbare Stegel *Nikoli nisi sam* o deklci Danaji, ki ne mara biti sama, in o jazbecu, ki je vedno sam, se je na dveh barvnih dvostranskih ilustracijah še posebej posvetila avtobiografski zgodbi Majde Koren *Domišljija in resničnost*. O počitnicah devetletne deklice in njenem doživljanju prvega poleta na luno priča niz podob deklice v kopalkah in na luni lebdečih raziskovalcev vesolja v skafandrih. Prav tako v zbirki *Onežimo svet* je izšla knjiga *Sonce v brlogu* (Ekološko-kulturološko društvo Jasa, 2008), kjer je Marija Prelog kot oblikovalka skozi celotno knjigo kot vzporedno dogajanje raztrosila svoje vinjetne ilustracije medveda. Različnim bralcem, ker je vsak človek vesolje zase, so različni avtorji spregovorili na svoj način. Dvanajst pisateljev in deset slikarjev³² je v njej otrokom skušalo razložiti, kaj je bistvo bivalnega prostora, kaj je njegova duša. Poleg oblikovanja in naslovne ilustracije je Prelogova upodobila povest *Hišica na hruški* pisatelja Ivana Sivca, kjer je videti virtuozno poznavanje ptičje anatomije v različnih opravilih in pozah, in zgodbo Aksinje Kermauner *Velik srček – pravi dom*, obe v akvarelu. Pri isti založbi in z enakim uredniškim konceptom je sestavljena tudi knjiga *Metulji v dežju* (Jasa, *Onežimo svet*, 2002), ki pripoveduje zgodbe o tem, da so zaradi naravnega življenja živali lahko koristne človeku, ki se vse bolj oddaljuje od narave. Zbirka zgodb in ilustracij ob njih, ki mlade bralce opominja, da je na

30 To so: Neža Maurer, Tone Pavček, Bina Štampe Žmavc, Marjan Tomšič, Meta Reba, Milan Vincetič, Sonja Cvjetinovič, Predrag Raos, Majda Koren, Pero Kvesič, Ana Hafner in Besim Spahič.

31 To so: Maja Šubic, Jelka Godec Schmidt, Karmen Špelič, Mirna Pavlovec, Andreja Peklar, Boštjan Plesničar, Marija Prelog, Ida Cimerman, Matjaž Schmidt, Mira Uršič, Gorazd Vahen, Jožica Škof, Ana Zavadlav, Kristina Krhin in Ana Šalamun.

32 To so: Ana Zavadlav, Marija Prelog, Ksenija Konvalinka, Urška Stropnik, Andreja Peklar, Ida Cimerman, Mirna Pavlovec, Tina Perko, Daša Simčič in Petra Preželj.

svetu marsikaj narobe in da smo zato vsi lahko ranljivi kot metulji na dežju, nosi sporočilo, da v vsakem trenutku komurkoli lahko nepričakovana kaplja zlomi krila. Seveda izstopajo liki živali (želve, ki se pariyo, psi, ki se ravšajo, zajci, ki si šepetajo, žalosten orel, ki je ujet v kletki, prijazna kača, ki jo je pokončal strel iz puške, bleščče pisan papagaj, ki do onemoglosti navija svojo skovanko, muren z violino in mačke v vsemogočih pozah in dogodivščinah ...) in se le tu in tam pokažejo obrisne silhuete ljudi, največkrat simbolično navzočih le v povečavi naslikanih rok, dlani. Ob ritmično menjajočih se črno-belih in barvnih ilustracijah na vseh straneh knjige v ležečem formatu lahko bralec skozi igro živali spoznava igro življenja, ves čas pa se mimo besedil trinajstih pisateljev³³ vizualno odvija zgodba metulja, ki ga ilustratorica spremlja (v črno-beli in barvni različici, kjer pride do izraza njegovo bogato barvno okrasje) do zadnje strani.

Vnovično sodelovanje s pisateljico Mateo Reba je napovedala slikanica *Zmajček Bim in Bambi* (Reba, 2000), ki se enako oblikovanemu liku zmajčka iz njune prve knjige pred desetletji ni odpovedala, prav tako pa se je ilustratorica prilagodila tudi naslednji zgodbi in (logično) ni upodobila prav ljubkih obrazov ljudi, ki nastopajo v ilustrirani knjigi *Ta strašni dan v Strahovici* (Reba, 2001). Prav zares strašni pa tudi niso. Obsežno knjigo³⁴ z močno rdečo naslovnico *Daj, daj, srček nazaj – z ljubeznijo zbrane priljubljene pesmi* (Reba, 2003) je Marija Prelog opremila in okrasila s stotinami črno-belih risb ptic, ki se spreletavajo ob pesmih in notah. Svinčnik, akvarel in prazen prostor papirja so zanj enakovredni pripomočki pri podajanju likovnega sveta, kar je v slikanici *Maruška*³⁵ (Reba, 2005) pisateljice Matee Reba dodobra uporabila za lastno domišljjsko likovno (s cvetjem in drugim rastlinjem) spremljajočo pripoved o dogodivščinah male miške Maruške. Rastlinski motivi, ki tudi v slikanici *Polževa hišica* (Reba, 2006) iste pisateljice dominirajo kljub atraktivnim likovnim rešitvam polževih dogodivščin, so docela prilagojeni zahtevam kompozicijske ureditve. Taka stilizacija je mogoča samo na temelju precizne botanične risbe, dobrega poznavanja realnega videza izbranih cvetov, grmičevja in zelenjave na vrtu.

Da so nam živali v veliko pomoč kot odlične svetovalke in učiteljice, sporoča pisateljica in dramatičarka Polona Škrinjar v slikanici *Živali nam govorijo* (Družina, Mavrična knjižnica, 2009), ki ji je Marija Prelog dodala izvorno vizualno podobo, saj ji je bil izziv kot pisan na kožo. Njena domišljija se je lahko oprla na poznavanje videza nastopajočih živalskih junakov, jih preoblikovala in prilagodila vsebini posamezne zgodbe. Tako je nadgradila literarno besedilo, v katerem so si (kot na primer v Ezopovih, Krilovovih ali La Fontainovih basnih) živali in žuželke nadele človeško vlogo. »Na ilustracijah se srečujemo s pravcatimi značjskimi študijami posameznih junakov. S prikupnimi, optimističnimi interpretacijami se je ilustratorica želela približati otroški domišljiji.«³⁶ Nekatere živalce so lepe, druge zanimive, vse pa (simbolično) govorijo tudi o človeških napakah, razočaranjih,

33 To so: Mateja Reba, Milan Dekleva, Neža Maurer, Marjan Tomšič, Ivanka Mastnak, Bogdan Novak, Janja Vidmar, Milan Vincetič, Berta Golob, Ivan Sivec, Majda Koren, Barbara Gregorič in Franjo Frančič.

34 Knjiga ima 232 strani, vse pesmi so opremljene z notnimi zapisi. Priljubljene pesmi je izbrala in uredila Matea Reba, notografirala Milena Jarc.

35 Slikanica *Maruška* je bila leta 2006 izbrana med Bele vrane pri International Youth Library (IYL) v Münchnu.

36 Damir Globočnik, *Marija Prelog: Živali nam govorijo*, govor na odprtju razstave, Občina Radovljica, 3. 8. 2009.

radostih in veselju nad življenjem. »S prepričljivo, kot nit tanko risbo, s katero so opredeljeni vsi upodobljeni junaki ali motivi, se v žlahtno likovno celoto prepletajo živahne akvarelne barve, izpod katerih proseva rahlo toniran papir. Ob podrobnem pogledu zasledimo tudi sproščene nanose akvarelne barve, na primer drobne packe ali barvne sence, ki jih na površini papirja puščajo vsa upodobljena bitja in rastline.«³⁷ Kot (skoraj) vedno je ilustratorica tudi tokrat živalske knjižne junake³⁸ večje in pretanjeno povezala z rastlinskim svetom. Pripoved pisateljice Berte Golob *Lastovka išče dom* (Celjska Mohorjeva družba, 2010) je dvoplastna, čeprav ima lastovka glavno vlogo tako v pripovedi kot v skrajno nazornih barvnih ilustracijah. Dokumentarno zvesto in celo mnogo bolj nazorno, kot bi zmogla fotografija, predstavi ilustratorica življenje lastovic, vzporedno pa teče njena vizualna zgodba o ljudeh – o obiskih, begunstvu, domu, načrtih, vojni, dojenčkih in o uspešni pomoči pri porodu mlade Afričanke. Dogajanje spremlja čisto botanična ilustracija oreha (od cvetenja do plodov), ki simbolizira zorenje. Sočasno mladi bralec sledi spletnanju lastovičjega gnezda, previdni lastovici, ki je znesla samo dve jajčki, želji lastovičjih malčkov po letenju ter vonju po daljavah in odhodu lastovic v Afriko. Pridružena jati lastovica zapušča staro in se bliža novemu. Avtentična podoba lastovice je tudi na naslovni strani.

Tri domišljjske zgodbe v slikanici *Filo in Zofija* (Mohorjeva družba Celovec, 2011) je ob besedilu Sabine Buchwald Marija Prelog z barvnimi ilustracijami docela prepletla. Najprej o mačku Filu in mački Zofiji, kar ji je bilo tematsko še posebej blizu, in v drugi zgodbi o tem, kako sta se Kihalec Ropotalec in Sanja Dremanja prav čudovito ujela kljub svojim kiharskim in spalnim navadam (barvne ilustracije in tipografija prav nadgradijo dramatičnost pripovedi), ter nato še o deklici Zalogi Brlogi, ki je vsak večer skrbno zaklepala vrata svoje zakladnice v prvem nadstropju brloga, pa še o petelinčku, piščančkih in putkah, teh še posebej duhovito. Slikanica *Nejc in palček Palček* (Učila International, 2012) pisateljice Nine Kokelj, ki ji je *Pesmico o palčkih* podaril skladatelj Janez Bitenc, je Marija Prelog z akvareli ilustrirala s posebno ljubeznijo in s svojo že klasično vpeljšano asociativnostjo dodatno označila prostor in čas dogajanja. Besedilo za veliko slikanico *Ali mi lahko ti kaj poveš o šoli? / Kannst du mir etwas über die Schule erzählen?* (Mohorjeva družba Celovec, 2014), ki je prav tako izšla v Avstriji, je napisal pedagog in ljudskošolski učitelj Stefan Lesjak, iz slovenščine je besedilo prevedla Andrea Haberl-Zemljič. Slikanica je nastala kot darilo prvošolcem dvojezične šole na avstrijskem Koroškem: punčka Mila sprašuje živali, kaj se v šoli dogaja, dvostranske ilustracije nato nazorno razlagajo, kaj vse spada k širšemu razumevanju pojma šola: pot v šolo, predmeti, urnik, učitelji in učiteljice, starši, letni časi, izleti in sprehodi, prazniki, predstave, projekti, šolski prostori in ne nazadnje razlaga pomena šole včasih in danes. Za dvajset dvostranskih ilustriranih strani je značilen prečiščen likovni izraz (tokrat za spremembo usmerjen v doživljanje glavne junakinje), ki hkrati temelji na suvereni črtni risbi, s katero lahko oblikuje njene realne in domišljjsko prizore, ki – seveda – poleg črk in števil vključujejo podobe živali, rastlin, igrač, cvetic, ptic in tudi njenih otroških prijateljev.

37 Prav tam.

38 Tako je v knjigi posebej upodobljeno šestnajst knjižnih junakov: čriček, metulj cekinček, kavka, vrane, močerad, lisica, krastača, štorčja, dihur, ptič štrk, paličnjak, strigalica, sraka, čuk, netopir in lastovica.

V knjigi *Cunjasta dvojčka – majhen roman za majhne otroke* (Edina, 2012) pisateljice Tatjane Pregl Kobe je devetim besedilom slikanic³⁹ dodano novih devet zgodbic, ki so med seboj povezane. Sanja je deklita, za katero starši pogosto nimajo dovolj časa, zato se zateka v svojo domišljijo, v svet igrač, kjer ima prijatelja Mihca in Nino, dvojčka iz cunj. Glavni književni osebi v tej zbirki sta torej cunjasta dvojčka, ki ju ilustratorica spremlja pri različnih dogodivščinah. Prav tako (v različnih pozah in oblačilih) spremlja deklito, ki si predstavlja, da sta njena prijatelja otroka, kot je ona, in da ji pomagata pri reševanju vsakdanjih težav. Vse slikanice v ilustratorkinem priljubljenem visokem in ozkem formatu imajo ob osnovni literarni predlogi tudi značilno slikarkino, vsakokrat drugačno likovno zgodbo.

Leposlovje za odrasle. Pisatelj in dramatik Jože Rode (1936–2020) je napisal romanizirano povest *Spopad pri mrzli reki* (Mohorjeva družba Celje, Slovenske večernice 150, 2000) o spopadu med vzhodnorimskim krščanskim cesarjem Teodozijem in zahodnorimskim zagovornikom poganskega izročila Evgenijem, ki ga je rimski senat postavil za novega cesarja. Bitka pri Frigidu je bila ena najpomembnejših v poznem obdobju Rima. Odvijala se je 5. in 6. septembra 394 ob reki Frigidus, ki je verjetno latinsko ime Vipave. Dramatična pripoved o spopadu je prepletena z ljubezensko zgodbo in zato toliko mikavnejša za branje, hkrati pa velik izziv za ilustratorico. Vseh 18 črno-belih, z akvarelom obarvanih risb s tušem pozorno sledi dinamiki dogajanja, pa tudi vsem drugim zgodovinskim značilnostim, avtentičnosti oblek, izrazom na obrazih vojščakov, rimskih, cesarskih ali barbarskih, ki so navadno povečani v ospredju, med katerimi nedvomno izstopa podoba vojščaka na konju in stotine puščic v zraku. Pokrajina in nedoločene, obrisne podobe ljudi so vedno v ozadju. Najznačilnejša pa je ponavljajoča se kompozicija – iz (v okviru ujete) ilustracije vedno silijo prav vizualno najmanj pomembni pripovedni detajli (recimo: roka z grozdem v ospredju, daleč nekje v ozadju porušeno mesto), ki prav zato dosežejo svoj cilj.

Zaradi risarske sproščenosti Marije Prelog, ki daje njenim ženskim aktom v romanu Matee Reba *Strastna razmerja* (Zavod Reba, 2006) izrazito in individualno značilnost, je 21 erotičnih risb s svinčnikom tako presenetljivo ilustrativnih. Dobesedno dihaajo z vsebino. Skozi zgodovinski razvoj je bil akt kot študija človeške anatomije eden izmed glavnih ciljev likovnih akademij na vseh področjih likovne umetnosti. Stoletja dolgo je bilo urjenje risanja anatomije omejeno na funkcijo vadbenega orodja in se je primarno obravnavalo znotraj konteksta pragmatičnega učenja realistične upodobitve: namen študija ni bilo spodbujanje erotičnega pogleda na človeško telo, temveč urjenje risanja človeških proporcij in njihovega razumevanja. S pridobljeno notranjo svobodo pa se je Prelogova rešila pretesnih akademijskih vezi, ker se jih je v tem primeru lahko, saj se zdi, da je imela kot ilustratorica pri risanju teh erotičnih ženskih golih teles popolnoma proste roke. Zveza med aktom kot tradicionalno ikonografsko zvrstjo in psihološkim vidikom golote, kot nekakšen erotični pogled na golo človeško telo, je bila in ostaja priljubljena tema ilustratorjev.

39 To so: *Kdo bo popravil luno* (Edina, 2007), *Čisto prava mamica* (Edina, 2008), *Ko bi bilo vedno tako* (Edina, 2008), *Prstki se lahko zmotijo* (Edina, 2008), *Najlepši sneženi mož* (Edina, 2008), *Super taborjenje* (Edina, 2009), *Čajanka za psa, mačka in papagaja* (Edina, 2009), *O princeski, ki je ni bilo* (Edina, 2009), *Vila Lila in Gaj, papirnati zmaj* (2010).

Stalnica likovnega rokopisa Marije Prelog je pretanjena risba s tehničnim svinčnikom ali tušem, ki je pri ilustracijah leposlovja včasih dopolnjena tudi z barvnimi svinčniki ali z akvarelom. Zbirko voščil in posvetil *En poljub na vsako stran* (Harlekin, 1998) opremljajo slikarkine risbe s tušem različnih rastlin kot prijazno dopolnilo in ne ilustracija izbranih voščil. Seveda pa sega njeno občudovanje narave tudi k posebnemu načinu branja, čutenja in uporabljanja poezije. Tako je dojela pomembivo krhke in kratke pesmi *Potovanje nemih obrazov*⁴⁰ Vladimire Rejc, ki ji je komaj nekaj let pred tem izšla prva pesniška zbirka *Razgaljena bližina* (MK, Nova slovenska knjiga, 2006). Lepoto narave odslikava oplemeniteno z lepoto osebnega, intimnega ob branju verzov. »Približuje se jim z odprtostjo pogleda in čutenjem duše. Z natančnostjo botanika nežno naslikano raznovrstno rastlinje se razrašča preko slikovnega polja in postane protagonist dogajanja.«⁴¹ Ilustratorica ob njenih drobnih pesmih zlahka prisluhne odhajajoči ali v tančice ujeti svetlobi, šepetu nemirnih borovcev, ljubezni, ki se je preselila iz spalnice v otroško sobo, izgubljeni otroški rokavici, čudežno razmočeni utrujenosti, razbarvanim barvam jeseni in v medli svetlobi tavajočim izgubljenim besedam. In obrazom. Drugače, samo s cvetnimi viticami pa so ilustrirane pesmi Jožka Jagra (1920–1944) »*Za mano mladostne so sanje*« – *pesmi* (Knjižnica Šentjur, 2008), ki jih je pregledala in napisala spremno študijo dr. Marija Stanonik; izšle so hkrati z dokumentarnim gradivom kot spomin nanj. V obsežni monografski knjigi *Nežina steza* (Jasa, Onežimo svet, 2010), ki jo je Prelogova za zahtevnim literarnim in biografskim gradivom oblikovala, je z eksaktnimi, a hkrati nežnimi in pretanjeno občutenimi ilustracijami rastlin⁴² simbolično približala ustvarjanje in življenjski nazor pesnice Neže Maurer. »Prebiranje pesmi je v meni vedno povezano s človekom – z avtorjem. Sinonim vseh rastlin v pesniški zbirki je odziv notranjega verjetja, da to spada v njegov besedni delež in da to vedenje o sebi nosi dodana sporočila, dodano poglobitev.«⁴³

Znanstvena ali poljudnoznanstvena ilustracija lahko dosledno odslika in selekcionirano predstavi podobe, razgradi ali sestavi objekte in organizme, lahko prikaže pogled, ki fotografiji in očesu ni dosegljiv, ali pa podobam dodaja podatke, ki jih obravnava besedilo. V času, ko je na voljo veliko modernih pomagal, kot so računalniški programi, ostaja Marija Prelog pri tradicionalnih likovnih tehnikah in preverjenih načinih upodabljanja, kjer pri ilustriranju največ uporablja tehnični svinčnik in akvarelne barvice. Področje, v katerega se študijsko najbolj pogloblja, so ptice in botanično cvetje. Kot ilustratorica je v tej veji svojega ustvarjalnega opusa ustvarjala na različnih poljudnoznanstvenih področjih.

Glasba. Vse njene edicije z notami, ki so izšle kot učbeniki ali slikanice na področju glasbe, so izšle z mehкими platnicami. Prve so bile ilustracije za glasbeno

40 Vladimira Rejc, *Potovanje nemih obrazov / The journey of silent faces*, prevedla Andreja Stajanko (Zavod za kulturo in publicistično ustvarjalnost, 2008).

41 Anamarija Stibil Šajn, *Marija Prelog: Potovanje nemih obrazov*, zloženska, Odrpta vrata za umetnost in družabnost, Mik, Celje 17. 4.–12. 6. 2008.

42 To so: španski bezek ali lipovka, divja ali moštna jablana, kukavičja lučca, gozdna spominčica, pasijonka, vrtna krvomočnica, turška lilija, rjavordeča krvomočnica, navadna trdoleska, jerebika, brogovita, vrtna kutina, okrasna jablana, hostni šipek, bugenvilija, granatno jabolko in navadni glog.

43 Iz pogovora z Marijo Prelog dne 31. 5. 2023.

slikanico *Jaz imam pa goslice* (Obzorja, 1983) skladatelja Janeza Kuharja (1911–1997), v kateri je bila tudi mala vinilna plošča za učenje in poslušanje. Z Janezom Bitencem (1925–2005), začetnikom slovenske glasbe za otroke⁴⁴, je Marija Prelog sodelovala s slikanicama *Kje je miška* (Založba Obzorja, 1990) in *O zajčku, ki je izgubil ključek* (Založba Obzorja, 1993), a ker je bil avtor sprva res bolj znan po pisanju pravlji in pesmic za najmlajše, so se ob velike dinamične ilustracije živali komaj v njuno drugo slikanico prithotapili notni zapisi. Prav notni zapisi pa so osnova pri dveh učbenikih slovenskega skladatelja, pedagoga in dirigenta Tomaža Habeta: *Nauk o glasbi 4* (DZS, 1998) je likovno opremljen z akvareli mestnih vedut in nekaterih značilnosti teh mest, kar je logično, saj avtor učbenik prične s pesmijo »To je naša zgodovina, stara mesta, njih ljudje«; in *Nauk o glasbi 3* (DZS, 2003), pri katerem notne zapise likovno spremljajo vedute polj, gora in voda, podobe kmečkih posestev ter ljudi ob kmečkih opravilih in z nekaterimi glasbili.

Prav tako ležeči format, ki se navezuje na format klasičnih notnih zvezkov, je značilen tudi za tri glasbene slikanice Brede Oblak, utemeljiteljice didaktike glasbe na Slovenskem. Leta 1982 je Marija Prelog pri DZS začela z ilustriranjem glasbenih učbenikov⁴⁵ za osemletno osnovno šolo. Samo prva slikanica *Moja prva glasbena slikanica* (DZS, 1982) ima klasičen pokončen format, v kateri se barvno intenzivna ilustracija giblje med slikopisom, pobarvanko in poučno vsebino: v njej ni not, ampak je glasbeni svet prenesen v likovni barvni jezik s podobami pevcev in živali ter barvnimi občutji v ploskvah in linijah; priložena je glasbena kasetna in priročnik za učitelje. V *Moji drugi glasbeni slikanici* (DZS, 1983) predstavljajo glasbeno pravljico Sergeja Prokofjeva *Peter in volk* zaporedne strip slike, v katerih nastopajo instrumenti z ustreznim zvenom za glavne junake (ptička=flavta, račka=oboa, mačka=klarinet, dedek=fagot, volk=rogovi, lovci=pihala). Glasbene slikanice in učbeniki za osemletko so postopoma izhajali med letoma 1983 in 1998. Leta 1999 se je v Sloveniji začela delno uvajati devetletka in bila nato od leta 2003 obvezna, čemur se je prilagajal in se postopoma spreminjal tudi program učbenikov. Preimenovane *Glasbene slikanice* so se deloma predelovale, deloma se je vsebina dodajala, tudi *Peter in volk* je dobil novo slikovno glasbeno pripoved. Ikonski lik sovce, posebej oblikovan za posamezne glasbene dejavnosti (poslušanje, petje, pisanje, risanje ...), je v novi izvedbi bolj izstopajoč. V zato ustanovljeni zbirki *Zakajček* so tako izšli učbeniki za prve tri razrede devetletne šole, prilagojeni starosti najmlajših otrok: *Glasbena slikanica 1* (DZS, *Zakajček 1*, 1999), ki temelji skoraj izključno na privlačno igrivih ilustracijah v svetlih tonih, *Glasbena slikanica 2* (DZS, *Zakajček 2*, 2000), v kateri je ob tabelah in nalogah tudi več vizualnih prikazov instrumentov in njihove uporabe, ter *Glasbena slikanica 3* (DZS, *Zakajček 3*, 2001) z igrivimi podobami otrok in številnih živali, naseljenih tudi v prilogi *Moja pesmarica 3*, ki je sestavni del učbenika. Skupaj sta ustvarili tudi drugi niz ležeče oblikovanih knjižic: dva delovna zvezka za glasbeno vzgojo – »*Kje pesem prebiva*« (DZS, 1984) za 3. razred in »*Slovenske pesmi pevala, ko dete me je zibala*« (DZS, 1986) za 4. razred – in pesmarico *Druga glasbena slikanica* (DZS, *Moja pesmarica 2*, 2003). Razgibani glasbeno didaktični motiviki in namenu vsake edicije se je prilagajala tudi ilustracija Marije Prelog. V učbeniku za

44 Njegov glasbeni opus obsega preko 450 skladb. Najbolj znana je skladba z naslovom *Kuža pazi*.

45 Vsi glasbeni učbeniki so za slovenske manjšine prevedeni v italijanščino in madžarščino. Ogmorno ponatisov je zabeleženo v sistemu COBISS.

5. razred glasbene vzgoje *Z glasbo doma in v sosednjih deželah* (DZS, 1990), ki je izšel istočasno z notnim zvezkom *Beležim in ustvarjam ob glasbi*, se med notami in besedili potika izrisana podoba sove, kot vedno v različnih pozah. Tudi učbenike Brede Oblak za glasbeno vzgojo za 6. razred *Z glasbo po svetu* (DZS, 1994), za 7. razred *Z glasbo skozi čas* (DZS, 1997) in za 8. razred *Od romantike do danes* (DZS, 1998) je Marija Prelog likovno opremila in obogatila sicer z redkimi, a še posebej duhovitimi ilustracijami, ko jo motiv pojoče množice pripelje skoraj do abstrakcije.

Priročniki. Z mislijo na to, kaj pravijo znanstveniki o vzgoji v zgodnjem otroštvu, prične kanadska raziskovalka življenja žensk Genevieve Painter učbenik *Šola za malčke – načrtno urjenje otrokovih sposobnosti do 3. leta starosti* (Didakta, 1991), ki ga spremlja preko sto drobnih risb malčkov, od otrokovega prvega zanimanja za okolico do njegovega zanimanja za igro. Marija Prelog je študijsko natančno, a z arhetipskim nadihom risala otroka v najrazličnejših pozah, na redkih je zraven mati, upodobljen pa je tudi s psom in različnimi atributi. Hermina Klun, avtorica priročnika za bodoče matere *Nosečnost in porod* (DZS, 1992), si je prizadevala na poljuden in razumljiv način seznaniti bodoče mamice s pravilnim načinom življenja, ki omogoča zdrav razvoj otroka, predvsem pa jim je dala navodila za dobro telesno in duševno pripravo na porod. Knjigo spremlja preko osemdeset študijsko nazorno izrisanih ilustracij (večinoma dvobarvnih vinjet) o tem, kako se zarodek razvija in kako hitro raste, o pravilni drži nosečnice pri raznih opravilih, dodane so tudi risbe vaj za pripravo na porod, napotkov za sproščanje, poteka poroda in kako se novorojenčka previja. Nazorne ilustracije so nedvomno v pomoč.

Verski učbeniki in edicije. Verski učbenik *Pojdimo k Jezusu – 1. razred* (Mohorjeva družba, Celje, 1992, 1993), ki ga je pripravil Janez Ambrožič s sodelavci (Alojzij Slavko Snoj, Marija Sraka) je izšel z barvnimi ilustracijami Marije Prelog dvakrat, a z različnima naslovnima podobama. Verski učbenik *Hodimo z Jezusom – 2. razred* (Mohorjeva družba, Celje, 1992) so kot slikanico enakih dimenzij in s prav tako mehкими platnicami pripravili isti avtorji, z značilnimi ilustracijami pa opremila Marija Prelog. Iste barvne ilustracije so bile čez dobro desetletje objavljene v verskem učbeniku *Hodimo z Jezusom – Veroučni učbenik za 3. razred devetletke* (Mohorjeva družba, Celje, 2003), vendar z drugače oblikovano ilustracijo na naslovni strani. Ob razstavi svetopisemskih podob⁴⁶ iz veroučnih učbenikov je umetnostni zgodovinar Andrej Pavlovec (1929–1995) prav o tej veji ustvarjanja Marije Prelog zapisal, da je »v svojih ilustracijah, ki so kolorirane risbe s tušem, uporabila kot izrazno sredstvo tanko črto risbe in akvarelne barve. Risba se osredotoči na obraze in detajle rok in se potem skoraj izgubi, ker prevzame barva nosilno vlogo – npr. barva oblek, nedefiniranega ozadja in podobnih partij na slikovni površini. Zavešno okornejša celota je včasih približana pojmovanju, kot ga izžareva ljudsko slikarstvo. S tem se je izognila priliznjenemu upodabljanju svetopisemskih oseb in se približala otroškemu, naivnemu pogledu.«

V mehkih platnicah in v kar štiri tisoč izvodih je izšla *Mezinčkova pratika* (DZS, 1992), ki jo je pripravilo več avtorjev⁴⁷, glede na čas nastanka v precej atraktivni stripovski izvedbi pa ilustrirala Marija Prelog. Trinajst dvostranskih ilustracij (ena

46 Andrej Pavlovec, *Marija Prelog - Ilustracije svetopisemskih zgodb*, zloženka, Galerija ZKO - knjižnica Škofja Loka, 1994.

47 To so: Janez Ferbar, Saša Glažar, Dušan Krnel, Jelka Strgar, Tatjana Verčkovnik in Dušan Vrščaj.

napovedna in 12 strani, namenjenih vsem mesecem v letu) je dobesedno nasičenih s pripovedmi v velikih črkah, ki so premešane med nastopajoče like in dogajanje, da je na straneh komaj kaj praznega prostora. Knjižica ni le branje, v njej so poskusi, naloge in vprašanja. Pratika je zato, ker je za odgovore treba počakati na pravi letni čas in mesec v letu. Otrokom pri tem pomagajo trije (pravljlični) prijatelji – Bobek, Slamica in Kamenček. V zavihek⁴⁸ knjižice z mehкими platnicami, oblikovane kot nekakšen zvezek, je na koncu priložena črno-bela priloga *Mezinčkova pratika – Berilo za odrasle pratikarje* ter nekaj praznih strani za zabeležke mladih bralcev.

Vzgojno-poučna je lahko tudi pobarvanka. Takšna je z barvno naslovno podobo slikanica enakih dimenzij *Jezus nas ima rad – verskovzgojne ure za predšolske otroke* (Mohorjeva družba, Celje, 1993), ki jo je vsebinsko pripravil Janez Ambrožič s sodelavci (Marijana Anžlovar, Alojzij Slavko Snoj). Celostranske črno-bele perorisbe v tridesetih poglavjih ob besedilih in verzih z velikimi tiskanimi črkami vabijo otroke k aktivnemu sodelovanju tako z barvanjem teh ilustracij kot z vabilom, da na praznih prostorih strani sami narišejo svoje vtise ob branju. Za pobarvanko *Miklavž reši mesto* (Mohorjeva družba, Celje, 2000) je besedilo po srednjeveški legendi priredil Janez Jeromen, s črno-belimi risbami s tušem pa ilustrirala in opremila Marija Prelog. Arhaizem se nastopajočim likom poda, ker otroku približa nek drug čas, stoletja nazaj. »Marija Prelog se mora prilagajati vsem zahtevam naročnika, ki zahteva razumljivo ilustrirano zgodbo za otroke, podkrepljeno z že davno znano zgodbo o tem ali onem dogodku, ki ga opisuje sveto pismo. Temu namenu služijo vsa slikarska sredstva izražanja: zanesljiva, na trenutke prav virtuoza prefinjena risba, ki jo prekrivajo žive barve, katerih intenzivnost je prilagojena zahtevam tiska.«⁴⁹ S svetlimi akvarelnimi ilustracijami, večinoma različnega cvetja, in preprostimi simbolnimi atributi v ponavljajočih se nišah, je po besedilu Berte Golob opremila tudi majhno knjižico *Jezus, moj prijatelj: molitvenik za božje otroke* (Mohorjeva družba, Celje, 2001). Pogosto knjige s svojimi ilustracijami tudi oblikuje, le redko pa knjige samo oblikuje: a za predmet Vera in kultura⁵⁰ je z množico barvnih fotografij z vsega sveta vendarle suvereno oblikovala serijo obsežnih učbenikov z mehкими platnicami za vsa štiri leta škofijskih gimnazij.

Učbeniki in priročniki za otroke. Priročnik za najmlajše otroke *Domače igrčke* (Harlekin, 1991) je urednica Špela Majer (= Matea Reba) zaupala Mariji Prelog. Črno-bele risbe s tušem so predvsem tehnične, za kar je sicer potrebno risarsko znanje, a glede na vrst knjige je bil za risbe bolj kot domišljija važen ilustratorkin posluh za natančna navodila. Ni presenetljivo, da je ista urednica ilustratorko povabila k sodelovanju tudi pri knjigi *Novi kratkočasnik* (Harlekin, 1997). Pri tehničnih risbah je bila Marija Prelog prav tako prepričljiva, je pa dodala nekaj svoje pripovedi v knjigi s črno-belimi ilustracijami, ki krasijo prve strani obsežnih poglavij. Njeni domišljjski liki mišk na teh napovednih straneh počnejo prav to, kar naj bi počeli najmlajši otroci ob branju: se kratkočasijo z igranjem. Za ilustratorko je bilo

48 Dodana so tudi rdeče-modra 3D očala za pomoč pri reševanju nekaterih nalog ali v zabavo pri odkrivanju vsebin ozadja. Zato so bile še posebej zahtevne akvarelne ilustracije, tako v izvedbi kot v natančnosti tiska.

49 Andrej Pavlovec, *Marija Prelog - Ilustracije svetopisemskih zgodb*, zloženka, Galerija ZKO - knjižnica Škofja Loka, 1994.

50 Učbeniki so: *Kdo sem?* za 1. letnik, *Pot iskanja* za 2. letnik, *Kaj verujemo?* za 3. letnik in *Za človeka gre* za 4. letnik (Mohorjeva družba Celje, 2003 in 2004).

nekaj prav posebnega ilustriranje obsežne knjige za otroke *Tiho, tiho, čarodej prihaja* (Mohorjeva družba, Celovec, 1994). Za množico objavljenih črno-belih risb s tušem ji je Mirko Žerjav, avtor tega učbenika, trike (čarovnije) čisto počasi predstavljal, da jih je lahko skicirala in nato pravilno izrisala. Posebno premišljen pristop pa je zavzela pri ilustriranju delovnega zvezka za spoznavanje narave in družbe za otroke z lažjo motnjo v duševnem razvoju pri knjigi z mehкими platnicami *Zopet v šoli – 2. razred* (Zavod Republike Slovenije za šolstvo, 1996). Poleg preprostih, z akvarelnimi barvami izpolnjenih ilustracij, prevladujejo črno-bele risbe, kot v pobarvankah namenjene ‚zaposlitvi‘ otrok z barvanjem, malega uporabnika pa animirajo tudi izrisane križanke, navodila za njegovo sodelovanje in cela vrsta vstavljenih fotografij. Pri vsem tem je ilustratorica pazila, da je na vsaki strani ravno prav besedil (vse z velikimi črkami!) in ravno prav hudomušnih ilustracij. Delovni učbenik za 2. razred osnovne šole *Spoznavanje narave in družbe* (DZS, 1998) je priredba avstrijskega izvirnika, poljudnoznanstveno narisane in akvarelno obarvane ilustracije Marije Prelog pa suvereno nastopajo ob boku ilustracij Silvie Wichtl.

Srednješolski učbeniki. Prav zanimiv srednješolski učbenik *Z nalogami skozi zgodovino matematike* (DZS, 1993) je pripravil profesor matematike Vilko Domajnko. saj razlaga, kako so se številnih matematičnih problemov lotevali v starejših časih bolj ali manj znani matematiki. Ob teh je deset izrisanih portretov matematikov Marije Prelog prava osvežitev! Knjiga nudi poleg matematičnega užitka še dobršen del zgodovinskega pogleda na nekatera starejša obdobja matematike, kar bralcem približa še 75 akvareliranih dvobarvnih risb s tušem. Nekatero predstavljajo starejša zgodovinska obdobja, nekatera grške tablice, kitajske pismenke in hieroglife, nekatere pa z domišljijo dopolnjujejo tehnične enačbe ali geometrijske naloge. Ilustrirala je tudi več matematičnih učbenikov in zbirk nalog za matematiko in fiziko za osnovno šolo, ki so pri DZS nastajale od leta 1991. Ob tehničnih risbah drugih risarjev je sodelovala z delno poenostavljeno tehnično risbo in s simbolno karikiranimi figuricami, ki pomagajo pri razumevanju nalog in kažejo na rešitev problema.

Prvi natis učbenika *Latinščina* (DZS, 1993), ki ga je pripravila profesorica za latinščino Aleksandra Pirkmajer Slokan, je obogaten z risbami, ki pomagajo pri zapomnitvi pojmov, besed, stavkov in lingvističnih pravil jezika. Čiste risbe z netopnim črnim tušem je obarvala z akvarelnim črnim tušem, ki je bil v kasnejši grafični pripravi spremenjen v oker akvarel. Tako ilustracije učinkujejo barvno in je učbenik privlačen, pisan in zanimiv. Učbenik je sicer namenjen osnovnošolcem, ki se učijo latinščino, je pa narejen tudi z željo, da se latinščino približa čim širšemu krogu ljudi: zato so bile najbolj primerne igrive in humorne polstranske ilustracije, med katere je Marija Prelog vključila tudi osnovne elemente stripa in vinjete, ki nazorno predstavljajo predvsem podobe, navade in ljudi iz časa, ko je prevladoval antični indoevropski jezik kot eden od dveh klasičnih jezikov Evrope.

S posebno tehniko izvedene risbe⁵¹ precej opazno napoveduje vsakega od tridesetih literarnih odlomkov najznačilnejših literarnih ustvarjalcev⁵² določenega

51 Za oba učbenika je nastalo 74 originalnih črno-belih laviranih risb s kaligrafskim tušem, ki je topen v vodi. V grafični pripravi za tisk so bile risbe spremenjene v dvobarvne ilustracije: poleg osnovne črne je bil za učbenik *Zlati poljub* dodan rumeni oker in za učbenik *Poljub zlata vijolična* barva.

52 To so: Oscar Wilde, Ivan Cankar, Izidor Cankar, Franz Kafka, Ivan Pregelj, Slavko Grum, Prežihov Voranc, Miško Kranjec, Albert Camus, Jean-Paul Sartre, George Orwell, Ernest Hemingway, Samuel Beckett, Ciril Kosmač, Dominik Smole, Pavle Zidar, Lojze Kovačič, Marjan Rožanc, Drago Jančar in Feri Lainšček.

obdobja, ki jih je avtor učbenika *Poljub zlata – domače branje v srednji šoli : delovni zvezek II.* (DZS, 1998) Zoran Božič⁵³ uvrstil vanj. Navidezno ujete v kvadratne podobe se vizualne pripovedi dinamično raztegujejo preko okvirjev z gesto roke, naborkom na njej, nogu in komolcem, kolesljem, krili ptic, hrptom starinske knjige, drevesno vejo ali glavo violine, *katere strune so v prostoru zazvenele povsem drugače kot na prostem*⁵⁴. Skoraj 250 strani v velikem formatu učbenika je dinamično zasnovanih, vijolično obarvane ilustracije imajo odmev tudi v vijolično poudarjenih odstavkih, ki so skupaj z drugim študijskim gradivom namenjeni šolski obravnavi književnosti (poleg kratkih, skrbno izbranih odlomkov). Ilustracije v maniri *slike v sliki*, ki spominjajo na zlata leta izhodišč in vplivov vrhunske poljske ilustracije, so ene najizvirnejših v tem ilustratorkinem obdobju ustvarjanja.

Vsaka vrsta organizma ima svojo vlogo in Marija Prelog se vedno dodobra seznanila z njeno pojavu in anatomsko konstrukcijo, preden se loti ilustriranja. Pri risanju stvarnih predmetov, predvsem rastlin in živali, pa si pomaga še z drugimi opisi in fotografijami, še najraje pa si jih (predvsem rastline) ogleda v živo. V tem kontekstu je bil obsežen učbenik *Biologija. 4 in 5, Raznolikost živih bitij*⁵⁵ (DZS, 2000), za katerega sta znanstveno zahtevne ilustracije prispevala dva avtorja, ob ilustracijah Narcisa Mršiča tudi zanjo precejšen izziv. Kar je logično, saj so naravoslovno natančne upodobitve ptic in žuželk pri strokovnem delu neizogibne. Avtorja učbenika biologije za 8. razred devetletne osnovne šole *Biologija* (Tehniška založba Slovenije, 2001) Metka Kralj in Andrej Podobnik sta za znanstvene prikaze živih bitij in rastline hvaležna Mariji Prelog, ilustracije za vzporedno zgodbo, ki se vije skozi knjigo, pa je živobarvno (v ritmično pojavljajočih se krožnih oblikah) prispeval Alen Bauer. Dva ilustratorja – poleg Prelogove še Jure Kralj – sta poskrbela tudi za vizualno podobo učbenika *Organizmi v naravi in umetnem okolju*⁵⁶ (Tehniška založba Slovenije, 2003). Vizualni del obsežnega učbenika *Od molekule do celice – učbenik za splošno gimnazijo*⁵⁷ (Rokus, 2005) v največji meri predstavljajo fotografije več avtorjev, tehnične računalniške risbe Alenke Dermastia in naravoslovne ilustracije Marije Prelog. Ta njen svet je primerljiv z eno vidnejših naravoslovnih ilustratork iz Japonske, Misaki Ouchida⁵⁸, ki jo prav tako zanima stvarni svet in kako stvari delujejo. Svoj klic, da postane znanstvena ilustratorka, je spoznala, ko je opazila, da njeni zvezki za predavanja vsebujejo več ilustracij kot zapiskov. Tako, se zdi, deluje tudi Marija Prelog, kadar ilustrira in oblikuje učbenike, pri čemer je pomembno, da je ilustracija natančna in stvarna ter sledi znanstveni razlagi.

Učbenik za dijake v gimnazijah *Kjer se življenje začne*⁵⁹ (Rokus Klett, 2011) zajema vse zahtevane vsebine in je obogaten z ustreznimi primeri iz vsakdana ter s povezavami z realnim svetom, da se dijakom abstraktni pojmi čimbolj približajo.

53 Zoran Božič je tudi avtor predhodnega učbenika *Zlati poljub: domače branje v srednji šoli : delovni zvezek I* (DZS, 1998), ki ga je prav tako ilustrirala Marija Prelog.

54 Feri Lainšček, *Namesto koga roža cveti*, str. 183.

55 Učbenik so napisali: mag. Andrej Podobnik, dr. Dušan Devetak in dr. Tone Novak.

56 Delovni zvezek z navodili za delo za izbirni predmet organizmi v naravi in umetnem okolju v 7., 8. in 9. razredu devetletnega osnovnošolskega izobraževanja sta zasnovala Jelka Strgar in Dušan Vrščaj.

57 Avtorja sta Marina Dermastia in Tom Turk, oblikovalka pa Petra Korenjak.

58 Po pridobitvi doktorata iz fizike delcev na Univerzi Hirošima v Hirošimi na Japonskem se je Misaki Ouchida prepisala na Univerzo v Washingtonu, kjer je hkrati opravila certifikacijo iz naravoslovne ilustracije in magisterij iz antropologije.

59 Avtorji so: Marina Dermastia, Radovan Komel in Tom Turk.

Deli se v dva barvno ločena dela (*Bilologija celice* in *Genetika*). Zadnji strani vsakega poglavja sta grafično oblikovani kot posebna mapa, v kateri so na levi strani povzeta *Ključna spoznanja tega poglavja*, na desni strani pa je rubrika *Uporabite svoje znanje*. Desetine znanstveno stvarnih ilustracij Marije Prelog pomeni dopolnitev, razlago in vizualno pomoč pri zahtevni obravnavi snovi. Učbenik (z oznako Ekološko gradivo) je leta 2012 dobil tretjo nagrado na tekmovanju za najboljši učbenik leta, ki ga vsako leto prirejata IARTEM (International Association for Research on Textbooks and Educational Media) in Frankfurtski knjižni sejem. Ocenjevalci so v svoji obrazložitvi še posebej navedli izjemne ilustracije. »Opogumljeni z uspehom so v založbi Rokus Klett leta 2013 izdali še tri učbenike (*Čudovite oblike*, *Iskanje izvora*, *Spoznajmo svoje domovanje*), ki tako pokrivajo celotno biologijo v gimnazijskih programih. Vse tri je z enakim občutkom za lepo in obenem znanstveno pravilno risbo ilustrirala Marija Prelog.«⁶⁰

Pepika Levstek s sodelavci je napisala obsežno (522 strani) knjigo *Kuharstvo: učbenik za predmet kuharstvo v 1.-4., 1.-3. in 1.-2. letniku programov gostinski tehnika, kuhar, gostinsko-turistični tehnik* (DZS, 2006), ki jo je po tehničnih napotkih do zadnjega detajla izrisala Marija Prelog na stotinah drobnih sličic. Na njih ni človeških figur, le nekaj živalskih anatomij. Si je pa nekaj več ilustratorske svobode lahko privoščila pri napovednih straneh za 42 poglavij, kjer je že v svoji raziskovalni maniri prikazala razno sadje, zelenjavo in zelišča (jabolko, ogrizek, krhlji, kutina, hruška, fižol, paradižnik, vejice zelišč, grah, čebula, česen, korenje, repa, jajčevac, limona, krompir, bučke, češnje, orehi, murve, pomaranče, jagode banane, kivi, semena ...). Poleg nekaj barvnih fotografij te celostranske, duhovito osenčene črno-bele ilustracije razbremenijo obsežno tekstovno zahtevno študijsko gradivo.

Poljudnoznanstvene monografske edicije. Tom Turk, redni profesor za biokemijo Univerze v Ljubljani, ljubiteljsko pa morsk biolog, potapljač in podvodni fotograf, je avtor številnih poljudnoznanstvenih in strokovnih prispevkov o morju in njegovih prebivalcih. Za knjigo *Ambasadorji morja* (Osminka & Co., 2009) je prispeval 47 poetično literariziranih opisov (nekaterih) živih bitij, ki naseljujejo morska prostranstva, pravzaprav samo za tista, ki so se ilustratorki v nekem trenutku navdiha zarisala na papir. Avtor v prologu knjige sporoča, da je izbor morskih živih bitij lahko kakršenkoli, važno je predvsem sporočilo, ki ga prinaša: »Dokler bodo oceani polni življenja, bo živelo tudi kopno, zato pazite, kaj delate, in spoštujte nas in naš dom«⁶¹. Prav toliko je dvostranskih ilustracij teh bitij, s svinčnikom izrisanih anatomsko verodostojno, dodane pa so njihove značilne podobe v barvi. Monografsko oblikovano kvadratno knjigo večjih dimenzij in z veliko osvežujoče beline ob risbah in akvarelih je ilustratorka tudi oblikovala.

Kako bi odgovorili na pogosto zastavljeno vprašanje ‚A vi pa samo učbenike rišete‘?

Marija Prelog: Ilustriranje učbeniških vsebin je vedno nazorno, jasno in kot ‚prva učenka‘ zapisanih vsebin sem morala to ujeti v likovni jezik. Pomoč so vedno različne skice, zapisi, pogovori z avtorji ob prvih skicah. Pomembno je tudi natančno vedeti, komu je vsebina namenjena, od najmlajših do najstnikov in še čez. Skoraj vse učbenike sem vzporedno oblikovalsko snovala in nato knjigo pripe-

60 Marina Dermastia, *Priporočilno pismo*, Nacionalni inštitut za biologijo, 17. 1. 2014.

61 Tom Turk, *Ambasadorji morja*, Osminka & Co., 2009, str. 7.

ljala do končne oblike skupaj s podporo vsebinskih avtorjev. To je vedno skupinsko delo, kjer se prečeše več različnih pogledov, vidikov, da tudi ilustracije ne zaidajo iz strokovne vsebine. Z vsakim projektom sem se veliko naučila. Navsezadnje se je tudi likovno-tehnična priprava od mojih začetkov dela z učbeniki iz leta 1982 (za glasbeni pouk) močno spreminjala in spremenila v sedanji digitalni način. Na koncu izgleda vse čisto lahkotno, preprosto. A za to je treba veliko študija in drugačen vizualni pristop kot pri ilustracijah leposlovja.

Večletni projekt *Ptice, skrite v papirju* je poklon pticam. Marija Prelog že dolgo riše ptičje klateže, selivke in stalneže, ki priletijo v zelenje pred blokom, v smreko in cipreso ter od tam v skledo na terasi, pozimi po semena, poleti na čofotanje. Obiskovanje te perjadi je odvisno od letnih časov, od vremena. V zimskih in pomladnih mesecih je ptic največ, kar je povezano s pomanjkanjem hrane, mrazom in nagonom po razmnoževanju. V začetku so plahe, potem pa vedno bolj domače. In ko je konec marca že dovolj toplo, jih je vse manj, veliko jih odleti, nekatere ostanejo v bližini in postopajo po vejevju. Ptice riše, da ne bi zašle v pozabo. Išče jih povsod: po spletu, v knjigah, v poljudnoznanstvenih zapisih, v filmih, na fotografijah, v strokovnih besedilih in na starih ilustracijah. Tudi vse ptice, ki jih sama vidi v živo, riše, še prej pa ujame na fotografske posnetke. V slikarkine risbe se večinoma naselijo v zimskih in pomladnih mesecih, morda kakšna ptica tudi čez leto, ko jo preseneti s svojim obiskom, petjem ali drugačnim sporočilom. Riše jih občudujoče, ker jo tako presenečajo s svojo živostjo, da z lahkoto vanje prenaša človeško vedenje. Vse te ptice iz risb skačejo tudi v tretjo dimenzijo kot drobne papirne figure. Vse zarisano in izrezano daje videz preprostosti, otroške radovednosti, pa vendar je v vsem tem cela slikarkina kronika. Dnevnik, ki kaže, kako je ustvarjalno delo Marije Prelog povezano s temi drobnimi bitji. Pticiami, skritimi v njeni duši.

Na slikarkini delovni mizi so desetletja nastajali celi cikli risb, vsako leto z drugačno vsebino. Grajeni so na opazovanju, sožitju, spremljanju ptic in zelenja. Različne ptice so upodobljene v analogni, ročni risbi, skicah, v ilustracijah z barvnimi svinčniki ali v akvarelni tehniki, od poljudnoznanstvenih, strokovnih ilustracij do fantazijskih izpeljank, od ploskovne podobe do 3D oblike (v tehniki kirigami je kar množica različnih ptic, ki imajo realistično prepoznavno podobo).

Kirigami je japonska beseda za umetnost oblikovanja iz papirja in je sestavljena iz besed *kiru* (rezati) in *gami* (papir). Izhaja iz sedmega stoletja, ko je bil papir izredno dragocen in so kirigami motive uporabljali v templjih za daritve bogovom. Kirigami je način oblikovanja in rezanja papirja v zeleno obliko, za razliko od origamija, kjer se papir samo zgiba. Pri tem sta izredno pomembni simetrija in logika. Pravi umetniki kirigamija morajo obvladati tako izredno preciznost kot tudi eleganco in umirjenost. Nezasluženo malo znana umetnost kirigami je konec prejšnjega stoletja (kot veja papirnate arhitekture) postala znana ne samo v deželi vzhajajočega sonca, ampak tudi daleč zunaj njenih meja. Ustvarjalnost, ki omogoča, da se s pomočjo škarij in papirja zložijo slike ali večdimenzionalne podobe, je leta 1980 izumil japonski mojster Masahiro Chatani. Danes je kirigami razširjen povsod po svetu, papir je dostopen vsakomur in izdelovanje papirnatih figur ni več samo visoka umetnost, temveč predstavlja eno od vej sodobne ilustracije. Za

3D voščilnice in podobne popularne izdelke v sodobni kirigami industriji se danes uporablja laser, unikatno umetniško izrezovanje in prepogibanje papirja pa je še vedno samo ročno. Ustvarjenih je bilo na tisoče različnih shem in modelov. Ta zvrst ilustracije je postala osnova za izdelavo sodobnih dvodimenzionalnih in tridimenzionalnih razglednic ter knjig za otroke. V precej priljubljenih zložljivih knjigah za najmlajše otroke obračanje strani ustvarja občutek dinamične zgodbe. Edina ilustratorica, ki pri nas ustvarja v kirigami tehniki, je že več kot dve desetletji Marija Prelog. Ustvarila je lastno vejo izdelave *knjig umetnika* iz papirja. Glavni del vsake knjige je priprava risb, ki se navezujejo na kirigami slike. Običajno je vsaka knjiga, ki jo skupaj drži le spirala⁶², polna številnih majhnih podrobnosti in zapletenih vzorcev, pri čemer običajno uporablja enobarvno ozadje in (poleg risbe s svinčnikom) svetle, kontrastne barve. Posamezne (ne v knjigo vezane) izrezane živali so bile leta 2022 razstavljene na Majskem salonu ZDSLU (13. 5.–13. 6 2022) v Portalu Kibla v Mariboru, kjer je v sobivanju lebdele 365 žuželk na treh stebrih, večkrat pa so bile predstavljene tudi na slikarkinih samostojnih razstavah⁶³. Tudi njena obsežna, minimalistično zasnovana razstava *Živi seznam* v Galeriji Peterokotnega stolpa na Ljubljanskem gradu je bila zasnovana kot prostorska postavitev, saj so se živali z ilustracij in iz knjig preselile na zidove ali pa lebdele v zraku. Po besedah kustosa razstave Damirja Globočnika, umetnostnega zgodovinarja in likovnega kritika, je izjemno zanimiva tudi vsaka posamezna papirnata žival, ki jo je izdelala v tehniki kirigami. »Je edina slovenska ilustratorica, ki jo uporablja pri svojem delu – na ta način nastale živali so avtorske, kar pomeni, da niso nastale po predlogah. Ustvarjalni postopek, ki se začne z redukcijo izraznih sredstev v obrisno linijo, s katero je Marija Prelog žival izluščila iz kosa papirja, se zaključuje z zgibanjem v tridimenzionalni likovni organizem.«⁶⁴

Zgodovina *knjige umetnika*⁶⁵ – publikacij vizualno vsebinskih celot, narejenih v obliki knjige ali podobne izdaje po zamisli umetnika ali umetnice (lahko tudi v sodelovanju z drugimi), sega daleč nazaj. V Sloveniji je imela v 20. stoletju več različic. Prve so bile iz časa pred drugo svetovno vojno *Rdeče lučke* Vena Pilona. Slovenska tradicija knjige umetnika se je začela s skupino OHO, ki jih je izdajala

62 Kirigami ima, prav tako kot v drugih vejah umetnosti, več smeri. Shema kirigamija je lahko zelo elementarna ali pa zelo zapletena. Jenigami, pri čemer za ustvarjanje lepilo ni potrebno, temelji na uporabi tridimenzionalnih oblik, ki se pripravljajo ločeno in se shranjujejo zloženi.

63 To so: *Marija Prelog*, Galerija Ivana Groharja, Škofja Loka, 1999 (kirigami izrezanke in zloženske so razstavljene kot del razstave); *Rastlinje, ilustracije in žuželke skrite v papirju*, Arboretum Volčji Potok, 2015; *Ptice skrite v papirju*, Galerija Inštituta Jožef Štefan, Ljubljana, 2019; *Živi seznam*, Galerija Peterokotni stolp, Ljubljanski grad, 2021.

64 Damir Globočnik, *Živi seznam*, zloženska, Galerija Peterokotni stolp, Ljubljanski grad, Ljubljana, 21. 1.–9. 5. 2021.

65 Kot predhodnika *knjige umetnika* se navaja angleški umetnik in pesnik William Blake (1757–1827), ki je knjigo *Songs of Innocence and of Experience* (Pesmi nedolžnosti in izkušenj) napisal, ilustriral, natisnil in zvezal, vendar se je prvi razmah teh knjig začel desetletje pozneje z avantgardisti, ki so pred prvo svetovno vojno s pamfleti, plakati, manifesti in knjigami poskušali zaobiti utečen galerijski institucionalni sistem in brez njega prodreti do gledalca. Danes kljub precejšnji produkciji in celo modnemu trendu vrednost knjige umetnika kot privlačne umetniške oblike vse bolj narašča. Njihova umetniška vrednost se preverja na mednarodnih sejnih knjig umetnika, kot so pariški Artist Book International v Centru George Pompidou, berlinski Miss Read v KunstWerke, pariški Salon Light, bruseljski Pa/Per View ter največji in najpomembnejši sejem knjig umetnika in umetniških publikacij – newyorški Art Book Fair v MoMA PS1. Vir: Maja Megla, *Knjige kot umetniška dela: Knjiga umetnika*, razstava MGLC, Delo, Kultura, 10. 3. 2011. <https://old.delo.si/kultura/razstave/knjige-kot-umetniška-dela.html>

med letoma 1966 in 1969 v majhnih nakladah. Na prehodu iz šestdesetih v sedemdeseta leta so nastala dela drugih umetnikov, predstavljena v *Tribuni in Problemih*. Od leta 2003 knjige umetnika na podlagi javnega razpisa izdaja tudi Zavod P.A.R.A.S.I.T.E. (med njimi so knjige umetnika Tadeja Pogačarja, Mladena Stilnoviča, Zore Stančić, Dejana Habichta, Vlada Martka, Tanje Lažetić, Mihe Korona, Marka Pogačnika, Sanje Iveković in drugih). Knjige umetnika Tadeja Pogačarja prinašajo razmislek o sistemu umetnosti in vlogi umetnika v njem, njihove vsebine pa se navezujejo tudi na njegovo družinsko življenje ali na aktualne družbene, antropološke in zgodovinske teme. Zadnja desetletja so knjige umetnika praksa različnih ustvarjalcev⁶⁶, prav tako raznolika je tudi njihova vsebina in sporočila, ki jih prinašajo.

Priročnik *Ptice, skrite v papirju / Birds hidden in paper* (2012) je prva knjiga umetnika⁶⁷ Marije Prelog, narejena v štirih ročno narejenih izvodih (25 cm × 27,5 cm). Leta 2012 jo je poslala na natečaj v Združene države Amerike, kjer se je uvrstila na razstavo Shin-Jidai v Minnesota Center for Art Books (Minnesota). Je priročnik o tem, kako zložiti ptico postopoma po korakih s 3D izrezankami do končne izvedbe pop-up ptice. V njej so barvne risbe in stvarne ilustracije dvanajstih ptic: bela štorcklja, dolgorepka, kakapo, kmečka lastovka, koconogi čuk, labod grbec, mali pingvin, mlakarica, poljski vrabec, siva vrana, sraka, veliki detel. Predstavitev vsake ptice zaseda šest strani, na katerih so: ilustracija z imenom ptice v slovenščini, angleščini in latinščini, izrezan model ptice, končno zložen v pop-up izvedbi in list s posameznimi fazami zlaganja (vsak prepogib predstavlja svojo izrezanko).

Nato so v letih 2012–13 nastajale velike risbe poljskih vrabcev, kalinov, sivih vran, kmečkih lastovk, ki so ob posedanju (najprej na drevju, nato v šavju) – ker je s sodobno tehnologijo čisto zamreženo ozračje in s tem tudi njihov prostor – vse dobile bralnike, mobije. Duhovito! Po tem opozorilno angažiranem ciklu so naslednje leto spomladi ptice z ilustratorko premišljevale in se čudile (plavček, taščica, lišček, menišček, zelenec, mestna in kmečka lastovka, brglez ...), leta 2015 pa objete zaspale (zelenonoga tukalica s Koseškega bajerja, škorci, sraka, veliki detel, čopasta sinica ...) in tako je iz risb nastala knjiga umetnika *Speče ptice v papirju*⁶⁸ za projekt Hiša ilustracij (Layerjeva hiša, Kranj). Impresivne risbe spečih ptic, predstavljene kar z dvema izrezanima ptičjima kirigamijema, se na 36 straneh ponujajo v impresivno doživetje. S svinčnikom ročno izpisanimi imeni ptic, ki jih spremljajo tudi latinska imena, nagovarjajo gledalca naslednji ptiči: Brglez, Dleska, Kalin, Kmečka lastovka, Mala uharica, Mestna lastovka, Mlakarica, Plavček (Menišček), Siva vrana, Sraka, Veliki detel in Zelenonoga tukalica.

V svojih delih se ilustratorka vedno znova vrača k naravi – ustvarja skice, risbe, predložena besedila včasih prepleta z lastno domišljijo in posega po alternativni tridimenzionalni tehniki. V naslednjem projektu je v dvanajst izvodov knjige

66 Tudi mnogi drugi slovenski umetniki so jih v različnih žanrih ročno tiskali in izdajali v samozaložbi: Jože Barši, Vuk Čosić, Andrejka Čufer, Družina v Šempasu, Irwin, Davide Grassi, Ištvan Išt Huzjan, Novi kolektivizem, Eva Petrič, Venio Pilon, Alenka Pirman, Franc Purg, Tomaž Šalamun, Igor Štromajer, Matej Andraž Vogrinčič, Petra Varl in drugi.

67 Leta 2012 je bil priročnik kot knjiga umetnika med 40 izbranimi na mednarodnem natečaju knjig umetnika *Shin-Jidai* v Minnesota Center of Art Books (Minnesota, ZDA).

68 Knjiga umetnika *Speče ptice v papirju* (12 bibliofilskih izvodov, 2015) je leta 2016 prejela posebno pohvalo na 12. Slovenskem bienalu ilustracije. Ilustracije iz tega slikarkinega cikla so bile po izboru dunajske kuratorke in galeristke Denise Parizek med nagrajenci na *Majskem salonu s tematiko Zrak, ZDSLU, 2015*.

umetnika *Olaf* (2016) skočila zgodba o zajcu, predstavljenem na risbah in v kirigami obliki, vmes pa so na desetih listih⁶⁹ prav tako predstavljene rože in jagode, med katerimi se zajec smuka. Leto 2016 se je Marija Prelog posvetila tudi risanju ptičjega perja. Na majhne ležeče slikovne podlage je izrisala oblikovno raznolika živobarvna peresa in nanje nato naselila izrezane pripadajoče ptice. Kasneje je projekt razširila v dva izvoda knjige umetnika *Ptičje drevo* kot angažiran opomin na preveliko lahkotnost žaganja dreves pri nas. Še isto leto je oblikovala in naredila cikel (okoli 125 izrezank in zloženek 3D) *Netopirji mali podkovnjaki*, ki jih je kustos razstave *Bitja v novejšem slovenskem kiparstvu*⁷⁰ Lev Menaše uvrstil med druge pomembne ustvarjalce. Po njegovi oceni so »naturalistični (v tem primeru je označba še bolj ustrezna kakor običajno) ,portreti‘ na razstavi izjema in ne pravilo; dela so predvsem nosilci takšnih in drugačnih razpoloženj, idej in naukov, včasih arhetipskih, drugič fantazijskih ali, še raje, obojih«⁷¹.

Ptičji posebneži imajo pri Mariji Prelog svoje posebno mesto v zvezkih in mapah. Črnoglavka se je nekaj let junija in julija zaporedoma pojavljala ter prepevala svoje ponavljajoče viže čisto na vrhu breze; na ilustratorino žalost so tudi to drevo požagali. Gozdni jereb, ki je na seznamu ogroženih vrst, se je zarisal ob njenem nepričakovanem srečanju z njim na Resniku na Pohorju. Brinovko je opazovala avgusta v jerebiki v Svečah. Aprila se je pred njene oči priklatila priba, zanimiva ogrožena vrsta ptice, ki gnezdi na njivah na barju. Mala uharica se kar naprej vrača na njeno delovno mizo, a v živo je še – edine med narisanimi – ni videla. Spomladi navadno dočaka liščke, dleske, zelence, ščinkavce in jih objete in poparčkane ujame v risbe. Ves čas pa se drenjajo, prepirajo in čebļjajo tudi drozgi, kosi ter druge ptice, ki jih neutrudno riše. Dolgorepke je prvič videla pred leti v ledenem februarju, manjšo jato v magnolijinih vejah, ob popkih. Samček kalin s svojo lepo, žarečo rdečo ‚majico‘ se je priklatil samo enkrat in zobal semena ostrolistnega javorja. Prizor jo je čisto prevzel, v nekaj minutah ga je ujela v nekaj risbah, v prispodobah. V novi, tokrat kvadratni knjigi umetnika *Dolgorepka* (iz cikla *Ptice skrite na papirju / Birds hidden in paper*), ki je bila leta 2017 narejena v dvanajstih izvodih, je štirinajst risb s svinčnikom⁷², le tu in tam obarvanih in na koncu nazoren načrt za kirigami Dolgorepke.

V letih 2017 in 2018 so se v risbe s svinčnikom ujeli kljuni, vse pozornosti so bile deležne ptičje glave, oči in različni občutki. Te risbe so povezane v bibliofilski knjižici *Kljuni*, risbo zbranih različnih kljunov pa je leta 2019 Javna agencija

69 *Tulipan / Tulpa / Tulip, Vrba beka / Salix viminalis / Osier, bucket Willow, Dišeča vijolica / Viola odorata / Sweet violet, Lilija / Liliium / Lily, Gostocvetni asparagus / Asparagus densiflorus / Asparagus fern, Gozdne jagode / Fracaria vesca / Woodland strawberry, Rožlin / Alcea Rosea hy. / Hollyhock, Drobno-cvetni vrbovec / Epilobium parviflorum / Hoary willowherb, Toga zajčja detela / Oxalis fontana / yellow wood sorrel / in Zajčki / Antirrhinum majus / snapdragon.*

70 Razstava je nastala v sodelovanju med Umetnostno galerijo Maribor, Galerijo Lojzeta Spacala Štanjel in Gorenjskim muzejem, Galerijo Prešernovih nagrajencev za likovno umetnost Kranj in Društvom likovnih umetnikov Ljubljana. Na potujoči razstavi (2016/2017) so razstavljali: Mirsad Begić, Janez Boljka, Mirko Bratuša, Jakov Brdar, Dragica Čadež, Peter Černe, Natalija R. Črnčec, Polona Demšar, Stane Jagodič, Viljem Jakopin, Matic Jelčič Kürner, Barbara Jurkovšek, Marko A. Kovačič, Nina Koželj, Damijan Kracina, France Kralj, Erik Lovko, Vladimir Makuc, Iztok Maroh, Marija Prelog, Boštjan Putrich, Saba Skaberne, Mojca Smerdu, Zoran Srdić Janežič, Jože Šubic, Drago Tršar, Klavdij Tutta, Luj Vodopivec in Jožef Vrščaj.

71 Lev Menaše, *Bitja v novejšem slovenskem kiparstvu*, katalog, Umetnostna galerija, Maribor, 4. 3.–22. 5. 2016.

72 *Kalin / Pyrrhula pyrrhula / Bullfinch, Kmečka lastovka / Hirundo rustika / Barn swallow, Poljski vrabec / Passer montanus / Tree sparrow, Siva vrana / Corvus corone cornix / Hooded crow, Ščinkovec / Fringilla coelebs / Chaffinch, Dolgorepka / Aegithalos caudatus / Long-tailed tit.*

za knjigo RS izdala kot propagandno razglednico za bolonjski sejem knjig. Knjiga umetnika *Kljuni* (iz cikla *Ptice skrite na papirju / Birds hidden in paper*) je bila leta 2019 narejena v dvanajstih oštevilčenih in avtorsko podpisanih izvodih. S spiralo je povezanih dvanajst dvojno zapognjenih strani, knjigo dopolnjujejo še tri strani osnutkov, shem in načrtov za izdelavo. Na predlistu so risbe spečih ptic z večinoma zaprtimi kljuni. Pred naslovnico v prosojnem papirju z belim odtenkom je izrezan prototip ene izmed ptic s kljunom. Na naslednjih dveh straneh nastopa množica različnih ptic, izrisanih s svinčnikom na črno-beli ilustraciji in ob tej tudi barvna različica iste kompozicije, preden se prično odpirati strani posameznih ptic. Nato na vsaki strani sledijo (v knjigi umetnika) večše natisnjene⁷³ risbe ptic: *Brglez / Sitta europaea*, *Brinovka / Turdus pilaris* in na dveh straneh *Čížek / Carduelis spinus*, *Čopasta sinica / Lophophanes cristatus*, *Dolgorepka / Aegithalos caudatus*, *Lišček / Carduelis carduelis*, *Plavček / Cyanistes caeruleus*, *Priba / Vanellus vanellus* ter *Siva vrana / Corvus cornix*, ki se z orehi v kljunu razplete še na naslednji dve strani, kjer se razluščena jedrca že spuščajo v kljune množice sivih vran, nato še *Ščinkavec / Fringilla coelebs*, *Taščica / Fringilla coelebs*, *Velika sinica / Parus major* in *Mala uharica / Asio otus* z oranžno obarvanimi ostro strmečimi očmi, na naslednji strani le v črno-beli risbi. A uharica pospremi gledalca še na naslednjo stran, v skupini, ki deluje homogeno, pravzaprav prijazno iz vseh gledišč v kvadratni kompoziciji slike. Naslednja stran je zelo nazorna risba peres in nato še natančno izrisan načrt⁷⁴ za izdelavo *Male uharice*.

Dvanajst knjig umetnika *Rjavi medved* (iz cikla *Živali skrite na papirju / Animals hidden in paper*), nastalih leta 2018, sicer govori o rjavem medvedu, ki na risbah s svinčnikom in v kirigami tehniki tudi od začetka do konca knjige nastopa v vseh mogočih legah, a je ves čas v povezavi z rastlinjem⁷⁵ na devetnajstih listih. Na zadnjem je načrt za kirigami izdelavo glavnega junaka knjige, ki vključuje natančen naziv: *Rjavi medved / Ursus arctos / Brown bear*. Risbe s svinčnikom, le tu in tam obarvane, predstavljajo na stotine medvedovih položajev, pozicij in dejavnosti v povezavi z upodobljenimi gozdnimi drevesi, ki so značilna za njegov bivanjski prostor. Na zadnjih straneh pa so ilustracije celo domišljjsko humorne, ne le da medved igra na kitaro ali tamburico, pri tem se mu pridružijo še muren, zajec in slon. A sam do konca uživa še pri mnogih drugih dejavnostih, tudi pri sladkanju z medom in jagodami.

73 Izdelava in tisk vseh devetih ročno biganih, izrezanih in zloženih knjig umetnika Marije Prelog sta v obdobju desetih let (2012-2022) izvedli Camera d.o.o., Ljubljana (digitalni tisk) in Print&copy shop d.o.o., Ljubljana (coil spiralna vezava).

74 Volumetrične izdelave zahtevajo veliko znanja, izkušenj in dela. Reprodukcijska tridimenzionalnih struktur ni naloga za začetnika, zato Marija Prelog v knjigah dodaja tudi načrt za izdelavo. Tridimenzionalna slika/oblika nastane zaradi rezov, gub in lukenj. Bolj kot je zapletena zasnova, več papirja je potrebnega v procesu.

75 *Macesen / Larix decidija / European larch*, *Bor, rdeči / Pinus sylvestris / Scots pine / Jelka, hoja / Abies alba / Silver fir*, *Smreka / Picea abies / Norway spruce*, *Breza / Betula pendula / Silver birch*, *Vrba, beka / Salix viminalis / Basket willow*, *Jesen, beli / Fraxinus excelsior / European ash*, *Gaber / Carpinus betulus / Hornbeam*, *Javor, gorski ali beli / Acer pseudoplatanus / Sycamore maple*, *Tisa / Taxus baccata / European yew*, *Lipa / Tilia platyphyllos / Large-leaved lime*, *Bukev / Fagus sylvatica / European beech*, *Kostanj, pravi / Castanea sativa / Sweet chestnut*, *Platana, javorolistna / Platanus x Hispanica / London plane*, *Ginko, dvokrpi / Ginkgo biloba / Ginkgo*, *Glog, navadni / Grataegus oxyacantha / Hawthorn*, *Hrast / Quercus robur / Common oak*, *Koruza / Zea mays / Corn in Jablana (Mošančka) / Malus domestica / Apple tree*.

Knjiga umetnika *Na rože* (iz cikla *Živali skrite na papirju / Animals hidden in papier*) je nastajala od leta 2015 do leta 2022, ko je izšla v dvanajstih oštevilčenih in podpisanih izvodih. Z njo Marija Prelog sproža več asociacij. Naslov *Na rože* lahko pomeni darilo ali pomisel na posedanje čebel na cvetovih. Naslov namenoma ni direktno vezan na čebelo, sicer glavno protagonistko vizualne pripovedi, se pa naslov cikla veže nanjo. »Vsaka narisana, imenovana roža ima svojo zgodbo, posebno mesto v mojem življenju za nazaj, največ iz otroštva. Rastlinja imam ogromno narisane. Mogoče bo nastala še kakšna podvrsta te knjižice.«⁷⁶ Kot pri večini njenih knjig umetnika sta pod risbami⁷⁷ napisani imeni rože in družine, v katero spada. Latinska imena so dodana zaradi iskanja podob v znanstvenih knjigah ali po spletu, kjer se tako lažje najde bogate foto portale divjega in vrtnega rastlinja. Vodilo podnapisov cvetja je: slovensko in latinsko ime, slovensko in latinsko ime družine. »Sta pa dve izmuzljivi izjemi. Pri beli liliji sem se odločila še za dve slovenski imeni (Alojzovna, ker je to ime mojega očeta in Alojzija ime moje mame, oba sta bila silno ponosna na svojo vrtno rožo. Limbar je starinsko ime za Alojzovno belo lilijo in sem imenovanje ohranila. Pri gladioli pa sem družino izpustila zaradi ponavljanja besed (gladioleae je tudi ime družine).«⁷⁸ Na dvajsetih dvojno zapognjenih straneh se med risbami različnih rož sprehajajo, se igrajo, ležijo na lističih in cvetovih, plezajo po steblih in občudujejo cvetove drobne ženske figurice⁷⁹ kot v kakšni Alicini čudežni deželi, dokler se na zadnji ilustraciji ti s svinčnikom enostavno izrisani ženski liki ne združijo v množico. Zrcalno je na sosednji risbi izrisan roj brenčočih čebel. Tokrat Marija Prelog stvarno prepleta z domišljjskim. Poučna, a v bistvu pravljica zgodba o čebeli, ki se hrani na vseh teh cvetovih, je pravzaprav zgodba o preživetju. Kajti življenje brez čebel (ali os, čmrcljev in sorodnih oprasovalcev) ne bi bilo, teh pa ne brez cvetov. Kirigami (predlist) vizualno napoveduje vsebino. Na koncu te bibliofilске knjige je izrezana podoba čebele predstavljena na tri načine, tudi tako, da je lahko eden izmed treh zapognjenih in izrezanih listov s tridimenzionalno podobo čebele uporabljen kot osnutek anatomskih proporcev načrta za izrezovanje.

Iz osemindvajsetih držav sveta so leta 2017 ilustratorji slikanice pošiljali izvirne slike in osebna sporočila v obliki razglednic za razstavo ilustracij *Migracije* na Bialu v Bratislavi, ki jo je pripravil angleški The Internacional Centre for the Picture Book in Society (Mednarodni center za slikanice) Univerze v Worcesteru. Razstava je bila postavljena v bratislavski BIBIANI leta 2017, v Južni Koreji na otoku Nami leta 2018 in v Južni Afriki leta 2018. Kasneje izdana knjiga (razdeljena na teme:

76 Iz pogovora z Marijo Prelog dne 31. 5. 2023.

77 Strani, kjer so detajlno izrisane rože, so podnaslovljene z več pripadajočimi imeni: *Bela lilija / Alojzijeva lilija / Limbar / Lilium candidum / Lilijevke / Liliaceae, Dišeča vijolica / Viola odorata / Vijoličevke / Violaceae, Divja narcisa / Narcissus pseudonarcissus / Narcisovke / Amaryllidaceae, Gladiola / Gladiolus / Gladiolus hybridus, Kozmeja / Cosmos / Nebinovke / Asteraceae, Nemška perunika / Iris germanica / Perunikovke / Iridaceae, Poljski mak / Papaver rhoeas / Makovke / Papaveraceae, Potonika / Paonia officinalis / Potonovke / Paeoniaceae, Razprostrta zvončica / Campanula patula / Zvončičevke / Campanulales, Rdečičašni svetlin / Oenothera erythrosepala / Svetlonovke / Oenothera, Rožin / Alcea rosea / Slezovke / Malvaceae, Tulipan / Tulipa / Lilijevke / Liliaceae, Velika kapucinka / Tropaeolum majus / Kapucinovke / Tropaeolaceae, Zajčki / Veliki odoln / Antirrhinum majus / Trpotčevke / Plantaginaceae in Zlato jabolko / Kranjska lilija / Lilium carnolicum / Lilijevke / Liliaceae.*

78 Iz pogovora z Marijo Prelog dne 31. 5. 2023.

79 Te male človeške figurice so v bistvu avtobiografski krokiji ilustratorke, oboževalke starih vrtnih rož in kirigami čebel v ospredju. Ženski liki v značilnih avtoričinih pozah in oblačilih se (na skicah in krokijih) kot čebele potepajo skozi (oboževano) cvetje.

Odhodi, Dolga potovanja, Prihodi in Upanje za prihodnost) nosi močno sporočilo o migracijskih tokovih ljudi, saj prikazuje, kako kulture, ideje in želje živijo kljub mejam, oviram in prepovedim. Med izbranimi avtorji knjige *Migrations: Open Hearts, Open Borders* (2019) je bila z ilustracijo ptic na razglednici z naslovom *Birds also wonder ... (Tudi ptice se sprašujejo ...)* tudi Marija Prelog.

Med drugačne knjige Marije Prelog se je že pred skoraj tremi desetletji uvrstila zloženska (razrezanka) *Živali* (DZS, 1995), ki jo je na osnovi ideje avtorja Ernesta Jelerja ilustrirala Marija Prelog. Malo manj znano je, da je ta posebna slikanica⁸⁰ prva v slovenskem ilustratorskem prostoru, ki pomeni tudi svojevrstno igrāčo, saj je v končni obliki vsaka predstavljena žival z razrezom razdeljena na tri dele (glavo, trup in noge). Zloženska (razrezanka) raste z otrokom od tretjega leta, ko se z debelejšimi lističi igra, do otrok, ki se v šoli že učijo branja. Ob sestavljanju zelene slike otrok ugotovi, da lahko na desni strani spreminja podobo živali, na levi pa se mu prikazujejo nenavadno sestavljena imena. Otroci, ki že znajo brati, se z zloženko igrajo tako, da sestavljajo dele različnih živali v fantazijske živali, katerih imena na levi strani prebirajo (»pasorog«, »čemelin«, »lekolil«, »maraca« in tako igrivo dalje). Nazorno, a domišljijsko privlačno je v akvarelni tehniki živobarvno naslikanih petnajst živali⁸¹: netopir, papiga, lisica, kenguru, močerad, kamela, nosorog, žirafa, opica, kozorog, leopard, martinček, čebela, krokodil, petelin. Na enakih oblikovnih osnovah je precej kasneje nastala razrezana knjiga *Katera sem?* (Prirodoslovni muzej Slovenije, 2022), ki predstavlja duhovito spoznavanje rastlin v Alpskem botaničnem vrtu Juliana⁸² v Trenti in je prav tako namenjena predvsem otrokom prve triade. Kot vodnik po tem delu Triglavskega narodnega parka sta si jo zamislili avtorici Špela Pungaršek in Ljerka Trampuž, nazorne ilustracije privlačnih, nenavadnih in tudi zelo strupenih cvetlic pa zaupali večini Marije Prelog. Notranjost s spiralo vezane knjige manjšega formata zapolnjujejo poljudnoznanstvene ilustracije na osmih straneh: razrezane na tri dele omogočajo otrokom, da se pri obračanju lističev njihove podobe spreminjajo. Didaktično zasnovana knjiga na osnovi igre omogoča spoznavanje z rastlinami.

Epilog. Velik del opusa Marije Prelog so ilustracije leposlovja tako za najmlajše otroke kot za odrasle, pri katerih naj bi se bralec vanje poglobil in jih ne bi jemal za samoumevne. Pomemben del njene ustvarjalnosti je stvarna, znanstvena in poljudnoznanstvena ilustracija, ki ima nespregledljivo vlogo na področjih, kjer sta potrebna razumljivo predstavljanje novih odkritij in jasna razlaga pojmov. Ni naključje, da je sodelovala na razstavi izbranih primerov znanstvene ilustracije na Slovenskem od 15. stoletja do sodobnih ilustratorskih del⁸³, na kateri je

80 Na osnovi istega principa je dve desetletji kasneje nastala tudi posebna avtorska slikanica *Kraca* (MK, 2015) Lile Prap. Osemnajst kratkih pesmic in ilustracij na črni podlagi je predstavljenih dvodelno tako, da vsaka podoba predstavlja določeno žival: če se polovice med seboj pomešajo, so podobe zelo zabavne.

81 Za didaktično privlačno slikanico so bile živali strokovno skrbno izbrane (pri izboru je sodelovala množica otrok v vrtcu Trnovo v Ljubljani): izbrane so živali, ki jih otroci slabše poznajo, in tiste, ki so bile otrokom še posebno všeč.

82 Pred skoraj sto leti je park zasnoval italijanski ljubitelj gorskega rastlinstva in ga poimenoval po svoji ženi Juliji.

83 Razstava, ki sta jo pripravili kustosinji Petra Černe Oven in Marija Nabernik, je glede na kronološko umeščenost zasnovana v treh sklopih: zgodovinski avtorji, ki so ustvarjali od 15. do 20. stoletja, so bili predstavljeni na digitalnem mediju, avtorji 20. stoletja s publikacijami, sodobni avtorji pa z originali. Med njimi so Janja

bil prikazan tudi ustvarjalni naboj različnih generacij sodobnih slovenskih ilustratorjev stvarne ilustracije. *Ptice, skrite v slikarkini duši*⁸⁴ pa so njena največja ljubezen. Oživiljene podobe živali v papirju, od ploskovne podobe do 3D oblik v tehniki kirigami, so istočasno tudi osnove za njene *knjige umetnika*. Tem se povsem posveča predvsem zadnje desetletje.

Eva Mlinar

Začetki ustvarjanja vizualne umetnice, ilustratorke in oblikovalke Eve Mlinar⁸⁵ segajo daleč nazaj, saj je že kot otrok rada risala in dobivala pri tem veliko spodbud, čeprav je bolj redko v dar dobila kakšno slikanico, zaradi pomanjkanja časa ji starši tudi niso brali pravljic. Jo je pa mama še zelo majhno vozila v mestno knjižnico, kjer se je v knjige zaljubila. S knjigami povezane zvezde so ji bile očitno naklonjene. Že v četrtem razredu so bile njene štiri ilustracije objavljene v ponatisu mladinskega romana *Drejšček in trije marsovčki*⁸⁶ pisatelja in psihologa Vida Pečjaka (1929–2016). Za plačilo je dobila košaro Kraševih dobrot in odločitev, da bo v življenju postala slikarka, je bila na dlani. Na gimnaziji je nato obiskovala dober slikarski krožek, ki sta ga vodila slikarja Darko Slavec in kasnejši profesor na Akademiji za likovno umetnost Jože Muhovič. Ilustrirala je šolsko revijo in veliko prostega popoldanskega časa preživela v ateljeju. Najbrž je bila njena usmeritev v vizualno umetnost začrtana že takrat, vse kar je sledilo, ji je prišlo nasproti samo od sebe. Ob tem ni nepomembno dejstvo, da ji je veliko pomenil odnos z babico: »Ob njej sem imela svoj varni prostor, bila je zelo kreativna, umirjena in potrpežljiva. Imela je velik dar za ustvarjanje z rokami in je že kot mlada rada slikala, kasneje pa pletla in klekljala ter si sama izmišljevala raznorazne motive. Imam lepe spomine na najino skupno ustvarjanje; ona je sedela ob oknu, jaz za mizo in v tišini sva bili zatopljeni vsaka v svoj svet.«⁸⁷

Baznik, Polona Filipič, Katarina Goltez, Damijan Jerič, Magdalena Klarer, Dragica Knific Lunder, Jurij Mikuletič, Ida Murgelj, Marija Nabernik, Maša P. Žmitek, Lucija Pale, Marija Prelog, Aleš Sedmak, Vladimir Segalla, Zagorka Simič, Bojan Simončič, Blaž Slapar, Matjaž Učakar, Žarko Vrezec in Sanja Zamuda. Vir: M. V., *Navdihujoča racionalnost znanstvene ilustracije*, Vodnikova domačija, Ljubljana, Delo, 4. 10. 2018. <https://www.delo.si/kultura/vizualna-umetnost/navdihujoca-racionalnost-znanstvene-ilustracije/>

84 Tatjana Pregl Kobe, *Marija Prelog. Ptice, skrite v papirju, zloženka*, Galerija Instituta »Jožef Stefan«, Ljubljana, 24. 6.–17. 7. 2019.

85 Rodila se je 29. oktobra 1985 v Ljubljani. Leta 2004 je maturirala na Škofijski klasični gimnaziji v Ljubljani. Vzporedno je študirala zgodovino umetnosti na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani (diplomirala je leta 2012) in študij vizualnih komunikacij na Akademiji za likovno umetnost in oblikovanje v Ljubljani, ki ga je končala leta 2014. V Istanbulu je živel v letu 2016/2017, po Bližnjem vzhodu pa je potovala med letoma 2012 in 2017. Že v času študija se je predstavila na številnih razstavah doma in v tujini. Deluje na različnih področjih vizualne umetnosti - od knjižne ilustracije, oblikovanja knjig in plakatov, slikarstva, do muralov in gledališča. Oblikovala je plakate za gledališke odre v New Yorku (od 2012), za Slovensko Kinoteko, snovala naslovnice za založbe Beletrina, Mladinska knjiga, Knjižnica Mestno gledališče ljubljansko, Fabula in druge. Od leta 2021 skrbi za vizualno podobo predstav novomeškega Anton Podbevšek Teatra. S kolažnimi ilustracijami sodeluje tudi z muzejem Wellcome Collection v Londonu. Svoje ilustracije je prispevala za številne knjige in revije, redno sodeluje tudi z založbo VigeVageKnjige. Je prejemnica nagrad »Merit Awards« Hiii Illustration za leti 2014 in 2017 in priznanja na 14. Slovenskem bienalu ilustracije. Literarno-vizualna zbirka grotesk neujemljivega žanra *Vinjete straholjubca*, ki jo je ustvarila s pisateljico in dramaturginjo Evo Mahkovic, je bila leta 2019 izglasovana za knjigo leta na 35. Slovenskem knjižnem sejmu v Ljubljani. Živi in ustvarja v Ljubljani.

86 Pisatelj Vid Pečjak je med obiskom njene šole iskal mlade ilustratorje za ponovno izdajo svoje knjige in izbral kar štiri njene risbe, kasneje vse vključene v knjigo.

87 Danijela Drobnič, *Svet kapitala*, 7. 10. 2021. <https://svetkapitala.delo.si/aktualno/odkrivamo-talente-eva-mlinar/>

Po končani klasični gimnaziji se je kot študentka seznanjala tako z zgodovino umetnosti na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani kot s študijem vizualnih komunikacij na Akademiji za likovno umetnost in oblikovanje v Ljubljani, kamor se je vpisala dve leti kasneje. Smer vizualne komunikacije (oddelek za oblikovanje) sicer ni bila njena prva izbira, ker je delo z računalnikom ni ravno zanimalo in je želela predvsem slikati. A je bila odločitev odlična, saj danes lahko ustvarja na različnih področjih, delo z računalnikom pa je v delovnem procesu njenega ustvarjanja zanj postalo nepogrešljivo. Že v času študija je ilustrirala za revije in oblikovala gledališke plakate, imela je tudi nekaj samostojnih razstav. Navzoča je na Instagram profilu, kjer občasno objavlja, in na Facebooku, ki jo je (posredno) pripeljal do izjemnega projekta s pisateljico Evo Mahkovic. Na Facebooku so aktualno predstavljene tudi urbane, včasih kar šokantno atraktivne intervencije, ki izhajajo iz njenih ilustratorskih zamisli. Svoje delo predstavlja tudi na spletni strani: <https://evamlinar.com/>. Prejela je več nagrad in priznanj, tudi mednarodnih, med katerimi izstopata priznanji pomembnega ilustratorskega natečaja *Hiii Illustration*⁸⁸. Od začetka je zvesta sebi in se ne prilagaja trenutnim trendom. Zaradi umetniškega izražanja v obliki asociacij ter združevanja imaginarnega in resničnega delujejo njena dela nadrealistično. Ima samosvoj prepoznaven slog, kar jo postavlja v ospredje zanimanja v vseh oblikah njenega vizualnega izražanja.

Pri svojem raznolikem ustvarjanju se Eva Mlinar navdihuje v literaturi, umetnostni zgodovini, na razstavah, potovanjih in v stiku z drugimi kulturami. Raziskuje stare modrosti, še posebej strastno pa je zapisana zgodovini umetnosti, saj njene izseke pogosto vključuje v svoje delo. Na začetku sta jo privlačili grška mitologija in umetnost starega Egipta, največ navdiha pa ji je dalo leto dni življenja v Istanbulu in raziskovanje Bližnjega vzhoda, zaradi česar pogosto v svojih delih prepleta krščansko in islamsko motiviko. Velik pomen posveča ikonografiji in bogatemu simbolnemu jeziku, ne preseneča, da so ji blizu srednjeveški zgodovinski romani, predvsem avtorji Umberto Eco, Karen Maitland in Ken Follet, čeprav bere tudi potopise, filozofske, psihološke knjige in humanistiko. Srednjeveška umetnost ima zanj nasploh poseben pomen, ker je polna fantastičnih elementov in bogate ikonografije. Pri svojem ustvarjanju povezuje staro z novim, vzame določene prepoznavne motive ter jih postavi v drug kontekst in napolni z novo vsebino.

Naslovnice predstavljajo prvo, zelo pomembno srečanje bralca s knjigo. Ponujajo namige o vsebini, govorijo tudi o tem, koliko je založnik pripravljen investirati v produkcijo knjige ter koliko okusa in sloga ima. Pomembno je tudi, komu so namenjene, kakšen tip bralca nagovarjajo. In kdo jih ustvarja, ilustrira, oblikuje.

Eva Mlinar je na to področje vidneje vstopila z naslovnico za slovensko izdajo knjige Milene Michiko Flasar (*I Called Him Necktie*, prevedla Tanja Petrič) *Klical sem ga kravata* (MK, 2014), ki je leta 2012 prejela avstrijsko literarno nagrado Alfa. Zelo lepa dvostranska ilustracija, ki ovija knjigo, je deloma kolažna, a barvno

---

88 *Hiii Illustration* je od leta 2013 pomemben mednarodni ilustratorski natečaj, katerega namen je odkriti in nagraditi izjemne ilustratorske talente in dela z vsega sveta, da bi pospešili globalni razvoj ilustracije. Natečaj ima štiri kategorije: komercialna, založniška, knjige za otroke in ilustracije brez naročila. Mednarodno priznani člani žirije izbirajo najboljše ilustracije za nagrade: Grand Prix, 20 najboljših med najboljšimi (Best of the Best) in 100 nagrad za zasluge (Merit Awards).

mehka z oranžnimi poudarki, ravno prav razporejenimi in razpršenimi po listih. Na naslovni strani dominantna, pretežno oranžna kravata na osamljeni klopci v parku simbolično nadomešča glavnega junaka. Puščen časopis na romantično oblikovani klopi (s sončnim zahodom v ozadju celotne podobe) podvoji bralčevo radovednost, da želi knjigo prebrati. Bralca, ki vsebine ne pozna, čutno nagovarja, vznemirja, mu vzbuja radovednost. Pred desetletjem je bil zelo priljubljen način, da se podobe glavnega lika ne soočajo z gledalcem, da so predstavljene od zadaj ali pa z glavo, ki izgine iz roba naslovnice. Ta trend lepo kaže naslovnica za uspešno kriminalno knjigo ameriške pisateljice in scenaristke Gillian Flynn *Ni je več* (MK, 2014, *Gone Girl*, prevedla Dušanka Zabukovec), na kateri sta samo (vpadljiva) tipografija in nekaj plavajočih las. Večinoma oblikovalci kvalitetnih knjižnih naslovnic sledijo določenim pravilom časa in izkazujejo, da poleg večšin v računalniških programih premorejo vsaj temeljno znanje likovno-grafičnega oblikovanja. Nadgradnjo pa daje naslovnim podobam knjig osebni pristop Eve Mlinar, ki predstavlja vsebino s svojim vizualno (že) prepoznavnim načinom.

Od leta 2012 je za Mestno gledališče ljubljansko ustvarila enajstih platnic za knjige. V založbi Knjižnica MGL so z njenimi kolažnimi ilustracijami izšle⁸⁹: Patrice Pavis, *Sodobna režija*; Joseph R. Roach, *Igralčeva strast – Študije iz znanosti igre*; Katja Legin, *Dualizmi – Performer in njegovo delo*; Jens Roselt, *Fenomenologija gledališča*; Maks, *vezni igravec mesta*; Alen Jelen, *Nočni pogovori – Igralci v etru*; Maja Šorli, *Slovenska postdramska pomlad*; Mile Korun, *Končno poročilo o nekončanem ‚Kralju Learu‘ v ljubljanski Drami*; Darko Suvin, *Brechtovo ustvarjanje in Horizont komunizma*; Ivo Svetina, *Gledališče Pekarna (1971–1978) – Rojstvo gledališča iz duha svobode*; Edi Majaron, *Vera v lutko – Razmišljanja o lutkovni umetnosti*. Nastale so za specifično publiko, zato so na naslovnica značilni atributi, ki se tako ali drugače navezujejo na gledališko umetnost: lobanja, medicinska podoba srca, starinsko kukalo, polgola igralka kot angel s črnimi podočnjaki, radijski mikrofoni na razsvetljeni hiši, miniaturni in realistični portreti igralcev in/ali avtorjev, Harlekinovo oblačilo, starinske lutke, prestol s krono in starimi rokopisi, teleskop in sateliti na modrem nebu, staromodni avtomobili in – logično, saj je ilustratorica izrazita ljubiteljica starih zemljevidov – tudi starinski zemljevid. Tematsko morda izstopa kolaž opreme knjige *Vera v lutko*. Čeprav nastopajo predvsem lutke z odraslimi obličji, pa je ves ovitek približek ilustracijam za otroke. Ozadje kompozicije je tako barvno kot strukturno uravnoteženo, čipkasta oprava lutk pa dovolj pravljicična, da vse na podobi deluje predvidljivo logično, celo imaginarna množica gledalcev na naslovnici. Zgornji del vseh naslovnih strani, kjer je v desnem kotu vedno logotip založbe, je oblikovno določen za celotno serijo, kar daje knjigam občutek urejenosti (bralca se lahko zanese, da gre za resno gledališko delo), barvno pa je prilagojen ilustratorčini zamisli. Osnovne barve ozadij ilustracij so spogledljivo dominantne – od rdeče, temno marelične, zlato rumene, skoraj črne, pastelno bež, temno roza, indigo in sivo modre, skoraj puste rjave in travnato zelene. V raznolikost barv vpeti kolaži, ki prepričujejo s simbolno govorico avtoričinih vsebinsko že razpoznavnih ilustracij, reflektirajo osnovne vsebine knjig.

Očitno je Evi Mlinar za ustvarjanje že od nekdanj bistvena metaforičnost in večplastnost podob, kar kažeta tudi obe (2016) ilustrirani naslovnici revije

89 Sodelovala je s Petro Pogorevc, urednico Knjižnice MGL, in Mojco Višner, grafično oblikovalko.

*Outsider*⁹⁰. Poletna *Outsider – Mediteran* z nenavadno razporejenimi naslovi na zemljevidu Evrope, kjer krutost brezizhodnosti simbolizira povsem majhen, a dominirajoč čoln, prepoln beguncev. Osnova je simbolična podoba sveta z oceanom, podoben zemljevid imaginarnega sveta je uporabila tudi za *Velik ilustriran zemljevid*⁹¹ kot prilogo h knjigi *Svet Vinjet Straholjubca in njih čudes*⁹². In (prav tako v tehniki kolaža) zimska *Outsider – Fantazije* s živalmi (zajec, srna, fazan) v ospredju in očarljivim sončnim zahodom nad gorami v ozadju. Za revijo *Outsider* so leta 2018 nastale tudi črno-bele ilustracije (v mešani tehniki kolaža in močne konturne risbe s tušem) za zbirko kratkih zgodb *Straniščne spletke*⁹³. Izbor kratkih zgodb literarnega natečaja Straniščne spletke 2017.

Naročila za naslovne strani knjig različnih žanrov so v bistvu komercialne narave, saj naj bi z atraktivnostjo pritegnile bralce k nakupu in branju knjig. V principu naj bi bila vsaka naslovnica knjige po svoje privlačna, hkrati pa naj bi že pogled nanjo približal ozračje pripovedi. V poplavi vizualno agresivnih podob, ki od vsepovsod kriče nagovarjajo vsesplošno pozornost, je tudi veliko kiča, a kljub manjšanju stroškov, namenjenih zunanji podobi knjige, ima kar precej slovenskih založb še vedno korektno naslovnice. Še posebej izstopajo tiste serije naslovnice, ki niso le oblikovalske, ampak ‚prodajni‘ motiv založb nadgrajujejo z občuteno, izvirno, atraktivno in samosvojo ilustracijo, vključeno v oblikovalsko rešitev. Ni presenetljivo, da je v tem kontekstu Eva Mlinar leta 2022 dobila naročilo za oblikovanje kompleta šestih naslovnice za knjige Festivala Fabula, ki predstavljajo avtorice in avtorje svetovnega formata ter odpirajo aktualna družbena vprašanja. Fabulino knjižno zbirko 2022⁹⁴ z različnimi estetsko usklajenimi naslovnice, ki je zaživela skozi ilustracije ustvarjalnega procesa ilustratorke in oblikovalke Eve Mlinar, si je bilo mogoče ogledati (tudi) na razstavi *Fabula izven literature: Eva Mlinar + Fabula*⁹⁵, kamor je vabila neobjavljena ilustracija naslovnice knjige *Vsa moja poletja*. Razstava je razkrila, da je avtorica naredila več različic naslovnice, čeprav za objavo navadno odda po lastni presoji najboljšo. »Včasih je moj prvi predlog takoj potrjen, včasih pa mi likovni uredniki (pri delu z večjimi založbami) predlagajo izboljšave in za to sem jim hvaležna, saj lahko na delo pogledajo z distance in vidijo kaj, česar jaz ne opazim.«⁹⁶

90 Revija *Outsider* je mednarodna revija o arhitekturi, širši kulturi, o veselju, kulturi in zanimivih ljudeh, ki povezuje arhitekturo in oblikovanje, slikarstvo in filozofijo. Prva številka je izšla 6. maja 2015. Izhaja štirikrat letno. Založnik je Z.O.P. – Zavod za oblikovanje prostora.

91 Na Bienalu neodvisnih (9.–27. 11. 2015) se je predstavila z velikim ilustriranim zemljevidom groteskno-fantastičnega sveta, ki je že temeljil na kratkih duhovitih zgodbah Eve Mahkovic *Vinjete straholjubca / The Bete Noie Vignettes*.

92 Za zaključno nalogo na ALUO je leta 2016 izbrala 30 kratkih grotesknh zgodb – vinjet, ki se dogajajo na nenavadnih krajih in vključujejo vrsto duhovitih likov, ter naredila slikanico z velikim ilustriranim zemljevidom (mappae mundi). Kot *knjiga umetnika* je bila oblečena v usnjen temno moder ovitek. Še isto leto je bilo nekaj ilustracij predstavljenih na 12. Slovenskem bienalu ilustracije.

93 Izbor kratkih zgodb literarnega natečaja Straniščne spletke 2017.

94 Založba Beletrina, UMko, zbirka Žepna Beletrina, 2022: Chimamanda Ngozi Adichie, *Zapiski o žalovanju (Notes on grief)*, izvirnik, prevedla Špela Vodopivec); Mieko Kawakami, *Vsa moja poletja (Natsumonogatari)*, izvirnik 2021, prevedla Nina Habjan); Sergej Lebedjev, *Dežela pozabe (Predel zabvenija)*, izvirnik 2011, prevedla Sara Špelec); Dino Pešut, *Očetov sinko (Tatin sin)*, izvirnik 2020, prevedla Dijana Matković); Marieke Lucas Rijneveld, *Nelagodje večera (De avond is ongemak)*, izvirnik 2018, prevedla Mateja Seliškar Kenda); Zora del Buono, *Marsalinja (Die Marschallin)*, izvirnik 2020, prevedla Mojca Kranjc).

95 Razstava *Eva Mlinar + Fabula* je bila na ogled v Desnem atriju Mestne hiše, Ljubljana, 4.–28. 3. 2022.

96 Pogovor #21, *Eva Mlinar – Izkušnja grotesknega je lahko izkušnja nečesa negativnega, čudnega in zloveščega, po drugi strani pa nas preseneti in nasmeji*, blog, 10. 8. 2022. <http://booknjiga.com/2022/08/10/pogovor-21-eva-mlinar>

Mora pa končno naslovnico potrditi tudi avtor knjige in zgodi se, da kljub izjemni vizualni kvaliteti s predlagano podobo ni zadovoljen in zahteva popravke ali kar novo naslovnico. »Pri knjigi Mieko Kawakami smo jo spreminjali kar trikrat in do zadnjega nismo vedeli, ali bo šlo skozi ali ne. Prva predlagana naslovnica mi je bila dosti boljša, tudi ekipi Fabule, vendar smo se morali ukloniti želji avtorice.«⁹⁷ Za najodmevnejši literarni festival v Sloveniji je oblikovala tudi plakat (dve različici) *Literature sveta, Fabula, Beletrina*, 4. 3.–15. 4. 2022, ki je v tem letu deloval pod sloganom: *Krhki (ne)močni svet*. Razgrajena podoba človeškega telesa na eni strani govori o razčlovečenju, ranljivost in krhkost pa simbolizirajo metulji, nežno rožnati listi vrtnic in usklajena milina modro-vijoličnih barv.

Poslanstvo festivala je seznanjati slovensko bralstvo s pomembno knjižno produkcijo, ki je v tujini že imela širši odziv, naloga oblikovalke naslovnice pa je, da knjige opremi z atraktivno vizualno podobo in jih približa našim bralcem. Pri ustvarjanju avtorica povzema simboliko iz vsebine posameznih knjig, ob katerih dobiva asociacije in so zanjo inkubator osnovnih idej. V romanu *Zapiski o žalovanju* nigerijska pisateljica Chimamanda Ngozi Adichie z izčiščenim jezikom prepleta soočenje z očetovo smrtjo in širšo kulturno razsežnostjo žalosti med svetovnim divljanjem pandemije COVID-19. V branje intimne zgodbe prefinjeno vabi v mehko temno vijolično ozadje vpeta krhka ženska figura, preludij o otožnem pa dopolnjuje dominantna regratova lučka s povsod naokoli izpihanimi padalci iz njenega socvetja. Najnovejši roman japonske avtorice srednje generacije Mieko Kawakami *Vsa moja poletja* sestavljata dva dela intimnega potovanja osrednjih protagonistk, med katerima mine deset let. V tem času tri ženske (sestri in hči oziroma nečakinja) sprejmejo nekatere ključne življenjske odločitve. Integriteta ženskega telesa se na neobjavljeni ilustraciji naslovnice kaže s poudarkom na ženskem telesu, na objavljeni pa je nagovor simbolen, saj prikazuje sliko sodobnega materinstva le gnezdo (še ne) izvaljenih jajc, ki ždi sredi odtujenega mesta. Roman *Dežela pozabe* ruskega pisatelja Lebedjeva je skozi otroške oči zapisana pripoved o življenju skrivnostnega slepca, glavni prvoosebni lik v knjigi ga imenuje Dedek Mrak (v izvirniku *Drugi Dedek*). Zanimivo, da mračna poglavja sovjetske zgodovine skozi preplet družinske sage, potopisa in kronike z elementi trilerja napoveduje čista, za ilustratorko redko minimalistična podoba. Podoba slepeče beline snega in v prvem planu odprte ptičje kletke, od koder letijo lastovice v temno modrino neba, je paradoksalno izzivalna za pripoved o presunljivem raziskovanju zamolčane preteklosti. Drugi roman mladega hrvaškega pisatelja Dina Pešuta *Očetov sin* poleg generacijskih problemov načenja tudi vprašanje medgeneracijskega odnosa, saj se drugim nemirnim občutkom glavnega lika pridruži še skrb za zbolelega očeta, s katerim doslej nista uspela zgraditi tesnejšega odnosa. Podoba mladeniča, ki si z roko zakriva oči, in okvirjena podoba očeta (predvidevamo) na steni, ki strme zre drugam, ne na svojega sina, vizualno prepričljivo sporoča bistvo pripovedi: napoveduje, da morata marsikaj nadoknaditi. Prvenec nizozemskega pisatelja Rijnevelda *Nelagodju večera* govori o žalovanju desetletne deklice Jas ob njenem soočanju z izgubo brata. Nelagodje se v bralca naseli počasi in ga do konca, ko se vanj prikrade še bolečina, povsem osvoji. V naslovni ilustraciji ni človeške podobe, temveč živalski stolp (na črno-beli podobi krave stoji prašič,

97 Prav tam.

ki je pravzaprav hranilnik, in nad njima brezglavi petelin, katerega glava plava v valovih). Klavstrofobično družinsko ozračje tega socialnorealističnega romana je Eva Mlinar naslonila na stoletja staro pravljico *Die Bremer Stadtmusikanten* (*Bremenski mestni godci*), ki sta jo pozneje prevzela brata Grimm. Mračnjaški podton daje zgodbi prav brezglavi petelin. Roman *Maršalinja* italijanske pisateljice in arhitektke Zore del Buono je večplastna družinska saga in nepozaben spomenik avtoričini babici, mladi Slovenki Zori Ostan. Govori o močni ženski, ki se je z možem pogumno zoperstavljala fašizmu. Za naslovnico je ilustratorica uporabila biblijski motiv Samsona, ki podira filistejski tempelj, stebre pa vzela iz znamenite pošte v Palermu, ki je eno najbolj reprezentativnih fašističnih arhitektur.

Ko je Eva Mlinar dobila naročilo za naslovno stran mladinskega romana *Hrošč leti v somraku* (MK, Sinji galeb, 2022) švedske pisateljice Marie Gripe, se je priprav lotila s posebnim navdušenjem. Po petindvajsetih letih jo je ob branju romana o treh najstnikih znova prevzelo spogledovanje z zgodovino, onostranstvom in povezanostjo živih bitij ter odkrivanje že skoraj pozabljene ljubezenske usode. Ilustracija hroščevega leta v somraku in široko razprtih oči modre cvetlice v cvetličnem loncu na okenski polici simbolizira verigo usodnih dogodkov, mistično ozračje pa poudarja še komaj zaznavna svetloba, ki se spušča proti gledalcu. Ilustracija, ki napoveduje napeto pustolovsko zgodbo v knjigi *Modri otok*⁹⁸ (MK, Sinji galeb, 2022) slovenske avtorice Irene Androjna, bralca popelje v skrivnostno dogajanje na čudovitem otočku v obliki želve, kar je takoj jasno iz domišljjskega zemljevida na predlistu, upodobljenega v že razpoznavni maniri Eve Mlinar. Bralec je vabljen na Jadransko morje, na domišljjski Modri otok s čudovitim Bisernim zalivom, obdanim s črno in belo pečino, in skrivnostnim rtom Pelarguša z dominantnim svetilnikom ob Svetilniškem zalivu. Podobna »zmes poznanega in domišljjskega prežema ves roman«⁹⁹, kamor vabita podobi dekleta in ptice v profilu, ki jima je (skozi isto oko) skupen pogled na dogajanje. Dominantna centralna podoba je kot otok potopljen v morje, pri čemer še tipografija naslova asociira na vzvalovanost okoli nje.

Knjiga umetnikov *Impresije*¹⁰⁰ predstavlja umetniško raziskovanje v sliki in besedi. Projekt¹⁰¹ je pričel nastajati leta 2017, ko je Eva Mlinar živela v Istanbulu in si vizualne vtise izmenjevala z grafično oblikovalko in ilustratorico Hano Jesih iz Ljubljane. Teme, ki jih spremlja osemnajst dvostranskih ilustracij, so: Ulica / Sokak, Kava / Kahve, Idol-Ikona / Idol, Pomlad / Bahar, Škrlatma / Kirmizi, Odsev / Yansima, Mrak / Alacakaranlık, Tišina / Sessizlik, Dogodek / Olay in Jesen / Sonbahar. Razlagam pojmov (na živordeči podlagi) sledita dve strani elementov na posamezno tematiko, vsaka avtorica z ilustriranimi elementi na svoji strani, nato dvostranski ilustraciji enkrat ene, enkrat druge avtorice. Kolažne ilustracije v knjigi spremljajo pisni vtisi Kaje Blazinšek, Andraža Boštjančiča, Nejca Gazvode,

98 Knjiga je bila med petimi nominacijami za nagrado večernica za leto 2021 in je prejela znak kakovosti zlata hruška.

99 Tina Bilban, *Še neodkriti biser jadranskega morja*, kritika, AirBeletrina, 4. 8. 2022. <https://airbeletrina.si/se-neodkriti-biser-jadranskega-morja/>

100 Knjiga umetnika *Impresije* ima 128 strani, odprti hrbet in rdeče šive. Dimenzija: 15 cm x 12 cm, 128 strani. Izšlo je 50 izvodov.

101 Projekt je podprlo Ministrstvo za kulturo RS. Knjige in uokvirjene ilustracije so bile razstavljene v galeriji DobraVaga v Ljubljani (12. 12. 2017–10. 1. 2018).

Matica Kocijančiča in Eve Mahkovic, dopolnjene s stihmi neznanega avtorja. Vse ilustracije so živobarvne, brez grotesknih in srhljivih pretresov prikazujejo življenje dveh mest z značilnostmi, ki jih vsaka avtorica izpostavlja v določenem času: skozi se kažejo tako sodobne kot zgodovinske raznolikosti, njuno dožemanje družbe in kulture. Na dvostranskih ilustracijah nastopajo: ulični igralci kart, plešoč moški figuri s fesom in turbanom, v gledalca podobe zre ženska z nikabom in drugje ženska v bordelu, privlačna silhueta Istanbula z mošėjami in minareti, rdeča turška zastava, ki živo sije iz niza v temo izginjajočih stolpnic, in pravljina fontana. Prizori se spogledujejo s svetlimi ulicami, na katerih so na kolesu ljubka dekleta s kratkimi rokavi ali plešejo nekje v parku, z očarljivim Prešernovim spomenikom in njegovo muzo, z zelenim ljubljanskim zmajem, živahno Plečnikovo tržnico in odsevi hiš v Ljubljani. Dramaturška zgradba knjige ilustrira dogajanje tako z značilnimi atributi kot s slikovito vizualno pripovedjo.

Ilustrirano knjigo *Vinjete straholjubca* sestavljajo kratka besedila, nekatera v obliki pisem ali pesmi, druga v obliki opisov in tretja v obliki seznamov. Vsa so označena z naslovom in svojo zaporedno rimsko številko. Pisateljica in dramaturginja Eva Mahkovic jih je začela objavljati na Facebook profilu že leta 2011, ker ji je bilo očitno veliko do tega, da je njeno pisanje brano. Z ilustratorko Evo Mlinar sta kmalu vedeli, da je to pravi material za nekonvencionalno zastavljeno knjigo, a sta se zavedali, da je v njuno vizualno zahtevno delo treba vložiti kar nekaj sredstev. Očitno je bila založba VigeVageKnjige¹⁰² to pripravljena storiti. *To ni slikanica*, če parafraziram Magrittov napis pod sliko pipe *Ceci n'est pas une pipe*. Čeprav, v bistvu je. Slikanica. Ampak ne za otroke. Na 27. bratislavskem bienalu ilustracij (2019) bi med skoraj štiri tisočimi ilustracijami dobila vidno mesto med redkimi ilustriranimi knjigami za odrasle, celo med slikanicami, ker so besedne in vizualne vinjete v njuni knjigi tako enakovredno prepletene. Pri nas je bil na tem področju najbolj opazen izid slikanice *Rdeče jabolko*, grozljiva srednjeveška ljudska pripoved za odrasle, iz katere je leta 2008 nastala sodobna pravljica o Rdeči kapici z besedami Svetlane Makarovič. Pobudo za slikanico je dala Kaja Kosmač, ki jo je kot soavtorica tudi ilustrirala in oblikovala. Je nekakšen kolaž prvin, izposojenih pri starodavnih izvirnikih ljudskih besedil. Kar nekaj slikanic izključno za starejše je v drugem desetletju s svojim nebrzdanim literarnim jezikom in skupaj z ilustracijami Laure Ličar izdala pisateljica Breda Smolnikar. Izšle so leta 2016 skupaj v dveinpolkili bibliofilski izdaji *Si dekle ali si žena*. Knjiga *Vinjete straholjubca*, to literarno, vizualno in oblikovno tako zahtevno delo, je neprimerljivo s temi slikanicami za odrasle, pa tudi z drugimi današnjimi umetniškimi žanri. V izhodišču upora proti ustaljenim praksam morda še najbolj spominja na čas silovitega dadaističnega iskanja novega ustvarjalnega izraza, saj prav tako prinaša vrsto inovativnih, med seboj včasih tudi izključujočih se ustvarjalnih postopkov. Kot je dejavnost literarnega in likovnega področja pred sto leti povezovala nova tehnika fotomontaže in asemblaža, tako je v tej knjigi kolaž uporabljen tudi kot združujoče polje, kjer z enako intenziteto delujejo zakoni verbalnega sporočanja in likovna govorica barv, ploskev in drugih elementov.

102 Zavod VigeVageKnjige si je pridobil zaupanje bralcev z izdajanjem stripov in risoromanov, stripov z dobro zgodbo. Premišljeno izbrane knjige, prevedene v slovenščino, so zaradi odličnega programa, uredniških posegov, vrhunskih prevodov, dosledne lekture in opazno drugačnega oblikovanja dosegle poseben krog ljubiteljev tovrstne besedno-vizualne literature. Skupen projekt Eve Mahkovic in Eve Mlinar *Vinjete straholjubca* je pri založbi VigeVageKnjige prva knjiga slovenskih avtoric.

Pisateljica Eva Mahkovic daje poetiki abstraktnega, grotesknega, domišljjskega in nadrealnega jezika lasten pomen, ki razgrinja njeno polno zaupanje svoji zavesti, podzavesti in trenutni intuitivni misli. Tvegala je in začela preganjati ustaljeno rabo besed in pomenov. Z mnogimi liki in vsebino je ustvarila samozadosten svet od Lastne dežele do Nevidne kloake, od Morja asociacij do Utekočinjenega obupa, od Dimenzijske luknje do Alice Springsa, od boulonjskega gozda, močvirja, puščave, žabjega jezera do netopirskih nebes. Čeprav besedilo oplajajo navedki iz *Svetega pisma*, Shakespeara, viktorijanskih medicinskih učbenikov, Rilkeja, tudi Agathe Christie, Umberta Eca in drugih, pa pisateljčina občutja temeljijo na sedanosti, ko jo navdihujejo pop, filmi, likovna dela ali naključni kraji z zanimivimi imeni. Tudi Eva Mlinar se je postavila proti ustaljeni predstavi o vzvišenem umetniku kot oblikovalcu lepote, njene ilustracije sestavljajo fragmenti fantastičnega sveta. Črpa iz zgodovine umetnosti in današnjega časa, nato pa s kolažem staro poveže z novim in resnično z izmišljenim ter ustvari groteske, s katerimi želi premikati gledalčeva čustva. Največ njenih kolažnih izrezov prihaja iz srednjeveških iluminiranih rokopisov, sveta mirabilij, svetnikov in legend.

Z novimi mediji prihajajo nove oblike izražanja, ki nudijo današnji urbani generaciji njunih let prostor za dejansko reformacijo pesniške besede in oblike. Avtoricama je skupno odkrivanje novega izraza, podobnih učinkov odtujenosti, nepredvidljivosti in naključnosti tako na področju pisane besede kot podobe. Inicialke, prozni zapisi in pesmi v prostih verzih so skupaj s kolažiranimi ilustracijami večinoma organizirani v enoten likovni prostor: na dveh straneh z vpisanimi črkami, besedami in potiskanimi površinami. V bistvu je njuno očarljivo groteskno in duhovito občuteno delo obšlo minimalizem in vse –izme ter druge smeri in pojave sodobnih umetniških praks, ker avtorici ne pristajata na slogovne opredelitve, ki bi usmerjale kreativna dejanja in ga omejevale pri svobodi umetniškega ustvarjanja. Skupna očaranost nad temačnejšimi obdobji zgodovine umetnosti in določenimi zgodovinskimi osebnostmi ju je v prepletu prozno-verznih zapisov in kolažiranih podob odvedla od male sirene (tiste Odisejeve), ki v *prostem času buta z glavo ob skalo, da bi prelisčila boleznj srca in ožilja*, skozi morje asociacij v svet vrbjega in mnogih drugih samosvojih angelov in množice demonov, k zgodbi skoraj mrtvega čuka, ki se ga na koncu knjige ne more najti, kužnega hermelina, ki včasih riše, in sove, ki je bila pekova hči ... *Vinjete straholjubca* so inovativna, sveža, duhovita knjiga, namenjena postopnemu in večkratnemu branju, gledanju in potapljanju v širna morja ter pokrajine besed in podob brez strahu, da bi se izgubil. Pri čemer je v pomoč takó kazalo, ki s kratkimi akcenti deluje kot duhovit napotek k, recimo, poslušanju tega, *kar so govorili v polovični tišini*, ali, kot pravi zapis ob zadnji vinjeti straholjubca, *v kateri sveta sulpicija pontrjagin iz turina nariše odprto roko z nožem in jo postavi na kamin*. Odličen napotek k branju besedila Eve Mahkovic je tudi knjigi dodan zemljevid, *Mappae mundi*, ki je v osnovi nastal že v okviru diplomskega dela ilustratorke Eve Mlinar kot *mapiranje imaginarnih svetov*.

Na vizualni ravni se premišljeno posvečate podajanju vsebine pri knjižni ilustraciji, ilustraciji pravljic za otroke in pri ustvarjanju naslovnih strani za knjige. Zakaj prav kolažna ilustracija? Je enostavnejša od risane ali slikane? Bolj intimna ali bolj izzivalna?
 Eva Mlinar: Že zelo zgodaj, ko sem ustvarjala predvsem v tehniki olja in akrila na platno, sem v slike začela vključevati razne kolažne elemente (spomnim se, da

Irena Majcen: Ilustracija iz slikanice *Zalika in zver* (Marie Le Prince de Beaumont), mešana tehnika, 35 cm × 28 cm, ZDSLJU, 1999.

Irena Majcen: Ilustracija iz slikanice *Modrobradi* (Charles Perault), mešana tehnika, 41 cm × 30 cm, ModArt, 2021.

Irena Majcen: Ilustracija iz knjige *Zgodbe iz panjskih končnic* (Lojze Kovačič), mešana tehnika, 29 cm × 40 cm, MK, 1993.

Marija Prelog: Ilustracija *Zaljubljeni črček* iz knjige *Živali nam govorijo* (Polona Škrinjar), svinčnik in akvarel na papirju, 29,7 cm × 42 cm, Družina, 2009.

Marija Prelog: Ilustracija *Kljuni* iz knjige umetnika *Ptice skrite v papirju* / *Birds hidden in paper*, svinčnik in barvni svinčniki na papirju, 21 cm × 29,7cm, 2019.

Eva Mlinar: Ilustracija *Modri dežnik* iz knjige *Čarovnija* (Nina Kokelj), mešana tehnika, digitalna ilustracija, 20 cm × 40 cm, MK, 2022.

Eva Mlinar: Ilustracija *Hubris* iz knjige *Vinjete straholjubca* (Eva Mahkovic), mešana tehnika, digitalna ilustracija, 33 cm × 23,5 cm, Zavod VigeVageKnjige, 2019.

2. APRIL 2023 MEDNARODNI
DAN KNJIG
ZA OTROKE

Jaz sem knjiga, preberi me!
Poslanica Grške sekcije IBBY (Vagelis Iliopoulos, prevod Jelena Isak Kres)

Bralnospodbujevalna akcija
POSEBNE KNJIGE – POSEBNE ZGODBE

JAZ SEM KNJIGA.
TI SI KNJIGA.
VSI SMO KNJIGE.

MOJA DUŠA JE ZGODBA, KI JO PRIPOVEDUJEM.
VSAKA KNJIGA PRIPOVEDUJE SVOJO ZGODBO.

Ilustracija:
Photini Stephanidi

Bralni predlogi:

Plakat ob bralnospodbujevalni akciji ob 2. aprilu, ki ga je ob sodelovanju s Slovensko in Grško sekcijo IBBY pripravila MKL, Pionirska - Kompetenčni center za mladinsko književnost in knjižničarstvo (več v IBBY novicah).

predvsem oči, saj je to v kombinaciji s slikanimi obrazi ustvarilo zanimiv, intriganten kontrast), ‚usodno‘ pa me je kolaž pritegnil ob koncu študija umetnostne zgodovine, ko sem se za diplomu ukvarjala z opusom fotomontaž dadaistične umetnice Hannah Höch. Höch je s pomočjo kolaža razvila sofisticiran kritični jezik, ki se je ukvarjal predvsem z vlogo spolov in razvojem moderne identitete. Njeni groteskni kolaži, ki so prehajali mejo med moškim in žensko, med ljudmi in živalmi, med živim in neživim, so me navdušili in čisto spontano sem na podoben način začela eksperimentirati tudi sama. Takoj za tem sem ustvarila serijo ilustracij z naslovom *Groteske*, kjer sem risbo s svinčniki in akvareli kombinirala z izrezki iz revij in časopisov. Kolažna ilustracija je lahko hitrejša od risane/slikane, ni pa nujno enostavnejša, saj omogoča nešteto različnih kombinacij in včasih porabim veliko časa, da najdem ‚tisto pravo‘, je pa definitivno bolj spontana in zabavna. Zaradi kombiniranja različnih elementov iz ločenih svetov in presenetljivih juks-tapozicij deluje lahko zelo groteskno in izzivalno.

Prizadevate si za raven leposlovnih domišljjskih ilustracij, ki nadgradijo predvidljiv potek in razplet zgodbe. Kako pristopate k vizualni uprizoritvi literature za odrasle in kako k pravljicam za otroke? Kje uredniki dopuščajo več ustvarjalne svobode?

Eva Mlinar: Do sedaj sem večinoma ustvarjala ilustracije za odrasle in moram reči, da so mi bližje. Pri ilustraciji za otroke je potrebno bolj natančno slediti besedilu in upodobiti točno to, o čemer teče beseda, pri bolj strokovnih oziroma abstraktnih besedilih (na primer v knjigah na temo gledališča, v scenarijih ali pri nežanrski literaturi, kot so *Vinjete* itd.), kjer ni jasno določene narativnosti, likov ali dogodkov, pa je več svobode in prostora za lastno interpretacijo. Sicer pa se obojega lotevam na podoben način. Najprej preberem besedilo in si sproti zapisujem ideje in asociacije, ki mi na koncu pomagajo pri vizualizaciji. Preden se lotim ilustriranja, si naredim kolažni ‚moodboard‘, kamor zberem različne material, ki mi nato služi za inspiracijo. Zelo pomembne so mi tudi barve, zato si za vsako serijo izberem določeno barvno skalo. Pri kolažu navadno ne napravim konkretnih skic kompozicije, ampak podobo gradim sproti, vsak končni rezultat je zame presenečenje.

Kolažna ilustracija je že vaš razpoznavni znak. Se je zato držite tudi pri ilustriranju sodobnih pravljic za otroke?

Eva Mlinar: Kolažna ilustracija je zagotovo moj prepoznavni znak, ni pa to razlog, da sem ga začela vključevati tudi v ilustriranje otroških pravljic. Ko sem dobila prva naročila s tega področja, sem čutila, kot da se moram slogovno prilagoditi in ustvariti nekaj ‚luštnega‘, prikupnega, v smislu klasične risbe, vendar sem šla s tem stran od sebe in z rezultati nisem bila zares zadovoljna. Izdelki so se mi zdeli malo dolgočasni, preveč polikani in brez pravega naboja. Šele s kombiniranjem različnih tehnik in predvsem s kolažnim vnosom nekega drugega ‚filinga‘ mi ilustracija zaživi in dobi pravo energijo.

Kako je z obema vašima osnovnima dejavnostima (ilustracijo in oblikovanjem) povezano delo z gledališčem in lutkovnim gledališčem?

Eva Mlinar: Z delom za gledališče sem se srečala že v času študija, ko sem na povabilo prijatelja, ki je na univerzi Columbia študiral gledališko režijo, oblikovala

nekaj plakatov, kmalu zatem pa sem začela sodelovati tudi z Mestnim gledališčem ljubljanskim, kjer sem ilustrirala gledališke liste in prevzela oblikovanje naslovnice za knjižnico MGL. Tudi moje prvo večje naročilo je bilo povezano z gledališčem – ilustriranje knjige *Dramaturgija in predstava* Cathy Turner in Synne K. Behrndt, ki je leta 2011 izšla v knjižnici MGL. Knjiga se je ukvarjala z različnimi definicijami dramaturgije in dramaturga ter njuno vlogo znotraj sodobnih uprizoritvenih praks. Nekaj časa sem nato sodelovala z gledališko produkcijsko hišo Next in Line Productions v New Yorku, zadnjih pet let pa skrbim za vizualno podobo predstav Anton Podbevšek Teatra v Novem mestu. Oblikovanje gledaliških plakatov mi je zelo blizu, saj se rada lotevam vizualiziranja konceptov in idej.

V lutkovnim gledališču pa ustvarjam predstavo za otroke z naslovom *Galop* režiserja Tina Grabnarja. Gre pravzaprav za senčno gledališče in to je moj prvi stik z oblikovanjem lutk, kjer pa sem zaradi tehnične narave senčnega gledališča ubrala čisto drug pristop oziroma drugačno likovnost, kot sem je vajena.

Kako je prišlo do stenskih ilustracij za projekt Freske za učilnico zgodovine? In kako se je znašla ogromna ilustracija v kuhinji? Kakšne možnosti se še odpirajo sodobni ilustraciji?

Eva Mlinar: Arhitekturni studio Kosi in partnerji je prenavljal učilnice na Gimnaziji Poljane, pri vsakem prostoru pa so k sodelovanju povabili drugega ilustratorja, ki je poskrbel za stensko „dekoracijo“. Najbrž so se ravno zaradi mojih kolažev spomnili name pri učilnici za zgodovino in za nalogo sem dobila, da na izviren način upodobim zgodovino Slovenije in simbole nacionalne identitete. Odločila sem se, da slovensko zgodovino razdelim na štiri obdobja in v vsaki ilustraciji poskusim združiti pomembne momente in ujeti atmosfero posamezne dobe. Podobno so me k sodelovanju povabili letos ob prenovi secesijske Vile Olivotti na Bledu – tokrat Jereb in Budja arhitekti, ki so si za kuhinjo zaželeli veliko stensko ilustracijo v stilu tapete. Nastala je romantična kolažna ilustracija, ki sem jo poimenovala *Arcadia*, saj predstavlja idilično vizijo neokrnjene divjine in harmonijo z naravo.

Še vedno je močna miselnost, da je ilustracija predvsem dodatek k besedilu, sodobna ilustracija pa se v resnici osvobaja teksta in lahko nastopa sama zase. Tudi kot mural ali stenska dekoracija. Že pred časom je začela prestopati meje drugih izraznih medijev in jo lahko srečamo na vseh področjih vizualne kulture.

Nekoč vas je osvojila antika, nato srednjeveška umetnost, pa tudi kasnejša zgodovina umetnosti, recimo fascinantno vznemirljive, kompozicijsko izčiščene in filigransko izdelane ilustracije Gustava Doréa. Vas kot ilustratorico vznemirja morda tudi groteskna, satirična in morbidna literatura, recimo Francois Rabelais ali Miguel de Cervantes, Edgar Allan Poe?

Eva Mlinar: Res je. Cervantes sicer nikoli ni bil med mojimi ljubšimi, sem pa ljubiteljica Rabelaisa in sem rada prebirala Edgarja Alana Poeja. Kot piše filozof Mihkail Bahtin, je prava narava grotesknega povezana z ljudsko smehovno kulturo in karnevalskim občutjem sveta, ki preveva Rabelaisova dela. Vedno mi je bilo blizu tudi temačno, na fakulteti sem se ukvarjala z gotskim romanom in brala Horaca Walpola, M. G. Lewisa, sestri Brontë itd., danes pa od fikcije najraje vzamem v roke kakšen temačen zgodovinski roman.

Z Evo Mahkovic ste imeli poleg knjige Vinjete straholjubca še projekt Vitruvij, ki vključuje ilustracije za nadaljevanje spletne soap opere o arhitekturnem biroju Vitruvius in družini Hagenbohn. Ilustracije sicer vključujejo kolažno tehniko, a je v njih več humorja kot groteske, več ročne risbe kot polnih kolažnih strani, veliko sodobnih elementov, na roko izpisanih komentarjev in veliko beline. Ali načrtujeta kak nov projekt?

Eva Mlinar: Že nekaj časa nazaj sva imeli idejo, da bi po principu Vinjet ustvarili knjigo svetnic in svetnikov, neke vrste sodobno hagiografijo, vendar sva zaenkrat obe precej zaposleni in še nisva našli časa. Bova pa letos poleti sodelovali pri razstavi ob 10. obletnici založbe VigeVageKnjige in v svojem stilu reinterpretirali strip *Žabci* avtorice Dore Kastrun.

Vaša definicija dobre ilustracije?

Eva Mlinar: Dobra ilustracija je tista, ki me pritegne in v meni vzbudi neko čustvo – občudovanje, občutek sublimnega, motivacijo za ustvarjanje ali pa se me dotakne na kakšen drug način. Biti mora tako ‚intelektualna‘ kot čustvena. Prvo, kar opazim vizualno, so barve. Nimam rada, da ni omejene barvne skale, saj mi ilustracija s preveč različnih barv (ki ne pašejo skupaj) hitro izpade kičasto. Pomembno mi je tudi razmerje med ploskvami in detajli, sicer pa težko govorim o formalističnih specifikah dobre ilustracije, saj obstaja toliko različnih stilov in tehnik.

*Lahkonočnice*¹⁰³, sodobne slovenske zvočne pravljice, so se po nekaj letih predvajanja besedil in ilustracij na spletnem mestu *lahkonočnice.si* med najmlajšimi otroci že udomačile, zaradi kvalitete vizualnih podob mladih ilustratorjev pa prejele tudi pomembna priznanja¹⁰⁴. Kratke zvočne pravljice pišejo slovenski pisatelji, prebirajo stanovalci nekaterih domov starejših občanov (Fužine, Tezno, Trebnje in Postojna) in priznani dramski igralci, mladi ilustratorji pa jim priskrbijo pravljično podobo. Tako je leta 2017 Eva Mlinar za sedem *Lahkonočnic*¹⁰⁵ naredila po eno ilustracijo, ki se na spletu kaže v kvadratni obliki. Izdelane so v mešani tehniki, večina pripada digitalnemu kolažu. V ilustraciji pravljice *Deževni kralj* je vse stilizirano poenostavljeno. Hiše so hišice, Deževni kralj z obarvanimi lici in rdečim nosom je prijazen, porisani nalepljeni oblaki in kaplje iz nitk skoraj silijo ročice najmlajših bralcev, da jih otipajo. Privlačno ilustrirana zgodba s srečnim koncem sporoča, da naj se nikoli ne predajo obupu. Ilustracija pravljice *Od tukaj do tam in nazaj* sporoča, da zna rdečelična deklica Viola iz svojega klavirja prič-

103 *Lahkonočnice*, ki skozi pravljice za otroke povezujejo generacije, je projekt podjetja A1. Kakovostne brezplačne vsebine so dostopne kadarkoli in kjerkoli v različnih oblikah. Njihovo pedagoško primernost potrjuje psihologinja in književnica Zvezdana Majhen in dr. Tjaša Jakop, višja znanstvena sodelavka Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša.

104 Za digitalno ilustracijo *Čapljina pečenka* (*Lahkonočnice*, 2020) pisateljice Nine Mav Hrovat je ilustrator in oblikovalec Jure Brglez na 14. Slovenskem bienalu ilustracije (2021) prejel posebno priznanje za mladega ustvarjalca. V njegovih šestih ilustracijah se zrcali pristna zvedavost po učenju novega. Čaplja, česen, čebula, čili in drugi izgovori za logopedsko večerno telovadbo ob pravljičah z Brglezovim digitalnim platenjem oživijo v sveži in sodobni interpretaciji.

105 To so: Bina Štampe Žmavc, *Deževni kralj*; Nataša Konc Lorenzutti, *Od tukaj do tam in nazaj*; Cvetka Sokolov, *Pa srečno vožnjo!* in *Kot iz škatlice*; Tomo Kočar, *Pravo delo za pravega viteza*; Nina Kokelj, *Zaljubljeni v morju*; Gaja Kos, *Ups in čokoladni dan*.

rati vse barve sveta. Mednje ilustratorka naslika tudi črnega metulja, ki se ga Viola izogiba. Dosledna in zgovorna je na ravni izbire barv in kompozicijske rešitve ter tako bralcu ponudi bogato vizualno podobo, ki podčrtava deključina občutja in sledi njenemu premagovanju strahu. V pomensko polni vizualni podobi zgodbice *Pa srečno vožnjo!* nastopajo miške, ki dobijo rdeč avto, a je že dolgo tega, kar so opravile izpit. Dominanten živordeč avto v centru kompozicije s štirimi ljubkimi junakinjami napoveduje pripoved o vztrajnosti in o tem, da se puške ne vrže kar tako v koruzo. Smisel ponavljanja, učenja in vaj spremlja tudi pripovedko *Kot iz škatlice*. Tri miške, tri sestrice bodo šle poleti z avtom na potovanje v Nemčijo, zato jih bo učil gospod Miš / Herr Maus. A prej mora biti vse pospravljeno, kot iz škatlice, in ravno pri tem opravilu jih – rdečelične, v ljubkih oblekicah in zatopljene v svoja opravila – zaloti ilustratorka. Za zgodbo *Pravo delo za pravega viteza* o dogodivščinah dečka, ki je na vsak način želel biti vitez, pa je ilustratorka izbrala dramaturško najbolj nenavaden del, ko si vitez žabe predstavlja kot zmaje. S tem otroke, ki – kar je pri Lahkonočnicah tako privlačno! – poslušajo pripoved, s svojo ilustracijo kljub nazorni podobi vabi v pravljčni svet. S prizorom zaljubljene hobotnice Minke in hobotnika Jožefa je ilustratorka zaobjela bistvo pripovedi *Zaljubljeni v morju*: čeprav sta glavna junaka deček in deklica, Sara in Timi, pa je za zgodbo pomembno tudi, da je poletje najlepši letni čas tudi za zaljubljenca v morju. Čeprav so upsi dlakasta, svetlo rjava bitja velikosti rakunov, je glavni junak pravljice *Ups in čokoladni dan* ups Igor upodobljen prav priljudno. V praznično okrašenem gozdu z miško ob sebi, veliko čokolado in slastno torto pričakuje goste, ki jih bo obdaril s prevelikimi količinami čokoladnih sladkarij, ki so mu jih prinesli za rojstni dan. Ker, kar je preveč, je preveč. Kot pri drugih ilustracijah pripovedk, je tudi tu ilustratorka upodobila bistvo, ki naj otroke animira pri branju, gledanju in/ali poslušanju pravljice.

Poetična slikanica *Čarovnija* (MK, Čebelica, 2022), kot si jo je zamislila pisateljica Nina Kokelj, je skoraj brez besed. Ilustracije so skupen projekt z avtorico besedila, saj povedo več kot besedilo. V drobno knjižico je ilustratorka pritihtapila posebno očarljivo čarovnijo: popolnoma se je vživela v pisateljčin scenarij in ustvarila skoraj nemogoče: samo nekaj besed in toliko dogajanja iz zakladnice lastnih vizij! Rdečelična deklica, ki otožno osamljena zre skozi okno, in nitkaste kapljice dežja napovejo vsebino drobne slikanice. Že na prvem dvostranskem kolažu se izkaže, da ilustratorka v svojih delih vizualno nagovarja tudi s kulturo prejšnjih obdobij. Časopis z naslovom *Solza* v očkovih rokah je iz nekega drugega časa, saj ga je ilustratorka izpostavila tako, da je zlahka berljiv: *Kdo ni se še nikdar v življenju posolzil? Dete se rodi in vže se mu vtrinjajo po nežnem licu gorke solzice*. In tako čez vso časopisno stran v starinskem jeziku. Na dvostranski ilustraciji sta le dve vrstici: *Igrat se grem in Vzemi dežnik*. Deklica, ki je prej na tleh risala sonce, je z rdečim dežnikom odšla med oblake, na obisk, zamenjala rdeči dežnik z rumenim in nato še modrim ter v skladu s pravljčnimi zakoni doživela vsemogoče čarovnije. Na vseh štirinajstih dvostranskih ilustracijah se prepleta vizualno sodobna pripoved, kamor se tu in tam kot pomenski atributi vtihotapijo starinski portret ob sodobni abstraktni sliki, star gramofon ali petelin kot kovan okras na vrhu strehe. Domišljjski in otroški svet slikanice je ovit v žive barve in je privlačen. Povsem drugačen od ilustratorquine siceršnje produkcije. Kar pa navsezadnje (morda) napoveduje novo poglavje v njeni ustvarjalnosti.

Epilog. Vsako področje delovanja Eve Mlinar ima svoje značilnosti in pri vsakem se izvedbe loteva profesionalno: kadar ilustrira knjige, oblikuje naslovno stran za posamezno knjigo ali serijo knjig, ustvarja plakate, stenske ilustracije ali se loti kakšnega drugega načina vizualne komunikacije. Pri vseh je v ospredju ilustracija, večinoma v tehniki kolaža, pri čemer kombinira ročne in digitalne postopke ter eksperimentira z različnimi pristopi in stili. Njene kolažne ilustracije sestavljajo elementi iz ločenih svetov, zato delujejo absurdno in groteskno, kar gledalca preseneti in iz njega izvabi močnejši čustven odziv. Izvirno nadrealistične in duhovito sveže, a tu in tam skoraj strašljive kolažne ilustracije so namenjene potapljanju v ekscentrične vizualne pokrajine simbolov in podob. Redke, namenjene prav majhnim otrokom, zajemajo iz istega bazena očaranosti nad umetnostnozgodovinskimi dosežki in možnostmi sodobnega sveta, a se z živimi barvami in prefinjeno risbo, ki prijazno dopolnjuje kolaže, izogibajo groteski in srhljivosti.